

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Rigorózní práce

Mgr. Iva Janůlková, DiS.

Konstrukce mužské role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, ve výpovědích romských mužů

The construction of the male role in Roma families in the context of social
exclusion, in the statements of Roma men

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi za jeho cenné připomínky a laskavý přístup při psaní této rigorózní práce. Srdečně děkuji Mgr. Petru Kupkovi, PhD., který se mnou ochotně konzultoval dané téma, jeho povzbudivá slova mě udržovala v pozitivní náladě a jeho odborné znalosti v oblasti sociálního vyloučení jsem v mnoha ohledech využila. Děkuji též své rodině za jejich vytrvalou podporu a lásku. V neposlední řadě chci poděkovat všem respondentům za odvahu, se kterou otevřeně hovořili o svých životních zkušenostech, bez nich by práce nikdy nevznikla. Ze setkání s nimi si odnáším cenné podněty, které mě osobně obohatily a budu z nich čerpat i do budoucna.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 17. 01. 2022

Iva Janůlková

Abstrakt

Tato rigorózní práci se zabývá konstrukcí mužské role v romských rodinách žijících v českých sociálně vyloučených lokalitách, k čemuž využívá odbornou literaturu a data z narativních rozhovorů. V teoretické rovině se práce opírá o kulturně determinovanou konstrukci maskulinity, která je založena především na hegemonní maskulinitě podle Connell (2005). Metodologicky je výzkum veden kvalitativně s cílem zjistit, jak se konstruuje mužská role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, kde se zdá být malá naděje na rozvíjení hegemonní mužnosti. Výzkum se uskutečnil v období července až října 2021 pomocí narativních rozhovorů s romskými muži, kteří žijí v sociálně vyloučeném prostředí. Výzkumu se zúčastnilo sedm respondentů žijících ve dvou lokalitách z celkového počtu třinácti sociálně vyloučených lokalit v Ostravě (ASZ 2018). S respondenty byly vedeny rozhovory o událostech v jejich životě včetně zkušeností a postojů. Výzkumné výsledky naznačují, že romští muži žijící v sociálně vyloučeném prostředí vykazují známky marginalizované maskulinity a jejich maskulinitu zásadně ovlivňují dva faktory: sociálně vyloučené prostředí a rodina, které jsem definovala v teoretické části práce. Dalšími aspekty ovlivňujícími konstrukci jejich maskulinity jsou škola a média. Výzkum odhalil, že mezi znaky, které prokazují marginalizovanou maskulinitu, patří tradiční dělení rolí, patriarchát, dominantní postavení v rodině, násilí, zkušenost s kriminalitou, sebe marginalizace. Dále bylo prokázáno, že muži jsou navzdory nižšímu vzdělání aktivními v zaměstnání a častěji využívají kanálů, které souvisí s nelegální prací. Muži mají zkušenosti s diskriminací na základě své etnicity v oblastech trhu práce a bydlení.

Klíčová slova

Mužství, marginalizovaná maskulinita, sociální vyloučení, romská rodina, kvalitativní výzkum, narativní analýza

Abstract

This rigorous thesis deals with the construction of the male role in Romani families living in Czech socially excluded localities, using literature and data from narrative interviews. At the theoretical level, the thesis is based on a culturally determined construction of masculinity, which is primarily based on hegemonic masculinity according to Connell (2005). Methodologically, the research is conducted qualitatively with the aim of exploring how masculine roles are constructed in the Roma family in a context of social exclusion, where there appears to be little hope of developing hegemonic masculinity. The research has been conducted from July to October 2021, through narrative interviews with Roma men living in socially excluded settings. Seven respondents living in two localities participated in the research. There are thirteen socially excluded localities in Ostrava according to ASZ (2018). The respondents were interviewed about events in their lives, including their experiences and attitudes. Results of my research suggest that Roma men, who are living in socially excluded settings show signs of marginalised masculinity and that their masculinity is fundamentally influenced by two factors: the socially excluded environment and the family, which I defined in the theoretical part of the thesis. There are other aspects influencing the construction of their masculinity, school and media. The research revealed that the characteristics that demonstrate marginalized masculinity, which is included in traditional role division, patriarchy, family dominance, violence, experience of criminality, and self-marginalization. It was also shown, that despite of low level of education men are more active in employment and they are also likely to use channels related to illegal work. Men experience discrimination based on their ethnicity in the areas of the labour market and housing.

Keywords

Masculinity, marginalized masculinity, social exclusion, Romani family, qualitative research, narrative analysis

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÉ UKOTVENÍ VÝZKUMU	11
1. MASKULINITA: PŘÍSTUPY K VYMEZENÍ KONCEPTU	12
1.1 ESENCIALISTICKÝ PŘÍSTUP K MASKULINITĚ	13
1.2 KONSTRUKTIVISTICKÝ PŘÍSTUP K MASKULINITĚ	15
1.3 FAKTORY UTVÁŘEJÍCÍ KONKRÉTNÍ PODOBU MASKULINITY	18
1.3.1 Rodina	18
1.3.2 Školní prostředí	19
1.3.3 Vrstevnická skupina	20
1.3.4 Média	21
1.4 KULTURNĚ DETERMINOVANÁ KONSTRUKCE MASKULINITY	22
1.4.1 Hegemonní maskulinita	22
1.4.2 Nehegemonní maskulinita	24
2. VÝZKUM MASKULINITY A KRIZE MASKULINITY	27
2.1 VÝZKUMY V ZAHRANIČÍ	27
2.2 VÝZKUMY V ČESKÉ REPUBLICE	28
2.3 KRIZE MASKULINITY	29
3. MARGINALIZOVANÁ MASKULINITA V ČESKÝCH SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH	31
3.1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	31
3.1.1 Násilí, kriminalita	35
3.2 RODINA	37
3.2.1 Sexualita	40
3.3 ŠKOLA	40
3.4 MÉDIA	42
3.5 SHRUTÍ	43
II. REALIZACE VÝZKUMU	44
4. VLASTNÍ VÝZKUM	44
4.1 CÍL PŘEDKLÁDANÉ RIGORÓZNÍ PRÁCE	44

4.2	STRATEGIE VÝZKUMU	45
4.2.1	<i>Biografický výzkum</i>	45
4.3	METODA SBĚRU A ANALÝZY DAT	46
4.3.1	<i>Narativní rozhovor.....</i>	46
4.3.2	<i>Narativní analýza.....</i>	47
4.4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	48
4.5	REALIZACE SAMOTNÉHO VÝZKUMU.....	51
4.6	LIMITY VÝZKUMU A REFLEXIVITA VÝZKUMNÍKA.....	52
4.7	ETIKA VÝZKUMU	54
5.	ANALÝZA DAT	55
5.1	HOLISTICKO-OBSAHOVÁ ANALÝZA	55
5.1.1	<i>O svou rodinu se starám</i>	55
5.1.2	<i>Respekt okolí je důležitý.....</i>	60
5.1.3	<i>Mám rodinu a práci</i>	64
5.1.4	<i>Máme svoje děti doma</i>	68
5.1.5	<i>Začnu znova s novou rodinou</i>	73
5.1.6	<i>Ženy mě provází životem.....</i>	76
5.1.7	<i>Chci mít kontrolu nad svým životem</i>	79
5.2	KATEGORIÁLNĚ OBSAHOVÁ ANALÝZA	83
5.2.1	<i>Rodové vzory.....</i>	84
5.2.2	<i>Dělba práce</i>	86
5.2.3	<i>Zaměstnání.....</i>	87
5.2.4	<i>Mocenské vztahy</i>	88
5.2.5	<i>Chudoba.....</i>	90
5.3	SHRNUTÍ VÝZKUMU	91
ZÁVĚR.....		94
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		96
SEZNAM TABULEK.....		110
SEZNAM ZKRATEK.....		111
PŘÍLOHA 1. VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU		I

Předmluva

Nápad na téma rigorózní práce vznikl již v době magisterského studia a psaní diplomové práce, kde jsem se věnovala současnému postavení romských žen v romské rodině. V průběhu výzkumu jsem zjistila, že romské ženy mají v rodinách nízké postavení, které je založeno na patriarchátu, který je v romských rodinách silně zakořeněn. Myšlenka prozkoumat mužství romských mužů se tak nabízela. V rigorózní práci se věnuji romským mužům žijícím v sociálně vyloučeném prostředí a zkoumám konstrukci jejich mužské role v romské rodině. Zájem o romské etnikum je úzce propojen s mojí profesí a osobní motivací. Již osmým rokem působím v sociálně vyloučených lokalitách v roli komunitní a sociální pracovnice, kde žije více než polovina Romů a považuji za stěžejní hlouběji poznat a pochopit jejich život. Práce je tak určena především aktérům působícím v sociálně vyloučených lokalitách a nabízí podrobnější hledisko na život romských mužů a pomůže lépe identifikovat problémy, se kterými se tyto muži potýkají.

Rigorózní práce představuje pohled na konstrukci mužství romských sociálně vyloučených mužů, kdy nejsou dostupné české výzkumy věnující se cíleně této oblasti a věřím, že poslouží jako „odrazový můstek“ k obsáhlejšímu výzkumům. Práce obsahuje tři klíčové kapitoly. První teoretická kapitola prezentuje podstatné koncepty, které se prolínají v celé práci a popisuje teoretické modely a literaturu relevantní k tématu maskulinity (mužství) a marginalizované maskulinity. Druhá výzkumná kapitola představuje cíl, zdůvodňuje zvolenou metodu výzkumu, konkretizuje analýzu dat, postup sběru dat a diskutuje zjištěná data. Celkový závěr uzavírá práci a poskytuje podstatná zjištění.

Primárními pramennými zdroji jsou odborné knihy a odborné statě z oblasti výzkumu maskulinity, Romů, kriminality, psychologie. Stěžejní pro tuto práci jsou odborné práce autorky Raewyn Connell a dalších zahraničních autorů. V práci se opírám také o české odborníky, kteří se věnují tématům rodiny, sociálního vyloučení, násilí. Sekundárními zdroji jsou internetové zdroje.

Zvolenou citační normou je ISO 690 a ISO 690-2 a způsob odkazování v textu tzv. Harvardský systém, tedy citování pomocí jména a data vydání.

Úvod

Historicky jsou Romové skupinou, která je nejen v českém kontextu ohrožena chudobou a sociálním vyloučením. Častěji žijí v chudobě společně se svými rodinami, což má dopad na kvalitu jejich života, možnosti vzdělání, uplatnění na trhu práce a celkově ve společnosti (Ringold, Orenstein, Wilkens 2006). Romští muži si v prostředí sociálního vyloučení konstruují svou mužnost. Odborná literatura věnující se romské otázce je poměrně obsáhlá, přesto se zde nedostávají do pozornosti romští muži. Prostřednictvím této práce chci na životních příbězích romských mužů zjistit, jak se konstruuje mužská role v romských sociálně vyloučených rodinách. Výpovědi těchto mužů pomohou odhalit jejich vlastní životní perspektivu. Potřeba kvalitativního výzkumu této populace mužů se ukazuje jako nutná pro stanovení faktorů, které přispívají k jejich marginalizaci. Práce je tak primárně zaměřena na zkoumání mužnosti marginalizovaných mužů žijících v českých sociálně vyloučených lokalitách. V teoretické rovině práce shrnuje dosavadní vědění o konstrukci maskulinity, ve výzkumné části popisuje, jak romští muži chápou a prožívají svou mužnost a zkoumá problémy, se kterými se při konstrukci své mužnosti setkávají. Práce může přispět k odborným znalostem, každého sociálního pracovníka pracujícího se sociálně vyloučenými.

Hlavním cílem práce je porozumět konstrukci mužské role v romské rodině a zjistit jaké dominantní znaky utváří podobu romských mužů v kontextu sociálního vyloučení.

Rigorózní práce je strukturována následovně: teoretická část práce obsahuje tři hlavní kapitoly, které se věnují tématu maskulinity (mužství). První kapitola rozebírá přístupy k vymezení konceptu maskulinity, představuje esencialistické a konstruktivistické přístupy, vymezuje základní faktory utvářející podobu maskulinity a objasňuje hegemonní a nehegemonní maskulinity podle Connell (2005). Druhá kapitola popisuje výzkum maskulinity a představuje dva vybrané zahraniční výzkumy, které zkoumají marginalizovanou maskulinitu. Dále jsou zde prezentovány dva české výzkumy, první zkoumá předsudky sociálních pracovníků vůči klientům, druhý výzkum je zaměřen na učitele a jejich genderové role. V kapitole je věnována pozornost také krizi maskulinity. Třetí kapitola uzavírá teorii a popisuje marginalizovanou maskulinitu v souvislosti s romskými muži. Jsou zde prezentovány ústřední faktory, které přímo souvisí s konstrukcí mužství romských mužů: sociální vyloučení, rodina, škola a média. Kapitola je ukončena

shrnutím a dále otevírá prostor pro vlastní výzkumnou část, kde k zjištění údajů využívám hloubkových narativních rozhovorů s romskými muži. Výhodou těchto rozhovorů je, že poskytují vhled prostřednictvím ústního vyprávění a respondenti své postoje demonstrují na konkrétním životním příběhu, který prožili. Narativní rozhovory se zaměřují na jejich zkušenosti a umožní hlubší a detailnější vhled na daný fenomén. Sedm životních příběhů je zpracováno pomocí narativní analýzy s cílem odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: Jak se konstruuje mužská role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, kde se zdá být malá naděje na rozvíjení hegemonní mužnosti? V závěru práce rekapituluji zjištěná data.

I. TEORETICKÉ UKOTVENÍ VÝZKUMU

Tato rigorózní práce se primárně zaměřuje na konstrukci mužské role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení. Teoretická koncepce shromažďuje dostupný materiál na toto konkrétní téma, představuje, jak se o tématu debatuje v odborné literatuře a zároveň poskytuje interpretativní a analytický rámec pro výzkumnou část práce. V souvislosti s tématem jsou vytvořeny tři hlavní kapitoly:

1. Maskulinita: přístupy k vymezení konceptu
2. Výzkum maskulinity a krize maskulinity
3. Marginalizovaná maskulinita v českých sociálně vyloučených lokalitách

Romové, kterým je v textu věnována pozornost, jsou převážně čeští a slovenští Romové, žijící na území České republiky.

1. Maskulinita: přístupy k vymezení konceptu

„Na světě neexistuje žádná společenská skupina, národ ani etnikum, které by nevytvářely určité rozdíly mezi chlapci a dívkami a které by neodlišovaly mužskou a ženskou roli“ (Janošová 2008: 13).

Charakterizovat maskulinitu je složité, její chápání je produktem různých přístupů k jejímu vymezení. Jedním ze způsobů, jak maskulinitu definovat je prostřednictvím jejího odlišení od ženskosti. Historicky byla mužnost chápána jako vnitřní kvalita muže, nezávislost, odpovědnost, agresivita, ráznost, fyzická síla, čímž vyjadřovala opak dětství. K vlastnostem dětství patřila zranitelnost, slabost, závislost a pasivita. Později byl termín mužnost nahrazen mužstvím. Mužství odkazovalo na soubor behaviorálních rysů a postojů, a bylo demonstrováno jako opak ženství (Kimmel 1996).

Bourdieu (2000: 49) definuje maskulinitu jako *„pojem eminentně vztahový, budovaný před očima druhých mužů a pro ně, a proti ženství, v jakémstri strachu z ženství, a hlavně z ženství ve vlastním nitru.“* Maskulinita formuje u mužů jejich chápání světa, které je založeno na dominantním postavení. Patriarchát a mužskou nadvládu lze chápat jako neustálé opakování určitého chování, které je od mužů očekáváno, a to i přesto, že většina mužů nedosahuje dominantního ideálu mužnosti. Také Paulík (2010) maskulinitu spojuje s projevy dominantního postavení vůči okolí, ovládnutím emocí a agresivitou.

Za zásadní lze považovat práci Connell (2005), ve které popisuje typy maskulinity a způsob, jakým se maskulinity ve společnosti vyvíjí a mění. Jedná se o čtyři kulturní představy o mužích – esencialistická, pozitivistická, normativní a sémiotická. Esencialistický rámec vymezuje mužnost a konkrétní vlastnosti jako pravou podstatu identity mužů například riskování nebo agresivita. Pozitivistické vymezení vychází z vědecké myšlenky, které je založeno na stupnici dvou možností feminita a maskulinita, které jsou zcela odlišné. V normativním zkoumání je mužský rod považován za to, čím by pravý muž měl být. Podstatná je prezentace v médiích, filmech, televizních pořadech, ve kterých jsou tradiční muži vedeni k fyzické síle, tvrdosti, odvaze. Sémiotický výklad maskulinity je typický pro psychoanalýzy a poststrukturální kultury analýzy pohlaví, ve kterých je maskulinita označována jako antimaskulinita.

Přístup k maskulinitě lze shrnout podle Burkeho (1996): 1. Biologický přístup, ve kterém je maskulinita přirozenou součástí života lidí a je výsledkem biologie. 2. Maskulinita je produktem socializace, kde jsou muži formováni podle toho, jak mají

vypadat, a jak se mají chovat a jednat. 3. Psychoanalýza, kde se maskulinity formují v různých sociokulturních souvislostech. 4. Diskurzivní maskulinity, které vznikají jako rozmanité produkty společnosti. 5. Feministické přístupy, které vychází z teorie, že nadřazené postavení mužů utlačuje ženy (Beynon 2002: 54).

Lze shrnout, že debata o maskulinitě je vedena dvěma různými směry: esencialistickým (biologickým), ve kterém je maskulinita dána „od přírody“. Druhý směr říká, že maskulinita je produktem vnějších okolností, což obecně pro potřeby této práce nazývám konstruktivismus. Teoretickou otázkou zůstává, jak s pojmem maskulinity pracovat. Lze ji chápat jako dominantní kategorii vůči ženám nebo jako represivní pro muže. Maskulinita je obojí, odborníci se ale neshodují na významu, který maskulinitě přisuzují (Campbell, Bell, Finney 2006).

1.1 Esencialistický přístup k maskulinitě

Esencialistický směr vidí ženy jako uvězněné v jejich tělech, přičemž genderová nerovnost je přirozenou funkcí biologického rozdílu mezi mužem a ženou. Esencialistický přístup nezkoumá, jak se formují dominantní formy mužství. Jeho kategorizace je založena na jasně vymezených binárních souborech, kde každý jedinec je buď ženou, nebo mužem, přičemž za přirozené, je považováno privilegované postavení mužů nad ženami. Pohlavní rozdíly, jsou považovány za přirozené a zásadní, slouží jako silné materiální a symbolické zdroje pro udržení dominantní maskulinity (Campbell, Bell, Finney 2006). Tento přístup k dělení pohlaví pomocí biologických kategorií je základem vědy, kdy pomocí biologických znaků a reprodukční anatomie lze rozlišit muže a ženy. Podle tohoto dělení být mužem znamená mít penis, varlata, pohlavní chromozomy XY a vyšší hladinu testosteronu (Hasinoff 2009). Například výzkumy provedené na opicích podporují teorii, že rozdíly mezi pohlavími vznikly na počátku našeho vývoje a jsou otiskovány během nitroděložního vývoje plodu vlivem testosteronu. Mozek a vědomí plodu je naprogramováno sexuálně diferencovaným způsobem, mozkové buňky jsou považovány za základ pohlavních rozdílů v širokém spektru chování, sexuální orientace a genderové identity. Lidský mozek plodu se vyvíjí mužským směrem přímým působením testosteronu a je hlavním mechanismem, který odpovídá za sexuální identitu a orientaci. Podle některých autorů (Alexander, Wilcox, Woods 2009; Hines, Alexander 2008) neexistuje žádný důkaz, že sociální prostředí po narození má vliv na vývoj pohlaví, sexuální orientaci.

Myšlenka, že sociální prostředí určuje genderovou identitu, se zatím nikde nepotvrdila (Alexander, Wilcox, Woods 2009; Hines, Alexander 2008).

Například Frosh (1994) píše o rozdílnosti vlastností mužnosti vůči ženskosti. Rozdílnost je postavena především na vztahu než na esenci. Mužnost popisuje jako záměrné potlačování mateřského pouta a emocí. Frosh (1994) vychází z psychoanalytické teorie, která je založena na práci Sigmunda Freuda (1927). Tento průkopnický výzkum je zaměřený na muže a mužnost, ve kterém autor vysvětluje oidipovský komplex, kdy chlapec usiluje o nastolení zdravé sexuální identity odmítnutím matky a přijetím mužnosti představované otcem, se kterým se postupně identifikuje. Také Kimmel (2009) v teorii Sigmunda Freuda a jeho oidipovském komplexu nachází vysvětlení při utváření maskulinity, která je uzce spjatá se sexualitou. Všechny ženské a nemaskulinní projevy jsou podle autora spojeny s obavou ze ztráty vlastní mužnosti. Před ztrátou mužnosti se muži mohou bránit pomocí demonstrace bohatství, síly, sexuálních zážitků s ženami, kdy touží být v očích ostatních mužů přitažliví. Sílu a moc, kterou chtějí uplatňovat, vychází z jejich touhy ukázat se před dalšími muži, a také ze strachu, že nebudou přijati mužského světa. Obava se tak stává hlavním rysem maskulinity, která vede muže k homofobii, strachu z ostatních mužů.

Dalším významným představitelem byl Carl Jung (2003), který ve své práci *Aspekty mužského pohlaví* popsal archetypální postavy, které jsou důležité při konstrukci mužství. Tyto archetypy zahrnují hrdinu, otce a profesora. Mužnost je podle této teorie založena na předpokladu udržování rovnováhy mezi vědomým zdůrazňováním mužnosti a nevědomým potlačováním ženskosti. Bly (1990) upozorňuje, že změna mužnosti nastává v případech, že společnost je příliš feminizovaná a muži ztrácí svou hlavní podstatu mužnosti. V tomto příliš feminizovaném světě, je třeba opět nastolit přirozenou esenciální podstatu maskulinity a návrat mužnosti. Ta reprezentuje odvahu, sílu, ale především získání moci mužů nad ženami (Bly 1990). Moc a dominanci, po které muži touží, pramení ze strachu z odmítnutí a odsunutí na nižší postavení nebo úplnému vyloučení. Tyto obavy vychází z vnitřního konfliktu a napětí, které zažívají. Mužské touhy, očekávání, intimita a potřeba péče je v protikladu se snahou uspět v konkurenci dalších maskulinit pomocí tvrdosti, houževnatosti a nalezením nezávislosti (Bly 1996; Messner 2001). Tato ambivalence vede muže spíše ke skrývání vlastních emocí a snaze uspět ve veřejné sféře a uplatnění symbolické nadvlády nad ženami (Bourdieu 2000).

1.2 Konstruktivistický přístup k maskulinitě

Konstruktivistický směr představuje důležitý posun tím, že chápe sílu jazyka, rámování subjektivity a vlastní výkon jedince. Těla jedinců jsou formována v rámci diskurzu, jsou pouze povrchem, pod kterým jsou ukryty vztahy a moc. Podle Campbell, Bell, Finney (2006: 185) společnost těla používá k prosazování „*vlastních hodnot, morálky a zákonů*.“

Mnoho vědců je toho názoru, že biologický základ maskulinity je formován sociálními pohlavími, která posilují genderové stereotypy ve společnosti (Bolen, Collins 2016; Connell 2005; Higate, Henry 2010; Kimmel 2009). Například paradigma sociálního učení předpokládá, že genderové chování, přesvědčení a postoje se jedinec učí v sociálním prostředí, a to na základě procesů posilování, trestání, formování (Eckes, Trautner 2000). Stručně řečeno genderovou identitu máme danou, interpretace mužství a ženství není neutrální, ale vykazuje takové atributy, které ji společnost přisoudí na základě kulturních významů. Pohlaví produkují odlišnosti a nerovnosti, které jsou spojovány s maskulinními představami moci (Connell 2000; Connell 2005; Kimmel 2009). Pohlaví je tak jedním ze způsobů, podle kterých se organizuje společenský život lidí a je hranicí, kde se zdroje a moc nacházejí, přičemž muži stojí na straně zdrojů a moci. Jejich mužství je definováno na základě moci a prestiže, čímž je úzce vymezené. Podle Connell (2005) jsou chlapci již v období narození zvýhodněni tím, že dostávají patriarchální dividendy, jako jsou uznání, prestiž a právo přikazovat. Tím získají výhodu před ženami při uplatňování různých životních voleb, což v důsledku vede k diskriminačním praktikám (Connell 2005). Tato ideologie vytváří dichotomický vztah mezi muži a ženami (Higate, Henry 2010).

Právě pro odlišnost pohlaví se stává chování vůči vlastním potomkům genderovým. Toto jednání začíná již u novorozence, které je podle pohlaví oblékáno do barev, které jsou společností uznávané jako mužské nebo ženské (Janošová 2008). Kulturní faktory potlačují biologické tendence dětí. Být mužem je velmi důležitý aspekt vlastního já, konfigurace vlastního chování, preferencí a sociálních očekávání. Stanovená pravidla, která jsou zakotvena v každodenních diskurzech, vymezují, jak se mají muži a ženy chovat, vypadat, které jednání je nepřijatelné a podle toho jsou hodnoceni. V důsledku toho lze chápat, že být mužem a ženou pouze biologicky nestačí, ale musíme se konfrontovat s vnějším prostředím (Bolen, Collins 2016; Connell 2005; Kimmel 2009).

Výchova muže je od dětství soustředěna na velkou muskulaturu a uvažování, které lze popsat jako mužské. Tato genderová průprava těla a mužské chování ovlivňuje maskulinitu a vymezuje dominantní a podřízenou maskulinitu (Connell 2005). V dětství se chlapci snaží ovládnout své tělo pomocí chůze, běhu, kopání a dalších technik, které používají takovým způsobem, který je shodný s představou okolí o tom, co vyžaduje být chlapcem. Tělo se stává nástrojem jejich vůle a zároveň symbolem vyjádření jejich vlastní identity. Jedním ze stereotypních rozdílů mezi chlapci a dívkami je například chování ve hře. Hra a vhodně zvolené hračky formují jejich maskulinitu a feminitu. Tento rozdíl v upřednostnění hraček je přítomný již od začátku jejich života. Období celého dětství jsou chlapci povzbuzováni k riskování, odvaze, síle, kvalitám, které jsou spojeny s maskulinními charakteristikami. Jejich těla jsou poměřována pomocí výrazů tvrdost, rychlost, mrštnost, obratnost a stávají se jejich ztělesněným kapitálem a zdrojem moci (Bolen, Collins 2016; Connell 2000; Frosh, Phoenix, Pattman 2002; Kimmel 2009; Shilling 1993; Synnott 1993).

Vyjádřit a prezentovat své tělo může chlapec i pomocí oblečení, které mu pomáhá vyjádřit kým je nebo kým se touží stát. Jedná se o proces, ve kterém chlapec sleduje, jak jeho tělo vypadá, přemýšlí o svém vzhledu a začíná o něj pečovat. Bourdieu (2016) tělo vidí jako nedokončenou entitu, která je v neustálém procesu vytváření (Bourdieu (2016). Součástí entity se může stát nošení značkového oblečení, které například Zygmunt Bauman (2010) přirovnává k honbě za štěstím, ve kterém lidé nakupují pro potřebu vlastnění a pro potřebu společenského uznání. „*Značky, loga a nálepky jsou výrazy jazyka uznání*“ (Bauman 2010: 23). Pod tím vším je schovaná identita, kterou si chlapec vytváří, ale ta je v nejisté moderní době sama nejistou komoditou, mění se podle toho, jaké nároky na něj rodina a společnost klade. Anatomické tělo je odrazem hmotného bytí ve skutečném světě. Tento vnější odraz, ale nepředstavuje vnitřní vybavenost, vede spíše k pocitu odcizení a touze po nemožném vysněném ideálu mužství. Jedná se o fázi identity ve vývoji chlapce, ve které se formuje jeho vlastní ego. Dalším pojmem souvisejícím s tělem je falus, který představuje moc, kterou je udržováno patriarchální postavení muže a souvisí se sexuální diferenciací. Falus je obecně vnímán jako schopnost plodnosti, nahrazuje nespokojenost ve formě uspokojení touhy (Bauman 2010; Connell 2000; Connell 2005). Mužská identita je formována na základě pasivního těla a aktivního jednání. Tento sociální proces lze chápat jako ztělesnění maskulinity, ve které se prolínají obě formy (Connell 2005).

Chlapci jsou vystaveni tlaku okolí na splnění své ohraničené mužské role a utváření vlastní identity. Chlapec může dělat mužské věci, lézt na strom, hrát fotbal, ale již mu není dovoleno nosit dívčí šaty a hrát si s panenkami. Jeho vrozený temperament a osobnost je ovlivňována výchovou a vnějším prostředím. V tomto ohledu mají dívky svobodnější volbu a mají obvykle dovoleno převzít nějaký aspekt mužského chování. Dívka může nosit chlapecké šaty, sportovat. Podobná rigidita je přítomna i v roli dospělého muže. Ženy mohou mít úspěch v mužském světě, mohou být úspěšnými podnikatelkami, ale u mužů, kteří se chtějí věnovat péči o domácnost a děti je jejich mužská identita ohrožena (Poli 2014; Walby 1990).

Chlapci jsou často izolováni ve svých emocích, ty jsou přehlíženy, někdy zcela záměrně potlačovány, což brání jejich úspěšnému porozumění s ostatními chlapci a vede je k soutěžení. Historicky jsou vedeni k tomu, že úspěchu lze dosáhnout bez pomoci okolí. V jejich životě se odehrává se skrytý boj o imaginární mužský ideál a snaha o soulad mezi biologickým pohlavím a osvojením mužské role, která je založena na stereotypních úsudcích (Bolen, Collins 2016; Bourdieu 2016; Connell 2000; Frosh, Phoenix, Pattman 2002; Kimmel 2009; Shilling 1993; Synnott 1993).

Dodržování těchto maskulinních vzorů může vést k vnitřním konfliktům, skrývání emocí, frustraci, depresi, může vyústit v sebevraždu. Opačná reakce může vést k uvolnění stresu formou fyzického násilí, nepřiměřeného riskování, přehlížení zdravotních problémů, užívání návykových látek (Garfield, 2017). Při tvorbě maskulinity, která je odlišná od očekávaného ideálu může dojít k potlačování této nežádoucí maskulinity nebo projekci. Při projekci dochází k odštěpení nežádoucích vlastností od vlastní osobnosti a k jejich projekci do druhých. „*Druzí“ jsou vnímáni jako zcela odlišní*“ (Šmausová 1999: 439). Tato projekce pak může vést k přenášení vlastních problémů na jiné a může docházet například k silné antipatii vůči homosexuálům právě kvůli potlačování vlastní homosexuality.

I přesto, že jsou muži aktivními aktéry při konstrukci maskulinity, ta podléhá sociálním a kulturním faktorům, které se liší v závislosti na místě, kontextu a v čase, což vyžaduje cvičení zvládání různých sociálních a kulturních očekávání v konkrétních souvislostech. Jedná se o neustálé vyvažování chování, které je buď nedostatečně, nebo nadměrně maskulinní (Connell 2005). Tyto změny společně s rozdílem mezi ideálem patriarchy a skutečným mužstvím přispěly k oslabení tohoto dominantního vzoru. Podmínky pro utváření mužství byly dříve odlišné od toho, jak jsou vnímány dnes. Při utváření genderové identity sehrávají svou roli faktory jako rasa, třída, sexualita,

ekonomické bohatství, profese, a osobní úspěšnost a vzájemně se prolínají (Bolen, Collins 2016; Connell 2005; Hearn 2013).

Společnost i dnešní době očekává od mužů chování, které je v souladu nastaveným ideálem mužství, které popsal sociolog Robert Brannon (1976) „- *nesmíš být měkkota, buď velké zvíře, musíš něco vydržet, buď na druhé drsný*“-“ (Garfield, 2017: 39-40). Tento systém podporuje myšlenku, že kultura je dominantní silou při formování mužské a ženské role (Poli 2014; Walby 1990).

1.3 Faktory utvářející konkrétní podobu maskulinity

Identita muže je formována plněním sociálních rolí, kulturními normami a hodnotami získanými v rámci socializace a je vymezena interpersonálními vztahy mezi muži a ženami. To se děje prostřednictvím rodiny, školy a jejího prostředí, vrstevníků a médií, což jsou faktory utvářející konkrétní podobu maskulinity (Bolen, Collins 2016; Hearn 2013).

1.3.1 Rodina

Podle Bourdieua (2016) hraje rodina a rodinné prostředí nejdůležitější roli v udržení mužské nadvlády. Zkušenosti z dětství slouží jako základ pro rozvoj a dospělý život. Tyto zkušenosti přímo ovlivňují nově vznikající identitu, která je spojena s pohlavím, a formuje vnímání chlapce o tom, že bude mužem (Bourdieu 2016). Chlapec se v rodině učí prosazovat své práva, názory a cvičí se ve vymezování vůči druhým, především vůči ženskému pohlaví. Muži, kteří jsou přítomni v rodině, se stávají vzory v důsledku jejich vlastního uplatňování moci. Chlapec pozoruje své okolí, mužské vzory, podle toho se učí jednat, napodobuje jejich chování a učí se pracovat s používáním moci. Díky tomuto specifickému způsobu interakce s okolím se chlapec sžívá se svým mužstvím a vrůstá do mužského světa (Janošová 2008; Kimmel 2009). V případě, že chlapec vyrůstá v patriarchální rodině, kde je muž silně dominantní, mohou být projevy, které nejsou v souladu s maskulinními charakteristikami nejen přehlíženy, ale cíleně trestány. Chlapec, který nenaplnuje očekávání a porušuje pravidla musí čelit negativním důsledkům například fyzickým trestům (Kimmel 2009). Pokud chlapec vyrůstá v rodině bez mužského vzoru, jeho identifikace s maskulinní rolí prochází odlišným procesem. Chlapec se může

distancovat od ženské role a vše, co není ryze mužské, odmítat. V důsledku nemusí projevovat své emoce před okolím a do budoucna může mít problémy při navázání partnerských vztahů nejen s dívkami, ale i s ženami, se kterými se stýká pracovně (Chodorow 1999).

Není neobvyklé, že chlapci jsou v rodinách fyzicky trestáni častěji než dívky, což je způsobeno právě větším tlakem na naplnění jejich mužské role. Tento způsob výchovy může mít následky ve formě větší agresivity v dospělosti. Pokud otec učí syna agresivitě, podporuje zájmy zaměřené na sport a výdrž, které zahrnují učení dominantního vyjednávání své pozice s ostatními, pravděpodobně se syn naučí stejný vzorec chování, který může používat v dospělosti. Pokud otec syna vede k praktikám směřujícím vyjednat s širokou škálou osob, v rodině jsou dobré konstelace a přívětivý vztah matky a otce, zvládne chlapec v pozdějším věku interaktivní chování s heterogenní skupinou (Janošová 2008; Karsten 2006; Kimmel 2009). Moc je jedním z důležitých faktorů, které hrají při vývoji maskulinity roli. Teorie genderového schématu podle Bémové (1993) říká, že děti, které vyrůstají v rodinách, které silně kladou důraz na jasné dělení mužství a ženství, pak samy v dospělosti odmítají jakékoliv projevy jiného chování než, které přísluší muži a ženě, jedná se o dvě polarity. Toto rigidní rozdělení posuzuje muže jako důležitějšího a hodnotnějšího než ženu (Karsten 2006; Wyrobková 2007).

1.3.2 Školní prostředí

Podle Bourdieua (2016) školní instituce přispívají k trvalosti maskulinní nadvlády a jsou jedním z klíčových míst, kde se formují různé maskulinity díky střetávání odlišných kulturních zdrojů (Bourdieu 2016). Školy představují prostředí regulující chování chlapců pomocí pozorování, sledování, měření, porovnávání a v nejbližší době je podle těchto atributů hodnotí a zařazují (Connell 2005). Mezi kulturní tlaky, které ve školním prostředí působí patří volba předmětů a oborů, ve kterých se chlapci budou vzdělávat. Výtvarné a umělecké předměty jsou častěji navrhovány dívkám, chlapcům jsou přednostně nabízeny matematické, sportovní předměty a obory. Výběr předmětu úzce souvisí s rozdíly mezi pohlavími a neochotou překonat tyto tradiční genderové postoje. Ve škole je na chlapce také vyvíjen tlak na sportovní výkon a fyzickou sílu. V tomto případě se chlapec velmi rychle může stát vzorem ostatním, potvrdí-li svou maskulinitu „silného a tvrdého muže“. Ve škole se chlapci formálně setkávají s dívkami. Jejich chování před dívkami je nejčastěji

spojeno s mocenským chováním, sexuální identitou, zahrnující policejní dohled nad dívkami. Dívky jsou mnohdy chlapci chápány jako slabší, někdy i horší, emočně méně stabilní. Školy se stávají místem prosazování hegemonní maskulinity a prostředkem kontroly jiného nežádoucího chování a tím podporují genderové stereotypy (Collins, Kenway, McLeod 2000; Collins 2005; Connell 2005).

Zdárné zakončení školní docházky má vliv na úspěšnost chlapců v jejich dalším životě. V případě nízkého vzdělání, mají obecně chlapci menší naději se uplatnit ve společnosti než dívky. U chlapců je zřetelné dělení na ty, kteří ve společnosti uspějí a na ty, kteří měřeno společenským kritériem zůstávají dole. Muži, kteří mají nižší vzdělání, mají nižší výchozí pozici a v případě neúspěchu se u nich kumulují další sociální problémy. Vzor z nukleární rodiny u mužů hraje významnou roli, větší než u dívek. Muži zastávají podobné práce jako jejich otcové (Tuček 2000; Šmídová 2008b). Stejný názor, ale nesdílí všichni, například Collins, Kenway a McLeod (2000) tvrdí, že chlapci i přes své nižší výsledky v oblasti gramotnosti, mají ve srovnání s dívkami lepší přístup k pozicím souvisejícím s mocí, a tedy i s uplatněním ve společnosti.

1.3.3 Vrstevnická skupina

Vrstevníci mají zásadní účinek na konstrukci maskulinity. S vrstevníky chlapec tráví nejen svůj volný čas, ale také čas ve školním prostředí. Vrstevnická skupina předpokládá, že chlapec bude plnit skupinové normy a také bude udržovat a prezentovat kolektivní mužnost. Základem pro vstup do skupiny vrstevníků je snaha začlenit se, vybudovat si respekt, popularitu a získat sociální status. Skupina chlapců se stává nositeli genderových pozic. Usilování o získání těchto sociálních hodnot je zároveň snahou o dosažení mužnosti, která je skupinou vnímána jako přijatelná. Hierarchie pozic ve skupině určuje vztah k ostatním a je výsledkem složitého procesu, který je postaven na potřebě neustále si svou vybudovanou pozici chránit, posilovat ji nebo také zvýšit. Do tohoto procesu zasahují kulturní, ekonomické, intelektuální, fyzické a sociální zdroje chlapce. Fyzické zdroje jsou prokazovány ve formě tělesné zdatnosti, jiné mohou být ověřovány jazykovými znalostmi a dosaženými úspěchy ve škole nebo ekonomickými statky. Hledání dosažení tohoto přijatelného stavu je ve skutečnosti hledáním dosažení přijatelné formy mužnosti, která je v dané kultuře akceptována jako ideální (Adler, Adler 1998; Connell 2000; Connolly 1998; Harris 1998). Kimmel (2009) popisuje vrstevníky

jako „genderovou policii“. Ta se snaží v chlapcích odhalit slabé jedince, přísně sleduje a hodnotí jejich chování a odhaluje ty, kteří neplní nastavená pravidla skupiny. Za slabochy jsou považováni fyzicky drobnější, zženštilí a ti, kteří projevují nadměrně emoce, ale také ti, kteří pocházejí z odlišných ekonomických poměrů. Zvláště jsou odsuzováni chlapci, kteří projeví sexuální náklonost ke stejnému pohlaví. V tomto případě mohou být ponižováni a šikanováni. Nesplňují nastavené normy v kolektivu a jsou z jeho středu vyloučeni (Kimmel 2009).

V období adolescence dochází k zvnitřnění hodnot a změně přístupu k vrstevnické skupině, která je vyvolána zvýšenou hormonální činností. Změny hladiny hormonů v těle aktivují vzorce chování, které byly během vývoje vystaveny maskulinním směrem. Jedná se o období postupného přechodu do dospělosti. Chlapci, kteří dříve měli pevné vztahy se svými kamarády, začínají být více uzavření. Změny mohou nastat s ukončením školy, získáním prvního zaměstnání, přebíráním větší zodpovědnosti za svůj život, odloučením od rodičů, odstěhováním (Alexander, Wilcox, Woods 2009; Poli 2014). Garfield (2017) na základě svého výzkumu přichází se stanoviskem, že mladí muži kolem 20 let nemají žádná pevná přátelství se svými vrstevníky. Důvodem je udržení mužnosti před kamarády, se kterými již nesdílí problémy, které ve svém životě řeší, právě proto, aby navodili dojem, že svůj vlastní život mají pod kontrolou, což evidentně vede k potlačování emocí. Sebedůvěra je nutností tohoto období. S partnerským životem přichází období intimity a oslabení vztahů s vrstevníky, stejně tak v případě založení vlastní rodiny.

1.3.4 Média

Média jsou hlavními vypravěči, zejména tam, kde chybí přímá zkušenost. Média hrají nezastupitelnou roli při výkladu sociální reality, zasahují do myšlenek, názorů, chování a jednání celé společnosti a na konstrukci maskulinity se významně podílí. Muži si prostřednictvím médií přivlastňují typ maskulinity, který je v dané společnosti prezentován a očekáván (Johnson, Dunlap 2011). Ztělesnění muže s odpovídajícími vlastnostmi pomáhá k hegemonnímu statusu dané genderové identity. Příkladem prezentování mužství jsou sportovní utkání, ve kterých komentátoři slovně muže povzbuzují k agresivitě a soupeření, které jsou charakteristickými znaky hegemonné maskulinity. Dalším příkladem jsou filmy typu „Rambo“, „Terminátor“, které obsahují množství násilí a znázorňují hypermaskulinní muže jako super hrdiny (Millington, Wilson 2010). Zároveň se hodnoty, ideály

a kultura společnosti mohou díky spolupráci s médii měnit. Moc médií spočívá ve schopnosti postihnout velké množství lidí a zároveň v selekci informací, které divákům prezentují. Média určují, co bude pro diváka zajímavé a tyto informace mu předkládá. Výsledkem je realita, kterou média konstruují pomocí uměle vytvořených relevantních informací (Berger, Luckmann 1999). Příkladem takové změny je postoj k homosexualitě, která je stále považována za odchylku od normy, zároveň je ve společnosti více akceptována, díky ztvárnění kladných hrdinů homosexuálů ve filmech a seriálech (Connell 2005; Kimmel 2009).

1.4 Kulturně determinovaná konstrukce maskulinity

Pro utváření maskulinity je stěžejní práce Connell (2005), ve které prokázala existenci více maskulinit, které muži tvoří v konkrétních sociálních vztazích a jejich konfigurace do níž zasahuje věk, třída, etnicita a další, pak ovlivňuje způsob konstrukce maskulinit u jednotlivců. Tyto maskulinity z historického hlediska převládají ve všech sociokulturních společnostech. Maskulinity se utváří a zároveň přispívají k reprodukci mocenských vztahů. Ve společnosti jsou muži, jejichž maskulinita je považována za „vhodnější“ než jiné maskulinity. Pozice těchto jiných maskulinit jsou závislé od hegemonní maskulinity, která se nachází na vrcholu a díky ní jsou ostatní legitimizovány.

1.4.1 Hegemonní maskulinita

Vše, co je mužské se může lišit podle typu společnosti. Connell (2005) tvrdí, že každá společnost má vlastní standard mužnosti, hegemonní maskulinitu, která je založena na sjednaných a ustálených normách. Jak autorka sama poznamenává hegemonní maskulinita je relačním konceptem, který se zaměřuje pouze na muže, bez zapojení žen do analýzy genderových vztahů (Connell 2005).

Zásadním rysem termínu hegemonní maskulinita je Gramsciho pojetí moci, které umožňuje vícestranný nápor, včetně politického a ekonomického. Hegemonii lze popsat jako postoj jisté mocenské skupiny, která si udržuje legitimně ve společnosti svoji nadřazenost vůči ostatním, kterým je přisouzena role podřízených. Princip hegemonie je založen na „budování obecného souhlasu, tedy přijetí idejí vládnoucích sociálních skupin všemi sociálními skupinami“ (Reifová 2004: 73). Podle Gramsciho myšlenky má být

společnost kontrolována pomocí manipulování, síly a podvědomého souhlasu, který zahrnuje manipulaci myšlení. Podřízení jsou ve společnosti se svou rolí naprosto přirozeně ztotožnění, tedy nemají potřebu se své role vzdát a aktivně svou poddanost stále rozvíjí. V moderní společnosti je hegemonie založena na ujednání mezi vládnoucími a ovládanými (Gramsci 1970; Gramsci 2016). Příkladem mohou být novináři, intelektuálové, kteří bezděčně předkládají ostatním myšlenky vládnoucí třídy. Nižší třídy „jsou neustále pod jejich vlivem, a tak nakonec vnímají tyto myšlenky jako přirozené a nevyhnutelné a uvěří jim“ (Gramsci 2016: 179). Myšlenky prostupují křížem všemi společenskými třídami. Autor upozorňuje, že i přesto dochází postupně k zpochybňování těchto vnucených myšlenek, a proto je vláda elity vždy nejistá.

Stěžejním prvkem konstrukce hegemonní maskulinity je heterosexuality, praktiky spojené s uplatňováním moci, podřízenost žen, existence ostatních maskulinit, jejich rozmanitost a nerovné postavení (Connell, Messerschmidt 2005). Ve svém nadřazeném postavení vůči ženám přispívá hegemonní maskulinita k legitimizaci patriarchátu. „*Snaha pevně ukotvit ženy jako femininní a muže jako maskulinní je skutečně dílem konkrétního patriarchálního symbolického řádu, který ženám propůjčuje roli druhého pohlaví*“ (Barker 2006: 53). Symbolem mužnosti se stává tradiční rodina, kde je muž vládcem nad ženou a dětmi. Hegemonní maskulinita je pro ženy i pro muže kulturním ideálem mužství.

Mužská nadvláda, která prostřednictvím každodenních praktik udržuje dominantní postavení těchto mužů je základním východiskem hegemonní maskulinity. Podobu hegemonní maskulinity reprezentuje menší skupina mužů, kteří se stávají elitou a privilegovanými vůči ostatním, kteří jsou znevýhodněni. Hegemonní maskulinita je svým zaměřením rozdělena na mužskou a ženskou dichotomii, kde jsou muži a ženy definováni právě na základě jejich odlišnosti (Kimmel 2009). Bourdieu (2000: 96) popisuje odlišnost ve společnosti a „*rozdělení sociálních pozic (a jejich držitelů) na převážně maskulinní a femininní (lékaři/setry, podnikatelé/intelektuálové atd.)*.“ Podle Collins (2005) muži patřící do hegemonní maskulinity ostatní ovládají prostřednictvím všech možných forem násilí. Tito vládnoucí muži mají dovoleno projevit násilí pomocí strukturálních mechanismů, jako jsou policejní a vojenské systémy, které zároveň regulují.

Dominantní postavení hegemonní maskulinity může být narušeno v případě, že dojde ke střetu s další formou maskulinity nebo se ženou, která odmítá plnit dobrovolně podřízené postavení a nastoluje nové podmínky partnerského soužití (Connell, Messerschmidt 2005).

1.4.2 Nehegemonní maskulinity

Hegemonní maskulinita se vždy utváří pomocí legitimace jiných forem maskulinity, které jsou považovány za méněcenné a jsou marginalizovány. Ze vztahu s hegemonní maskulinitou vyvstávají další maskulinity. Spoluúčastná maskulinita je svým vztahem nejbližší k hegemonní maskulinitě, neboť tito muži těží ze svého postavení a příležitostí a nastavený pořádek, ve kterém jsou muži nadřazeni ženám, podporují. Je to typ mužnosti, ve které muži nevykonávají hegemonii přímo. Výhodou je, že nejsou vystaveni přímému nátlaku, ale kontrolují a čerpají z patriarchálního řádu, který se snaží zachovat (Connell, Messerschmidt 2005).

Nejvýraznější formu maskulinity tvoří podřízená maskulinita, která je spojována s homosexuály. Ti nenaplnují požadavky mužství, tak jak jsou demonstrovány hegemonní maskulinitou (Connell 2005). Je zde patrné odlišné chápání mužské a ženské homosexuality. Homosexuální muž je společností přijímán rozporuplně. Na jednu stranu je tento muž zženštilý, projevuje chování, které je obvyklé u žen, například vyjádřením emocí nebo odmítáním používání fyzické síly. Druhý pohled nabízí muže – predátora až agresora, který je nadměrně sexuálně výkonný vůči ostatním mužům. Odlišné je postavení lesbické ženy, té mohou být přiznány především neženské maskulinní znaky (Sloboda 2016). Podřízenou maskulinitu doplňují skupiny mužů intelektuálů, výtvarníků, kteří nevykazují charakteristické znaky hegemonní maskulinity, neboť nejsou dostatečně agresivní a dominantní vůči ženám (Connell, Messerschmidt 2005).

Opakem je protestní maskulinita, zahrnuje muže, kteří se snaží ve společnosti dominantně prosadit pomocí agresivity a násilí a dávají najevo, že jsou pouze heterosexuální. Nejčastěji se jedná o pracující třídu. Tito muži na základě ztížených pracovních podmínek souvisejících s manuální prací, demonstrují svou fyzickou sílu prostřednictvím rysů machismu a projevují se hyper-maskulinitou. Politickou ani ekonomickou moc tito muži zpravidla nemívají. K překrytí bezútěšnosti této situace, přebírají alespoň jeden z prvků hegemonní maskulinity, fyzickou sílu, který přetaví na svůj ideál (Messerschmidt 2018).

Další popisovanou maskulinitou je marginalizovaná maskulinita, která zahrnuje etnické menšiny. Marginalizované maskulinity jsou nehegemonní z důvodu odlišnosti třídy, etnicity, věku (Messerschmidt 2018). „Hegemonní muže najdeme na vrcholu a neintegrované, marginalizované muže hluboko u opačného pólu společenského

statusového žebříčku“ (Šmídová 2008a: 25). Obecně jsou s marginalizovanou maskulinitou spojováni převážně černoši, díky své fyzické odlišnosti a barvě pleti. Podle Andersona (1996) je maskulinita černochoa vnímána jako síla jedince, který se zvládl dostat z otroctví a je silný. Marginalizovanou maskulinitu charakterizuje etnicita, sociální vyloučení, život na ulici, chudoba, diskriminace a snaha přežít. Podstatná je pouliční kultura, vymezená pravidla ulice a schopnost se jim, co nejvíce přizpůsobit. Na té nejnižší úrovni vzniká nová lokální maskulinita. Ta je dána geografickým rozložením a dynamikou sousedství (Connell 2005). Násilí se stává součástí každodenního života marginalizovaných mužů. Mnohdy bývá namířeno zejména proti partnerkám s cílem zvýšit vlastní postavení v očích komunity, zároveň slouží k posílení kontroly nad vlastním životem. Vzhledem k soukromé povaze intimního partnerského násilí a neochoty žen násilí oznámit policii, není prakticky možné zjistit skutečný rozsah takto páchaného násilí. Uchýlení se k fyzickému násilí lze interpretovat jako nezvládnutí vztahu vlastní síly a emocí (Anderson 1999; Garcia-Moreno et al. 2005). Podle Marcina Filipowicze (2010: 61) si marginalizovaná maskulinita na základě etnicity „*sama navíc vytváří nástroje vyloučení a oprese*.“ Jedním z nástrojů takové maskulinity může být respekt (Filipowicz 2010). Respekt marginalizovaný muž může získat pomocí agrese, dominance, neústupnosti, fyzické síly a uplatňováním moci nad ostatními. Pro udržení respektu založeném na násilí, potřebuje muž stále zvyšovat svou agresivitu tím, že zastrašuje ostatní, vyhne se tak přímému střetnutí. Pokud dojde ke konfrontaci s jedincem, který je dominantnější, agresivnější, je nucen se podřídit a na jeho místo nastoupí silnější. „*Respekt je mladými lidmi vnímán jako externí entita, něco, co je těžké získat, ale snadné ztratit – a tak se respekt musí neustále opatrovat*“ (Anderson 1999: 33). Podle autora je násilí jen důsledkem strukturálních nerovností, nezaměstnanosti, nedostupnosti k veřejným službám, institucím a vzniká stigma rasové příslušnosti (Anderson 1999). Dostat se z marginalizované maskulinity do hegemonní je sice možné, dokazují to jednotlivé konkrétní úspěchy sportovců černochoů, ale společností nejsou plně uznáváni a dominantní postavení stále zaujímají bílí muži (Connell, Messerschmidt 2005). Veřejný diskurs šíří iluzi, že černoši mohou získat stejná sociálně-politická privilegia udělená bělochům. Média píší příběhy o mladých černých atletech a jejich úspěšnému vstupu do světa bílé elity. Jejich dosavadní život, výchovu a chování média spojují s deviantním sociokulturním prostředím a poukazují na jejich obětování a tvrdou dřinu, kterou tito černí muži museli vynaložit, aby se stali sportovními hrdiny. Hrdiny se stali právě díky schopnosti uplatnit fyzickou sílu a

násilí, a to takovým způsobem, aby získali pozornost například fotbalových nebo hokejových trenérů (Collins 2005; Cooper 2005).

Podle některých autorů (Connell 2005; Hearn, Collison 1994) neexistuje žádná jasně definovaná maskulinita, ke které může muž náležet. Příkladem je muž Afroameričan, homosexuál, vyšší třída. Toto spojení nedává jasné zařazení do žádné s výše popsaných maskulinit. Měřítko, která určují, ke které maskulinitě muž náleží, ovlivňuje mnoho faktorů, patří zde například věk, rodinný stav, náboženství, rodinné a sociální zázemí, zaměstnání, třída, vzhled, výška, váha, etnicita.

2. Výzkum maskulinity a krize maskulinity

Směry výzkumů maskulinity jsou široké, věnují se tradičním formám mužnosti, hyper-maskulinitě, etnickým maskulinitám, vztahům k homosexuální identitě, transgenderu a mnoha dalším. Výzkumů zaměřených na maskulinitu v zahraničí lze nalézt poměrně velké množství. Zde jsou zmíněné pouze dva vybrané zahraniční výzkumy, které se věnují marginalizované maskulinitě. V České republice je výzkumů zaměřených na muže méně. Mužům, kteří jsou na opačném konci společenského žebříčku, marginalizovaným mužům a romským mužům je pozornost věnována okrajově. První prezentovaný výzkum autorek Janebová a Černá (2008) zkoumá stereotypy a předsudky sociálních pracovníků vůči klientům. Druhý výzkum se zaměřuje na genderové role učitelů.

V souvislosti s popisem vybraných výzkumů jsem se rozhodla do práce zařadit i krizi maskulinity. Tento pojem je obecně spojen s různými výzkumy, ze kterých vyplývá, že role mužů se ve společnosti postupně mění. Výzkum maskulinit je úzce spjat s feminismem a jeho rozvojem, jednak svým původem, tak svou hodnotovou orientací, což má za následek větší rovnost pohlaví a krizi maskulinity (Badinter 2005).

2.1 Výzkumy v zahraničí

Za pozornost stojí zahraniční výzkum Jonice Kwanzy (2018), který se zaměřil na vliv hip-hopu při formování maskulinity černochoů, prostřednictvím dvou populárních zpěváků v hip-hopové kultuře 50 Cent a The Weeknd. Autor ve svém výzkumu poukazuje na význam obsahu textů těchto hip-hopových autorů. Hip-hopová kultura se v Americe stala prostředkem formulování politických a sociálních potřeb marginalizovaných černochoů, kteří mají omezený přístup k podílu na moci ve společnosti a veřejným službám. Ulice se stala místem, kde mohou prosadit svou hyper-maskulinitu a využívat svá těla jako zdroj moci. Hip-hop se pro marginalizované černochoy stal zvládací strategií pomoci, které se mohou hlasově projevit a vyjádřit svou frustraci a hněv. Hip-hop odráží brutální násilí, podřízenost ostatních mužů a závislost žen, které jsou představovány jako sexuálně poblázněné objekty dychtivé a ochotné naplnit sexuální touhy mužů, kteří mají moc. Texty obou zpěváků tyto popsání znaky obsahují a jsou odrazem života v daném sociálním

prostředí s cílem vyrovnat se hegemonní maskulinitě podle vlastních mužských vzorů (Kwanza 2018).

Další zahraniční autoři Nichols a Foster (2005) ve svém výzkumu představují způsoby, které někteří muži demonstrativně využívají v opozici k hegemonní maskulinitě. Tito muži ilustrují svou odolnost vůči dominantní maskulinitě a jejím normám prostřednictvím vizuální odlišnosti ve formě tetování, piercingu, dlouhých vlasů, odlišného stylu oblékání. Svou odlišností dávají najevo nejen nesouhlas se zavedenými konvenčními pravidly společnosti, ale vytváří vlastní životní styl.

2.2 Výzkumy v České republice

Autorky Janebová a Černá (2008), se ve svém zkoumání zabývaly genderovými konstrukcemi, stereotypy, předsudky sociálních pracovníků vůči klientům a klientkám. Jejich výzkum ukázal, že muži jsou více marginalizováni v roli rodiče a jejich rodičovská pozice je podstatně nižší než u žen. Pokud muži uplatňují svou dominantní maskulinitu a používají při jednání mužské strategie, mají nižší šance, že na ně bude nahlíženo stejně jako na ženy. I přesto, že ve své otcovské roli neselehávají a jsou považováni za kompetentní, tak „*otcovská kompetence není považována za dostatečnou pro svěření dítěte do péče.*“ V případě, že muži využijí ve svém jednání ženské strategie, „*budou označeni jako „ženští“ (tedy nemužští), a navíc jim ani takový způsob chování nezajišťuje rovný přístup k dětem v porovnání s matkami*“ (Janebová, Černá, 2008: 43). Z výzkumu dále vyplývá, že i samotní sociální pracovníci očekávají od mužů uplatňování hegemonní maskulinity, předpokládají, že muži budou více dominantní, nepříjemní, průbojnější. Tato očekávání okolí, pak tyto muže uvádí do situací, kdy jsou nuceni se přizpůsobit, „*aby si zachovali alespoň část své „mužnosti“*“ (Janebová, 2008: 43).

Další výzkum orientovaný na maskulinitu a feminitu provedli autoři Saforka a Pavlica (2008). Zkoumali české učitele, kteří měli vyjádřit svůj pohled na tři oblasti genderových modelů. První se týkal tradičních rozdělení rolí a dominantního postavení muže. Druhý vycházel z pozice, že žena má ve společnosti nižší postavení a třetí byl postaven na rovném postavení obou pohlaví. Výsledkem bylo zjištění, že starší ročníky učitelů se přikláněly k prvnímu modelu, a to bez ohledu na pohlaví. Ženy ve větším počtu odmítaly druhý model. Třetí model přijímaly obě pohlaví (Paulík 2010).

2.3 Krize maskulinity

Krize maskulinity je obvykle reakčním postojem k probíhajícím sociálním změnám ve společnosti. Nejvíce je spojována s rozvojem vlny feminismu v 80. a 90. letech 20. století. Feminismus zasahuje do života mužů a oslabuje jejich pozici. Postupně dochází ke změně genderových identit, které již nejsou jasně vymezené, ženy participují na trhu práce, jsou více flexibilní a prosazují se i v ryze mužských pozicích, zasahují do politiky a její dění ovlivňují. Také uvnitř manželství dochází k větší rovnosti (Badinter 2005; Melosik 2002). Dalším podstatným znakem je tlak společnosti na individualismus a změna postoje společnosti k homosexualitě. Ta vede k většímu zastoupení gayů a lesbiček ve společnosti. V souvislosti s krizí dominantního muže Badinter (2005:122) píše, že *„se rozpolcenost jeho osobnosti stala neúnosnou. K tradičnímu zákazu projevovat se žensky se přidal zákaz dávat najevo spornou virilitu. Nová rovnice samec = zlo přivodila ztrátu identity u celé generace mužů“* (Badinter 2005). Ve výsledku se maskulinita stala relativní a vytváří spoustu protichůdných typů mužnosti. Od mužů je očekáváno, že je naplní současně. Muž má být zároveň silným ochráncem i něžným romantikem, má se starat o děti i zajistit rodinu ekonomicky. Důsledkem je krize maskulinity (Melosik 2002).

S krizí maskulinity a rozvojem feminismu dochází k stále většímu zdůrazňování formálně rovného postavení mezi muži a ženami. Situace jsou mnohdy prezentovány jinak, než jaká je skutečnost, rovné postavení je pouze na papíře. Nastavený sociální systém je přenášen do rodinného prostředí, stále produkuje sociální nerovnosti a přetrvává *„tradice patriarchální společnosti podporující u mužů nadřazené chování vůči ženám (a také vůči dětem)“* (Pokorná, Matoušek 2017: 29).

Ne všichni odborníci jsou v souladu s názorem, že probíhá krize maskulinity. Například Beynon (2002) je k tomuto pojmu skeptický. Krizi chápe jako strategii mužů znova se prosadit a obnovit hegemonní maskulinitu s novými pravidly. Podle Whiteheada (2002) muži pojem krize používají k zakrytí svého antifeminismu a nadvlády nad ženami, kterou si chtějí zachovat. Muže autor vidí jako dominantní jedince, kteří globálně ovládají společnost a vstupují do všech jejích politik. V této souvislosti píše: *„Je tedy složité si tuto skupinu představit v krizi. Paradoxně se však myšlenka krize může jevit dosti atraktivní právě mužům samotným, neboť je staví do pozice oběti a nabízí jim nové způsoby validace a identity – jako zranění a ohrožení“* (Whitehead 2002: 3–4).

Únik před změnami a zachování hegemonní maskulinity v nové moderní době může nabídnout virtuální svět. Prostřednictvím počítačů mohou muži pomocí bojových her, pouštění pornografie naplňovat své představy mužství. *„Drtivá většina tradičních maskulinních činností se dnes odstěhovala, v hypertrofované a karikované formě, do počítačových světů“* (Komárek 2013: 160). Informační technologie je stále převážně mužskou záležitostí, muži mají více znalostí v oblasti funkčnosti a také oprav počítačů. V tomto virtuálním prostředí prezentují své mužství, ve kterém je tradiční model upraven do nové pozměněné podoby. Jedná se o proměny spojené s přiřazením nových symbolů a významů starým identitám, které vykreslují způsobem, kterých si společnost stěží všimne. Vzorem stále zůstává muž, který je ryze dominantní.

3. Marginalizovaná maskulinita v českých sociálně vyloučených lokalitách

V české literatuře existují poznatky, které debatu o marginalizované maskulinitě obohatily. V kontextu rodiny je to například Jakoubek (2004, 2008); Kaleja (2009), v kontextu sociálního vyloučení a násilí o tom píše Moravec (2006); Toušek, Walach, Kupka a kol. (2018), na školní prostředí se zaměřují autoři Radostný a Růžička (2006); Preissová Krejčí 2013 a mnoho dalších. Poznatky jsou spíše roztržité a neexistuje výzkum, který by se touto maskulinitou zabýval sám o sobě.

Marginalizované maskulinitě v České republice odpovídají chudí romští muži ze sociálně vyloučených lokalit. Konstrukce jejich maskulinity souvisí s tradiční dichotomickou představou přítomnou v naší společnosti, která je založena na předpokladu hegemonní konstrukce mužství. V případě romského etnika je tato představa nabourána, není ve shodě se stanoveným ideálem a z tohoto důvodu je odsunuta na okraj (Connell 2005). Zároveň je třeba při utváření jejich mužství zohlednit odlišné sociální a ekonomické podmínky, které vymezují jejich mužskou identitu, což ovlivňuje jejich vlastní sebeúctu a konstrukci maskulinity (Martins, Harrison 2012).

Na základě studia literatury jsem identifikovala hlavní faktory, který vstupují do každodennosti sociálně vyloučených českých romských mužů. Prvním faktorem je sociální vyloučení. Součástí života sociálně vyloučených je také často výskyt násilí a zvýšená kriminalita. Druhým identifikovaným faktorem je rodina. Společně s rodinou má vliv na konstrukci maskulinity také škola a její prostředí. V neposlední řadě ovlivňuje konstrukci marginalizovaných mužů prezentace jejich mužnosti médii.

3.1 Sociální vyloučení

Termín sociální vyloučení je v českém kontextu používán pro definování izolace lidí. O sociálním vyloučení se hovoří dlouho, a to především v souvislosti s Romy. Například autoři Růžička a Toušek (2014: 121) vnímají sociální vyloučení „jako proces (resp. průběžný výsledek procesu), během něhož jsou jednotlivci nebo celé skupiny vytěsňováni na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou jinak ostatním členům společnosti dostupné.“

Na sociální vyloučení Romů lze nahlížet jako důsledek marginalizace na základě, které jsou tyto menšinové, odlišné skupiny odsunovány na okraj dominantními, majoritními skupinami, které vystupují z pozice moci. Tím si zajistí jejich sociální kontrolu a pro sebe konformitu. Jejich život je zevšeobecňován a na všechny Romy je pohlíženo stejnou optikou. Díky tomu se pak všichni Romové stávají častěji oběťmi diskriminačních praktik a dochází ke stále většímu prohlubování izolovanosti Romů od majoritní společnosti. Moravec (2006: 57–58) píše, že při sociálním vyloučení Romů je třeba zohledňovat pět základních jevů. Jedná se o vnější vlivy, zde patří dostupnost bydlení, vztahy s majoritou, zavedené postupy úředníků při jednání s Romy, trh práce, zákony, politické dění ve společnosti. Tyto vnější vlivy mají přímé dopad na adaptaci, při které sociálně vyloučení využívají vlastní způsoby řešení problémů, které se pro ně stávají charakteristické. Dalším jevem je tradiční romská kultura a předávání naučených vzorců chování dalším generacím, a v neposlední řadě minulé vlivy, což lze charakterizovat jako zkušenosti z minulosti.

V českém diskurzu se píše o Romech nejčastěji v souvislosti s rezidenčním vyloučením, tzv. sociálně vyloučenými lokalitami. Jedná se uměle vytvořené a ohraničené oblasti, s nízkou hodnotou bydlení, vyšší koncentrací kriminality, nezaměstnaností, závislostí na sociálních dávkách, prostorovou izolací. Tyto oblasti jsou veřejně rozpoznávány jako místa se špatnými adresami. Pojem sociálně vyloučená lokalita se používá od roku 2014, kdy nahradil dříve používaný pojem sociálně vyloučená romská lokalita z důvodu jeho silné konotace s romskou etnicitou. Stát pojem zavedl proto, aby mohl v těchto oblastech cíleně zasahovat a zprostředkovávat finanční a sociální pomoc (GAC 2015).

Toušek a kol. (2018: 26) upozorňují, že „*rezidenční segregace nicméně není pouze důsledkem sociálního vyloučení. Může být také jeho příčinou.*“ Nadto ale nelze pominout, že pro mnohé Romy může být život v sociálně vyloučené lokalitě bezpečnější. To, co je v tomto prostředí udržuje, je „*funkční negramotnost*“ (Radostný, Růžicka 2006: 283). Jedná se o neschopnost adaptovat se na majoritní prostředí, jedinec totiž nechápe pravidla nastavená v pro něj, tak odlišné majoritní společnosti a nezvládne se jim přizpůsobit. To se mu v jeho přirozeném prostředí stát nemůže, zde zná pravidla a normy, podle kterých přizpůsobuje své chování a jednání.

Lze konstatovat, že sociokulturní prostředí sociálně vyloučených lokalit je odlišné a je určující pro míru zapojení se do společenského života. Kulturní a politické konstrukty

ovlivňují život sociálně vyloučených Romů (Toušek a kol. 2018). Na maskulinní chování romských mužů zpravidla působí rodinné normy, hodnoty, pravidla prostředí chudých, brzké sexuální zážitky, nemanželské vztahy, nízké sebevědomí, neadekvátní projevy emocí, nezaměstnanost, nelegální práce, nízký příjem, žádný hmotný majetek, kriminalita, orientace na přítomnost, skon mužů chovat se k partnerkám nadřazeně a jejich snaha ovládat svou rodinu, „*což je způsobeno oslabením jejich pozice*“ (Toušek 2006: 292). Tyto muže a jejich rodiny spojuje to, že mají zpravidla základní vzdělání, bydlí v bytech s více lidmi, častěji se stěhují, mají dluhy, exekuce. Romové mají velmi omezené možnosti, které jsou částečně připisované etnicitou, která ústí v nedůvěru nebo i do nenávisti ze strany majority. To vše se vepisuje do každodenních očekávání a představ o světě. Tyto popsání faktory omezují strukturu možností toho, co lidé mohou reálně dělat a jaké mají možnosti, ty jsou mnohdy nad rámec jejich dosažitelnosti. Reálné a dlouhodobé řešení chudoby a sociálního vyloučení ze strany státu je poměrně malé. Neexistují dlouhodobá systémová opatření segregace. I přesto, že vznikají na politické scéně různé návrhy, přispívají k tomu, že sociální mobilitu spíše komplikují. Příkladem jsou exekutoři, obchodníci s byty a chudobou, ti všichni existují proto, že to stát umožnil a podporuje (Toušek a kol. 2018).

V prostředí sociálního vyloučení sehraává významnou úlohu také používání jazyka. Jazyk je důležitým zdrojem, který romským mužům pomáhá orientovat se kulturně normativním způsobem a ukazuje jim, jak být mužem. Prostřednictvím jazyka muži diskurzivně vytvářejí mužské identity a používají vzory řeči, které existují uvnitř romské mužské komunity. Jazykové zdroje (výška tónu, gramatika, slovní zásoba) významně přispívají k prožívání mužské reality odehrávající se v různých kontextech daného prostředí. Strategie pomoci, kterých řídí a ovládají svůj život je spojena s tím, jak o sobě mluví, chlubí se, urážejí, konkurují si, soutěží a používají slova „tvrdí muži, hrdinové“, vulgaritu nebo prezentují vlastnosti jako agrese, houževnatost, fyzická síla, sexuální kompetence a nesouhlas žen. Mužský jazyk je všudypřítomný v kulturních diskurzech maskulinit (Milani 2015).

K pojmu sociálního vyloučení je mnoho odborníků skeptických. Rabušic (2000) píše, že termín je nejasný, nekompletní, nevystihuje správně danou problematiku, je to politické označení pojetí chudoby. Jedná se o „*pouhý eufemismus pro chudobu, který byl do sociálně vědního žargonu vnesen pouze z toho důvodu, že to je termín politicky správný*“ (Rabušic 2000: 65). Také Barnes (2002) pojem považuje za nedostatečný, nevystihuje všechny aspekty, ale upřednostňuje jeho používání především při politických

debatách, kdy se sociální vyloučení stává předmětem veřejného dění. Koncept pojímá nejen chudobu, ale další důležité životní oblasti jako jsou nezaměstnanost, diskriminace, materiální nedostatek, neúčast na společenském dění. Podle sociologa Jana Kellera (2010) koncept zakrývá strukturální nerovnosti, ve které je společnost dělena na ty, kteří jsou úspěšní a ty, kteří v sociálním systému selhávají. Těm je pak potřeba pomoci, k tomu je určena sociální práce, aby se jedinec mohl zpět začlenit do společnosti. Naprosto se ignoruje fakt, že tito vyloučení nejsou vyloučení vlastním přičiněním, ale právě kvůli povaze strukturálních nerovností, které souvisí s nejistým zaměstnáním. Dlouhodobá nezaměstnanost vede k závislosti na sociálních dávkách. Špatné pracovní podmínky na úkor zvýšení produktivity práce, která ve výsledku přináší zisk pouze majitelům a akcionářům, podporuje stále více, se rozevírající nůžky mezi těmi, kteří vlastní a nevlastní. Výsledkem nerovnosti je, že „*ekonomika bohatne, zatímco sociálno chřadne*“ (Keller 2010: 170). Prosazování názoru, postaveném na individuální odpovědnosti a státem nastavené hranice (daně, minimální mzdy), mají vést k rovným možnostem a sociální inkluzi. Jedná se, ale o pouhou iluzi, ve skutečnosti jsou vlády nuceny pod tlakem vlastních i zahraničních mocenských elit ustoupit jejich zájmům. Politika se stává arénou, ve které se pohybují ti, kteří se umí prosadit, odpovědnost se stává kolektivní, což vede především k jejímu vyhybání. V moderní společnosti vedle sebe koexistují dvě zcela odlišná spektra, na jedné straně spektra jsou ti, kteří mají nadbytek, na opačné straně jsou ti, kteří nemají nic (Kovats 2008). Také Bauman (2013) píše o světě, který je rozdělen. Společnost nazývá tekutou modernitou, kde nejdůležitější je odvětví průmyslu, ekonomický rozvoj, efektivita a praktiky vedoucích k bohatství. Na opačném konci společnosti se nachází ti, kteří se nezvládnou dostatečně prosadit a přizpůsobit se moderní společnosti. Autor je nazývá „lidským odpadem“, protože takto se s nimi v moderně společnosti snaží vypořádat, jsou odloženi na skládku, ta je, ale stále větší. Od lidí se očekává, že se přizpůsobí ve všech směrech svrchovanosti národnímu státu, budou uniformní, poslušní a „rozpustí se“. Stát využívá veškerých praktik od těch jemných až po hrubší pro udržení své svrchovanosti, jak v oblasti politiky, práva, kultury. Svou suverenitu pak stát dokazuje „*za pomoci běžně praktikované inkluze/exkluze, začlenění/vyloučení*“ (Bauman 2013: 126).

3.1.1 Násilí, kriminalita

Násilí je velmi často spojováno s mužností. Z některých výzkumných šetření vyplývá, že násilí je genderové a lze ho chápat v kontextu nerovnosti pohlaví. I přesto, že násilí páchají obě pohlaví, muži častěji páchají sexuální násilí (Archer 2000; Schwartz 2005).

Pro ilustraci mužského násilí poslouží koncept hegemonní maskulinity podle Connell (2005). Hegemonní maskulinita je nejuznávanější legitimní způsob vyjádření podřízenosti žen a mužů, ve které dominantní muži mají privilegium moci, kontroly nad ženami a jsou vzorem pro ostatní muže. Obdivovaní muži používají násilné sociální praktiky (sportovci, policisté, vojáci) a slouží jako příklad mužnosti. Tímto způsobem lze mužství považovat za sociální pozici s udělením kvalifikace použít násilí. Muži, kteří neztělesňují hegemonní maskulinitu, podléhají degradaci, rozvíjí vlastní plány, jak vytvářet násilí, aby si zachovali vyšší status a kontrolu nad ženami. Například pachatelé násilného chování podporují silné „mužské“ postoje, jako například potřeba být mocný a dominantní za použití agrese k získání statusu. Navíc muži s rysy, které naznačují hyper-maskulinitu, vykazují výrazně vyšší úroveň agresivity, sexuálních předsudků a používání síly proti ženám, ve srovnání s muži, kteří takové vlastnosti nepodporují (Blazina, Pisecco, O'Neil 2005; Connell 2005; Parrot, Adams, Zeichner 2002; Moore, Stuart 2004).

Maskulinita v sociálně znevýhodněném prostředí může být utvářena prostřednictvím fyzické síly, v případě, že se chlapec stává svědkem násilí v rodině. Tyto zážitky mohou vést k přebírání stejného vzorce chování a zvnitřnění jeho dominantního mužství. Zároveň může být toto chování posilováno nejen otcem, ale i matkou, která mohla vžitý stereotyp zažívat ve své primární rodině. Matky mohou podporovat v dospělosti své syny v agresivitě a uplatňování fyzické síly, když například usoudí, že se jejich snacha chovala způsobem, který zostudil rodinu před komunitou (Davidová 2004; Jakoubek 2008). Mužská role je obecně spojena s myšlenkami, pocity a vystupováním, které umožňují například přiřadit status „mužský“ přiměřeně věcem v tomto genderovém schématu. Jedná se o zvýšenou schopnost agresivity, emoční labilitu, nenávistný postoj k ženám a sexuální předsudek například homofobie (Blazina, Pisecco, O'Neil 2005; Moore, Stuart 2004). Wood, Lambert a Jewkes (2008) vysvětlují, že někteří muži mohou násilí na ženách chápat jako akt trestu nebo učení, které je pro druhou osobu žádoucí. Jedná se o ilustraci lásky skrz tělesný čin, který je muž oprávněn použít na základě kulturních tradic.

Zároveň násilí na ženách posiluje představy o podřízenosti žen, které mají být ukázněné, tiché, pokorné na znamení úcty k mužům, kterým se tím dostává privilegovaného postavení. Vyjádření maskulinity násilím je významné pro mužskou nadvládu, je spojeno s maskulinními charakteristikami a může být chápáno jako sexuální nadvláda muže nad ženou. Demonstrace fyzické síly může být zároveň obranným mechanismem v reakci na různé životní události, například velké množství osob v domácnosti, hádky, rozchody, neschopnost dosáhnout vlastního cíle a může posilovat u muže pocity ukřivděnosti a osamělosti (Bourdieu 2016; Wood, Lambert, Jewkes 2008).

Fyzická síla ve znevýhodněných sousedstvích může být dále demonstrována například v pouličních bitkách. Primárním se tak může stát získání respektu okolí, především respektu ostatních mužů (Kupka, Toušek, Walach a kol. 2019). Privlastnění násilí se může stát kulturním vzorem nutným pro udržení respektu a moci v rodině a komunitě. Agresivní projevy se pak stanou běžnou součástí života marginalizovaných mužů (Anderson 1999; Kimmel 2009). Sociálním učení se udržují mužské normy a stereotypy. Tato perspektiva nabízí i vysvětlení pro násilné chování, ve kterém je násilí výsledkem nadměrné kompenzace používání dysfunkčního násilného chování ke splnění mužské genderové role (Levant 1996). Chodorow (2002) píše, že agresivita není vrozená, ale jedná se o obrannou reakci sebe sama při vystavení fyzické síle nebo ponížení.

Dalším faktorem při utváření maskulinity v prostředí sociálního vyloučení může být zkušenost s kriminální činností a vězením. Podle Říčana (1996) praxe ukazuje, že dochází k situacím, ve kterých Romové kriminální zkušenost přijímají jako jednu z životních událostí, která je v komunitě akceptována nejen jako zcela normální, ale také zvyšuje prestiž muže, což ovlivňuje jeho postavení a mužství. Zkušenost s vězením může vést k prizonizaci a zhoršení negativních povahových rysů muže. Zakořenění tohoto vzorce chování může v důsledku vést k předávání stejného vzorce chování dalším mladým mužům v komunitě. Například autoři Majors a Billson (1992) tvrdí, že muži, kteří jsou na základě etnicity a třídy vyloučení z možnosti dosáhnout hegemonní maskulinity si mohou kompenzaci najít v násilí a soutěžení, což může vést ke kriminálnímu chování. Obdobně argumentují Gibbs a Merighi (1994), mladí marginalizovaní muži, kterým je bráněno dosáhnout tradičních mužských forem úspěchu jako je síla a bohatství, mohou svou maskulinitu spojit s kriminální činností. Tato nová maskulinita je zástupnou formou hegemonní maskulinity, neboť muži pomocí kriminality získají bohatství a moc, po které touží. Identifikují se s touto novou formou maskulinity s vědomím nemožnosti dosáhnout

hegemonní maskulinitu (Gibbs, Merighi 1994). Toto kriminální jednání romských mužů lze vyložit jako hledání cesty k úspěchu, které umožní kompenzovat selhání v úkolech, které považují za důležité, například ekonomické zajištění rodiny, zaměstnání a tím dosáhnou určité svobody. Tato vize vlastní autonomie je vede k situacím, ve kterých si nejsou schopni představit si vlastní osobu v zaměstnání, kde se nutně ocitnou v roli podřízeného. Někteří muži s kriminální zkušeností, pak záměrně využívají situací, ve kterých do kriminálního jednání vtahují další muže a tím si vylepšují hodnotu vlastního jednání před ostatními muži (Anderson 1999; Gibbs, Merighi 1994).

Na kriminalitu romských mužů v sociálně vyloučeném prostředí lze nahlížet ještě z jiného úhlu pohledu. Ten souvisí s páchanou kriminální činností, kterou obyvatelé lokality buď nepovažují za trestnou, nemají důvěru v systém nebo se nechtějí stát oběťmi, protože se obávají trestu ze strany pachatele. Tato neohlášená kriminalita může vést k posilování a stupňování dominance a agresivity mužů, kteří tuto trestnou činnost páchají (Toušek, Walach, Kupka a kol. 2018).

3.2 Rodina

Rodina je výchozí jednotkou romského společenství. Antropolog Marek Jakoubek (2004) rozdělil tři typy romských rodin. Prvním typem je nukleární rodina, která je složena *„z manželského páru a jeho nesezdaných dětí a vyznačuje se společnou rezidencí. V některých případech v jedné domácnosti s nukleární rodinou svého muže žije i mladá „nevěsta“, případně i první potomek tohoto mladého páru“* (Jakoubek 2004: 77). Společné soužití s rodiči bývá zpravidla dočasné. Tuto nukleární rodinu tvoří dvě až tři generace. Druhým typem je komplexní rodina, kterou lze charakterizovat podle společného příjmení a tvoří ji *„zakládající pár, jeho ženatí synové se svými manželkami a nesezdanými dětmi, a někdy i se svými ženatými syny a jejich dětmi“* (Jakoubek 2004: 78). Jedná se o spojení několika nukleárních rodin, které žijí vedle sebe a sdílí společně život. Hlavním atributem je prostorová blízkost, mohou bydlet v bytech, které jsou umístěny blízko sebe. Typické jsou každodenní návštěvy, půjčování různého vybavení domácnosti, jídla, peněz. Komplexní rodina se také podílí na výchově dětí a plní ochrannou funkci. Jedná se o soužití až čtyř generací. Třetím typem je rodově-rodinné seskupení, zahrnující komplexní rodiny. Jsou tvořeny až šesti generacemi, které jsou rozptýlené v jedné lokalitě. Autor k popisu těchto tří typů rodin dodává, že rodiny nemívají trvalý charakter. Základem rodin

jsou vzájemné vztahy a vazby mezi nimi, pokud se rozpadnou, což je běžné, rozpadá se i seskupení. Záhy vznikají nové rodiny, u kterých dochází k opakování stejného cyklu (Jakoubek 2004). Tento životní styl určuje všem členům rodin jasně vymezené role a povinnosti v očekávání, že je budou plnit. Pokud se jedinec jakýmkoliv způsobem vymezuje, nesdílí stejný životní styl, je odsuzován a může být úplně zavržen (Jakoubek 2008). Příkladem je stále silně negativní postoj romských rodin k homosexuálům. Homosexualitu mnohdy chápou jako úchylku a pouze některé rodiny jsou ochotné přijmout a tolerovat odlišnou sexuální preferenci svého příbuzného. Což může vést k zatajování své orientace a přizpůsobení se rodinným zvyklostem (Kaleja 2009). Tento postoj romských rodin, ale také majoritních je dán především silným zakotvením heterosexuality a maskulinních praktik ve společnosti. Heterosexuální chování zajistí zachování rodu rozením potomků, stojí nad všemi dalšími sexualitami, a právě z toho důvodu má v sociálně-kulturním kontextu své nezastupitelné a mocenské postavení. Ostatní sexuality jsou pokládány za špatné a v romských rodinách se o nich moc nemluví (Rupp 2002).

Role muže v romské rodině prošla postupně proměnami. Dříve tradiční mužské role znamenala „*historicky dominantní postavení*“, muž „*reprezentoval rodinu navenek, udržoval kontakty s okolím*“ (Urban a kol. 2015: 17). Jeho úkolem bylo zajistit rodinu ekonomicky. I dnes se v mnoha romských rodinách stále udržuje patriarchální rozdělení, ve kterém jsou muži nadřazeni ženám, proto i syn má vyšší sociální status než dívka. Tento vzorec chování je založen a na kulturních a nepsaných pravidlech a podle tohoto vzorce se konstruuje maskulinita romského chlapce. Hierarchii mužů a žen je tak chlapec vystaven již od raného věku a jeho postavení v rodině je přednostní ve všech životních událostech. (Stewart 2005). Kolem věku pěti let a více se začíná zapojovat do mužských záležitostí. Dříve se synové učili takovému řemeslu, jaké měl jejich otec. Dnes se tato tradice vytrácí (Davidová 2004). Podle Říčana (1998) bývá mnohdy duševní a sociální dospívání chlapce odlišné především v tom, že romské děti jsou přítomny u všech událostí v životě romské rodiny. Hádky, finanční záležitosti, rodinné spory, každodenní problémy se probírají před dětmi. Tyto životní události ovlivňují utváření maskulinity chlapce a mohou být příčinou jeho rychlejšího dospívání.

V případě, že člen romské rodiny dodržuje nastavený řád, je mu poskytnuta plná ochrana, rodina za ním vždy stojí a je vítaným členem. Významnou roli sehrává silná rodová vazba, která se projevuje především ve zvnitřněné povinnosti postarat se o své další

příbuzné v různých životních situacích. Příkladem je půjčování peněz chudším příbuzným i z peněz zaopatřených ze sociálních dávek (Mareš 1999). Dá se hovořit o tom, že romská rodina je silně soudržná, zároveň je nadřazena životu jednotlivce. Romské rodiny jsou více zaměřené na kolektivní život a individuální požadavky svých dětí nejsou vždy ochotny akceptovat. V případě, že muž nenalezne podporu ve své činnosti, například v rozvoji svého vzdělání nebo koníčků, může dojít k situaci, kdy opouští od tohoto úsilí a přizpůsobí se tlaku a životnímu rytmu rodiny. Tento tlak přispívá k tomu, že rodina se pro člena stává „na jedné straně záchrannou sítí, oporou a sférou bezpečí, na straně druhé však vytváří primární „past chudoby“, která znemožňuje individuální vzestup“ (Jakoubek 2004: 93). Pokud si i přesto jedinec zvolí vlastní životní směr, není neobvyklé, že s rodinou zpřetrhá vazby. Pro úspěšné začlenění do majoritní společnosti je podstatné ovládnutí jazyka společnosti, znalost jejich norem a pravidel, ale hrozí, že tím ztratí rodinu nebo také vlastní identitu (Bourdieu 2016; Jakoubek 2004). Ztráta identity může vést k frustraci, strachu a nejistotě a zpět k rodinnému systému, což prohlubuje jeho stagnaci, společně s nepřijímáním společenských pravidel a norem. Závislost na rodině a rodinném systému a nemožnost vymanit se z prostředí sociálního vyloučení může vést k podřízenosti a popírání vlastní osoby (Poli 2014).

Will Guy (2009: 283) vysvětluje, že soudržnost a uzavřenost romských rodin před většinovou společností je „odrazem jejich nejisté pozice v rámci nepřátelského prostředí širší společnosti.“

Marek Jakoubek (2004) upozorňuje na některé nesrovnalosti ve výkladu nerovného postavení muže a ženy. V romské rodině lze nalézt i matriarchální uspořádání, ve kterém má matka dospělých synů dominantní postavení a je osobou, která rozhoduje ve všech důležitých oblastech života rodiny. Což zároveň dokládá, že v žádné kultuře nepanuje naprostá shoda a zároveň „brání tomu, aby se toto téma mužské dominance nestalo příliš silným a neohrozilo rovnováhu dané kultury“ (Jakoubek 2004: 71).

3.2.1 Sexualita

Sexualita je součástí utváření maskulinity. V mnoha tradičních romských rodinách je dodnes sexualita spojena s rituálem nečistoty, který je nazýván marimé. Podle tohoto rituálu je fyzické tělo děleno na čistou horní a špinavou dolní část. Toto dělení těla sehrává svou roli v intimním životě partnerů a determinuje jejich každodenní život (Fraser 1998; Horvath, Prónai 2009; Kaleja 2009). Marimé je zároveň systémem, který udržuje sociální kontrolu v komunitě Romů a zasahuje do ekonomické a politické oblasti jejich života. Obsahuje v sobě tyto hlediska: posiluje moc, udržuje genderový status a podřízenost ženy. Marimé a jeho dodržování se stává „*prostředkem symbolické sociální jednoty a vytváří určitou hierarchii*“ (Horvath, Prónai 2009: 179–198). Tak jak byla utvářena maskulinita mladého muže v souvislosti s dominantním postavením v rodině, tak na jeho maskulinitu má vliv jeho plodnost. V mladé dospělosti se od romského muže očekává, že si najde ženu, kterou oplodní. Jeho mužnost v očích ostatních mužů a žen stoupá se schopností oplodnit. Čím více dětí, tím kladněji je hodnocen a upevňuje si své mužství. Žena se stává nástrojem pro uplatňování jeho maskulinity (Connell 2005; Jakoubek 2004; Kalibová 2009).

3.3 Škola

Instituce jako škola často posiluje sociálně dominantní diskurzy o mužství a tím se stává významným činitelem při tvorbě maskulinity. Konstrukce maskulinity romských sociálně vyloučených chlapců souvisí se znevýhodněním ve vzdělávání. Základem takovéto konstrukce je genderové srovnávání, které protíná jejich třídu a etnikum (Collins 2005). Stále se propaguje vnější pohled na jejich nedostatečnost ve vzdělání, která je propagována mnohdy jako špatně sestavený učební plán, který neodpovídá jejich specifickým potřebám. Tento esencialistický diskurz pak vede k tomu, že tito romští chlapci jsou vnímáni ve dvou odlišných dimenzích buď jako oběť nebo hrozba pro společnost. Obětí se stávají v případě, že jsou chápáni jako ti, kteří trpí sociálním vyloučením, což vede k jejich znevýhodňování a nízkému sebevědomí. V případě hrozby jsou označeni jako riziková a zároveň jsou diagnostikováni jako poruchoví, asociální. Obě dimenze chlapce udržují v pozici sociálně znevýhodněných (Francis, Skelton 2005).

Každá škola má svou vlastní atmosféru, která je odlišná od jiné školy. V tomto případě je potřeba zohlednit i umístění školy v sociálně vyloučeném prostředí. Školu navštěvují především žáci žijící ve stejných socioekonomických podmínkách. Školu

v sociálně znevýhodněném prostředí nelze přirovnat ke škole prestižní, v těchto školách bývají sociální vztahy obecně chudší. Pro romského chlapce a jeho rodinu žijící v nepřiměřených podmínkách sociálního vyloučení může být nástup do školy spojen s psychickou a ekonomickou zátěží. Samotná výuka chlapce nepřipraví lépe na život v sociálně vyloučeném prostředí, znalost a dovednosti, které ve škole získává, mnohdy neupotřebí ve svém praktickém životě (Preissová Krejčí 2013). V případě, že školu navštěvují z větší poloviny romští žáci, tak se nesetká s členy majority, čímž může dojít k prohlubování jeho sociálního vyloučení. Zároveň se mohou prohloubit normy a zvyklosti dané lokality, může dojít k upevnění vzorců chování z romské rodiny a chlapec se adaptuje na své přirozené prostředí (Radostný, Růžička 2006). Romský chlapec mnohdy vstupuje na území školy jako dominantní jedinec, kterému je v rodině dáвана přednost před dívkami a tuto pozici si chce vybudovat i mezi spolužáky ve škole. Budování sociální pozice může ovlivňovat kulturní a ekonomické zázemí rodiny. Ve škole se jeho postavení může velmi rychle změnit a může dojít ke ztrátě jeho úcty před ostatními vrstevníky. Úcta tvoří jednu ze základních genderových identit romského chlapce a je podporována jeho rodinou. Ve školním prostředí může docházet k situacím ztráty této úcty nebo chlapec může zažít pocit hanby například při neznalosti školního učiva nebo nevybavenosti školních pomůcek. Ztráta úcty a prožití hanby ve škole je zásadní pro formování jeho mužství. Tuto situaci může komunikační postoj učitelů ještě více prohloubit, zdůrazněním jeho nedostatků před spolužáky a také prosazováním rovnosti mezi dívkami a chlapci. Škola se může stát místem spojeným s pocity hanby, stigmatem, negativním postojem a v důsledku může vést k úplné ztrátě zájmu o vzdělání. Učitel nemá uplatňovat ve výuce rovné postavení všech žáků, ale musí umět podporovat individuální odlišnosti a umět děti pozitivně motivovat (Adler, Adler 1998; Bittnerová, Doubek, Levínská 2011).

Negativní postoj ke škole a vzdělání může být také spojován s generačním přenosem v rodině, kde již několikátá generace nedosáhla vyššího vzdělání než základního a její členové sami mají záporné zážitky v této instituci. V tomto případě bude mít chlapec jednak těžší podmínky, aby dosáhl vyššího vzdělání než rodiče, ale také bude muset zvládat vyjednávací strategie s učiteli a naučit se asertivnímu jednání, aby se dokázal prosadit. Zároveň se může dostat do situace, která nebude v souladu s konstrukcí jeho maskulinity podle vzoru v rodině. V kombinaci s náročností učiva může dojít k demotivaci, ukončení vzdělání základní školou nebo předčasnému odchodu ze vzdělávání (Adler, Adler 1998; Bittnerová, Doubek, Levínská 2011). Možností, kterou

romští rodiče mnohdy využijí, pokud jejich syn zažívá negativní pocity spojené se školou, je přerazení na speciální základní školu. Učivo na těchto školách je uzpůsobeno potřebám žáků, není zde na děti vyvíjen tlak na úspěšnost. Negativním důsledkem, je pak ztížení dostupnosti dalšího vyššího vzdělání (Gulová 2012).

3.4 Média

Bourdieu (2000) píše, že instituce ve společnosti uplatňují svou symbolickou moc pomocí vytváření stereotypů a obětních beránek. Média se stávají těmi, kteří jim pomohou udržet sociální rozdělení společnosti. Média nejsou samotnými tvůrci rozdělené společnosti, stávají se jejími sekundárními zástupci. Tyto instituce mají své vlastní vzorce dominantních vzorců jednání, jsou seskupeny kolem mužů na vrcholu společenského žebříčku, jejichž maskulinita je hegemonní, a právě oni si udržují podřízenost marginalizovaných mužů pomocí genderových stereotypů.

Moderní stereotypní obraz romského muže je spojován především s nízkým intelektem a kriminalitou. Zřídka, pokud vůbec je médií romský muž představen v souvislosti s ideálem mužství. Televize v naší společnosti stále patří k nejvyhledávanějším zdrojům zábavy a má velký vliv na smýšlení lidí. Tendence negativně vykreslit etnické menšiny je známa v mnoha zemích. Pokud jde o reprezentaci romského muže v televizi, je nejčastěji spojována s předsudky. Například ve filmu, seriálu romský muž nehraje roli lékaře, policisty, učitele. Role jsou často tvořena tématy spojenými s kriminalitou, nízkým intelektem a podřízeností vůči ostatním. Divákovi tento vžitý stereotyp umožní velmi rychle číst charakter herce, kterého má ztvárnit. Tyto fiktivní příběhy naplňují mysl diváka konkrétními představami o tom, jací Romové jsou a mohou zkreslovat vnímání a očekávání vůči Romům jako skupině. Maskulinita romského muže je prezentována a rámována jeho sociálním vyloučením a etnikem a spadá do okruhu stereotypní představy společnosti. Tato neadekvátní marginalizovaná maskulinita udržuje jeho sociální vyloučení a zároveň produkuje genderové a rasové diskurzy (Deburg 2004; Tukachinsky, Mastro, Yarchi 2015).

3.5 Shrnutí

V poslední kapitole teoretické části jsem představila převážně české příspěvky, které se marginalizované maskulinity určitým způsobem dotýkají. Z literatury silně rezonuje, že maskulinita je sociálně konstruována, její součástí je vlastní entita jedince a její tradiční atributy jsou spjaty především s hegemonní maskulinitou. Tradiční mužnost je vnímána u Romů velmi silně a projevuje se především nadvládou nad ženami. Tato nadvláda romským mužům poskytuje potřebnou jistotu a kontrolu nad určitou částí jejich života i přesto, že v jiných situacích tuto jistotu nemají. Součástí této mužnosti je respekt a muž usiluje o jeho udržení. Podle tohoto vzoru se konstruuje maskulinita muže a v komunitě má nezastupitelné místo (Bourdieu 2016).

Romští muži jsou v důsledku života v sociálně vyloučeném prostředí omezeni ve svých možnostech dosáhnout sociálního statusu většinové společnosti, i přesto si nárokují sociální privilegia majority. Chtějí vlastnit majetek, žít ve vlastním bytě, oblékat se moderně, založit rodinu, vychovávat své děti. Sociálně vyloučení romští muži mají velmi omezené vyhlídky do budoucnosti. Utváření maskulinity shodné s tradičně hegemonní mužskou rolí v prostředí sociálního vyloučení a chudoby může být nahrazeno tak, že si svou sociální a ekonomickou nedostatečnost kompenzují prostřednictvím hyper-maskulinit a extrémního heterosexuálního chování (Honwana 2013).

Navzdory mnoha zjištěným informacím můžu konstatovat, že informace jsou spíše obecné, roztržité a neposkytují úplně konkrétní vhled do konstrukce maskulinity v životě romských mužů ze sociálně vyloučených lokalit. Existující literatura se zaměřuje spíše na marginalizovanou maskulinitu z pohledu Afroameričanů a jiných skupin, ale chybí zde výzkumy, které primárně zkoumají mužnost romských sociálně vyloučených mužů. Realizace výzkumu v konkrétní české sociálně vyloučené lokalitě pomůže lépe prozkoumat konstrukci této marginalizované maskulinity a tím zviditelnit a konkretizovat dané téma.

II. REALIZACE VÝZKUMU

Realizovaný výzkum prezentuje výsledky zkoumání a doplňuje teoretickou část věnovanou maskulinitě o praktická zjištění. Předkládá cíl práce, vysvětluje zvolenou výzkumnou strategii, metodu sběru a analýzy dat, představuje respondenty a realizaci výzkumu, jeho limity a etiku výzkumu. Druhá část výzkumu je věnována analýze získaných dat a shrnuje dosažená zjištění.

4. VLASTNÍ VÝZKUM

4.1 *Cíl předkládané rigorózní práce*

Hlavním cílem rigorózní práce je poznat podmínky, za kterých se konstruuje mužská role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení a zjistit jaké dominantní znaky mužství si romští muži v prostředí sociálního vyloučení přivlastňují. Výzkum je realizován na základě narativních rozhovorů se sedmi romskými muži žijícími ve dvou českých sociálně vyloučených lokalitách. Jejich zkušenosti mohou odhalit nové poznatky při formování jejich mužství. Cílem výzkumu není zjištěné dominantní znaky mužství představit jako určující pro všechny sociálně vyloučené romské muže. Jejich existence je vždy závislá na kontextu, míře a podobě působení různých životních okolností. Příběhy jsou vyprávěny v konkrétním sociálním kontextu a plní konkrétní účel.

Na základě hlavního cíle práce je představena výzkumná otázka:

Jak se konstruuje mužská role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, kde se zdá být malá naděje na rozvíjení hegemonní mužnosti?

4.2 Strategie výzkumu

S ohledem na složitost konstrukce mužské role je zvolen kvalitativní přístup. Kvalitativní výzkum a jeho metody pracují se sociální realitou lidí, poskytují zkušenosti jednotlivců, rozšiřují možnosti formovat vhodnější koncepty a přesnější teorie, čímž posilují silnější teoretické základy měření. Podle Ericksona (Janesick 1998: 44) je potřeba kvalitativní výzkum vést tak, aby splňoval základní kritéria, která jsou založena především na správném vymezení. „*To, co dělá výzkum kvalitativním, je věcí „věcného zaměření“ a záměr*“. Předložený výzkum je založen zejména na tom, jak se v každodenní realitě sociálně vyloučeného prostředí utváří mužská role. Vybrané téma vyžaduje analýzu pocitů, hodnot, postojů a zkušeností respondentů, které nemohou být měřeny kvantitativní metodou.

4.2.1 Biografický výzkum

Biografický výzkum je relačním typem výzkumu, který poskytuje příležitost pro výzkumníka a respondenta zapojit se do dialogu, který má potenciál změnit subjektivitu jejich různých, někdy nesouměrných pozic. Takový potenciál je zvláště významný při práci se sociálně vyloučenými, kdy každý vyprávěný příběh představuje sociální aktéry s jejich sítěmi vztahů. Zároveň je prezentuje jako členy společnosti, ve které žijí, čemu čelí společně s odlišnostmi, které jsou nastaveny v různých vrstvách reality. Bertaux (1990) výstižně shrnuje, že každý vyprávěný příběh vyžaduje porozumění a schopnost „*slyšet za lidským hlasem hudbu společnosti v pozadí*“ Bertaux (1990: 168). Biografický výzkum je optimální pro pochopení abstraktních představ identity druhých, neobjektivizuje respondenty, přijímá subjektivitu a intersubjektivitu lidských vztahů v samotném procesu výzkumu. Respondenti jsou partnery ve výzkumu a jsou vnímáni jako jedinečné osoby a uznávání jako zprostředkovatelé zkušeností. Předmětem šetření nejsou pouze oni, ale vzájemná interakce partnera a výzkumníka, při které se utváří mezilidský vztah. Vyprávění životního příběhu povzbuzuje respondenty k přemýšlení o vlastních zkušenostech v oblasti identity, pohlaví, zaměstnání, rodině, vztazích a mnoha dalších a pomáhá jim představit plány do budoucnosti těchto domén (Turner, Bruner 1986).

4.3 Metoda sběru a analýzy dat

4.3.1 Narativní rozhovor

Narativní rozhovor je vybranou metodou pro získání dat v tomto výzkumu. Role výzkumníka v narativním výzkumu je založena především na vytvoření správné atmosféry vhodné k vyprávění, které má být upřímné a otevřené. Výzkumník musí vypravěče seznámit s účelem výzkumu, musí umět pokládat správné otázky a zvládnout používat základní techniky, které povzbudí vypravěče směrem k účelu výzkumu. Výzkumník zrcadlí, aktivně naslouchá, povzbuzuje, pokládá otevřené otázky, ale zároveň nezasahuje do vyprávění, nesdíluje své negativní dojmy, nehodnotí, nekritizuje. Vypravěč sdíluje zkušenosti ze svého života. Narativní rozhovor je strukturovaný a rozdělený na dvě části. V první části jde především o příběh, který je dlouhý, improvizovaný a odráží spontánní reakci vypravěče, který v příběhu prezentuje sám sebe a volně popisuje svůj život a své zkušenosti. V druhé fázi se výzkumník zaměřuje na detaily v příběhu, které ho zajímají, jde o získání konkrétních příběhů s vybraným tématem a událostmi, které jsou pro výzkumníka významné (Rosenthal 2011).

Zkušenost partnerů při konstrukci maskulinity je jádrem této narativní perspektivy a vychází z předpokladu, že narativní vyprávění může prolomit bariéry tím, že se všichni účastníci naučí lépe naslouchat ostatním, což může vést k tvorbě nových kolektivních příběhů a sociální transformaci a pomůže překonat nesnášenlivost ve společnosti vůči Romům. V případě biografie marginalizovaných, kde dominuje symbolické, prostorové a materiální vyloučení, je práce s životním příběhem nesmírně důležitá. Může přiblížit kulturní rozdíly, poukázat na sociální problémy a rozpory se zavedenými postoji ve společnosti, což může vést ke zviditelnění a uznání ve vztazích jeden na jednoho. Ve veřejné sféře to pro výzkumníka nese určitý druh odpovědnosti, jelikož přináší konkrétní zkušenosti partnerů a představuje jejich příběhy. Takovou odpovědnost lze chápat jako etickou a občanskou, toto úsilí je pak vyjádřeno ve výzkumné praxi sociální práce. Vyprávění vlastního příběhu vypravěči pomáhá osvobodit se od prožitých traumat a podporuje lepší pochopení a uznání od většinové společnosti (Meretoja, Davis 2017).

Od hlavní výzkumné otázky se odvíjelo sestavení plánu narativního rozhovoru. V narativním rozhovoru jsem zaměřila pozornost na životní zkušenosti respondentů, od jejich rodových vzorů, přes nároky kladené rodinou, vrstevníky, sousedy, až po vliv sociálně vyloučené lokality, kde muži předvádí svou mužnost při pobytu na ulici. Kromě

otázek týkajících se individuálního životního příběhu každého z respondentů, následovala sada polostrukturovaných otázek týkající se jejich představ mužství. Ty jsou vytvořeny tak, aby jim každý respondent rozuměl a zároveň reflektují dané téma. Respondenty jsem požádala o vysvětlení představy, co pro ně osobně znamená být mužem.

Tematické polostrukturované otázky:

- Co pro vás osobně znamená mužnost?
- Je pro vás důležité působit mužně?
- V jakých situacích se cítíte mužně? V jakých naopak ne?
- Mohl byste mi uvést příklad mužného chování?
- Jaké mužské vzory jste měl v období dětství a dospívání?
- Kdy se muž nechová mužně?
- Jaký je váš soukromý ideál mužnosti?
- Jaké jsou ideály mužnosti ve vaší rodině a komunitě?
- Mohl byste mi popsat situaci, kdy na vás někdo kladl nějaké nároky na mužnost? Jak jste se při tom cítil?
- Můžete mi říct něco o rizikových situacích ve vašem životě?

4.3.2 Narativní analýza

Analyzovat data biografického výzkumu podle autorů Merrilla a Westa (2009) lze různými způsoby, které lze kombinovat, a zároveň se vzájemně nevylučují. Narativní analýza nenabízí přísný postup zpracování, jak je uváděno v jiných typech výzkumu například v zakotvené teorii nebo interpretační fenomenologické analýze. V rozboru biografie je možné experimentovat a zvolit přístup, který výzkumníkovi nejlépe vyhovuje, podle jeho teoretického pochopení vlastního výzkumu.

V práci je použita metoda kvalitativního přístupu k analýze narativních dat podle Leiblichové, Tuval-Mashiachové a Zilberové (1998), která „představuje čtyři interpretační perspektivy založené na identifikaci dvou bazálních dimenzí: holisticko-kategoriální (jednotkou analýzy je osoba jako celek vs. Na témata či kategorie zaměřená analýza u

vybrané skupiny osob), a obsahově-formální (zachycení příběhu jako takového vs. jak je příběh převyprávěn)“ (Čermák, Hiles, Chrz 2007:58).

Konkrétně je vybrána holisticko-obsahová analýza, ve které je kladen důraz na obsah a zkušenosti, kdy je podstatný samotný příběh, který je chronologicky uspořádán na základě časové osy, obsahem jsou veškeré významy, činnosti, pocity a detaily. Ve druhém kroku je využita kategoriálně-obsahová analýza, jejímž cílem je najít v příbězích společné vzorce, spojující složky, myšlenky a fragmenty, která tvoří opakující se témata. Na základě toho vznikl interpretační rámec se společnými tématy a podtématy (Čermák, Hiles, Chrz 2007; Rosenthal 2011).

4.4 Charakteristika výzkumného souboru

Pokud jde o otázku velikosti souboru, cílem kvalitativního výzkumu není zobecňování informací, ale zaměření na konkrétní a detailní popis (Creswell a kol. 2007). Výzkumný soubor v tomto výzkumu tvoří romští muži, které pojí kromě jejich připisované etnicity, rodičovská role a residence v sociálně vyloučené lokalitě. Věkové rozpětí mužů je 26 až 46 let. Pro výzkum je použit záměrný výběr, který původně tvořilo devět mužů. Jeden muž se nedostavil na smlouvanou schůzku a další muž byl z výzkumu vyřazen dodatečně, jelikož po přehrání záznamu jsem došla k závěru, že nahrávka neobsahuje dostatečné informace k danému tématu a nebylo možné rozhovor vyhodnotit. Záměrný soubor tvoří celkem sedm mužů, kteří byli ochotni a schopni diskutovat o svých životech, zkušenostech a vztazích. Tři z celkového počtu sedmi mužů mají formální vzdělání na stupni základní a čtyři muži jsou vyučeni v oboru. Dva muži v oboru elektro, jeden v oboru zámečnický a jeden v oboru slévač. Všichni muži mají relevantní pracovní zkušenosti a jsou výdělečně činní. Sami sebe popsali jako hlavy rodiny a uvedli, že žijí nebo žili v monogamním vztahu. Samotné rozhovory se uskutečnily v období od července do října 2021 a nebyly časově nikterak omezovány. Všechny rozhovory proběhly v prostorách organizace poskytující sociální služby působící v lokalitách. Volbou byla i domácnost mužů, kterou nikdo z mužů nevyužil. Všem respondentům byla přiřazena fiktivní jména. Níže uvedené tabulky č. 1 a č. 2 zobrazují charakteristiku respondentů a popis záznamu z pozorování.

Tabulka č. 1 Charakteristika respondentů

Respondent	Věk	Rodinná situace	Bydlení
Pavel	30	dvě děti, v partnerství	žije s dětmi a partnerkou v nájemním bytě
Jan	38	čtyři děti, bez partnerky	žije sám v Azylovém domě pro muže
Jiří	46	dvě dospělé děti, v manželství, čtyři vnoučata	žije s dospělými dětmi, manželkou a vnoučaty v nájemním bytě
Radek	42	tři děti, v manželství	žije s dětmi, manželkou a tchánem v podnájemním bytě
Dan	26	pět dětí, bez partnerky	žije v domácnosti svých rodičů s dětmi v nájemním bytě
Karel	30	dvě děti, v partnerství	žije s dětmi a partnerkou v nájemním bytě
Marek	31	tři děti, bez partnerky	žije bez partnerky a dětí v domácnosti svého bratra a jeho rodiny v nájemním bytě

Tabulka č. 2 Záznamy z pozorování v průběhu narativních rozhovorů s respondenty

Respondent	Délka rozhovoru v minutách	Záznam z pozorování
Pavel	100	Rozhovor s ním byl velmi snadný. Pavel byl otevřený a zamýšlel se nad mými dotazy, než odpověděl. Dokázal velmi živě a jasně formulovat své myšlenky. Pavel po celou dobu rozhovoru reflektoval své jednání a zkušenosti, také měl potřebu neustále zjišťovat můj názor a pokládal mi přímé otázky, například: Co si o tom myslíte? Zároveň ne vždy očekával odpověď. Rozhovor s Pavlem patřil k nejdelším ze všech uskutečněných rozhovorů.
Jan	75	Rozhovor s Janem probíhal v prostorách sociální služby působící v lokalitě. Ocenila jsem, že Jan přijel na schůzku z jiné části města, kde momentálně bydlí. Při rozhovoru byl uvolněný, bez zábran popisoval životní zkušenosti, při některých projevoval zvýšené emoce. Měl potřebu se mi omluvit, když zvýšil hlas nebo použil vulgární slova. U Jana byl viditelný neklid rukou, který sám okomentoval jako nervozitu. Po ukončení rozhovoru se doptával na výzkum, pozastavil se nad tím, že mě jeho životní příběh zajímá, své zážitky popsal bez rozpaků. Jan se zamýšlel nad tím, že bylo příjemné mluvit o sobě a okomentoval, že pokud bych byla muž, tak by nejspíš nebyl tak sdílný a otevřený.
Jiří	80	Jiří se dostavil na domluvenou schůzku a stejně jako ostatní respondenti nevyužil možnost rozhovoru ve své domácnosti. Jiří mluvil plynule o svém životě a přecházel od minulosti do přítomnosti. Při rozhovoru na mě působil rozvážně, soustředěně se známkami sebekontroly, jaké informace mi sdělí a jakou formou.
Radek	70	Radek po celou dobu rozhovoru projevoval nadměrně veselou náladu, mezi povídáním se snažil vtipkovat. Mluvil velmi rychle, spontánně. Během rozhovoru přiznal, že se před rozhovorem „posilnil“ alkoholem. Na samotný rozhovor to nemělo žádný vliv, Radek byl ve vyprávění upřímný a sdílný.

Dan	90	Dan během rozhovoru zatíнал pěsti, zvyšoval hlas, několikrát požadoval potvrzení mého souhlasu s jeho názorem, dvakrát bouchl do stolu. Při tomto rozhovoru jsem se necítila bezpečně a ocenila jsem přítomnost dalších osob ve vedlejší místnosti. Dan byl ve svých prožitcích sdílný a hovořil o svém životě plynule bez pobízení.
Karel	90	Při rozhovoru s Karlem bylo očividné, že se nechává vést mými otázkami. Toto vedení nenarušilo průběh rozhovoru, pokud Karel dostal správně položenou motivační otázku, dokázal ji rozebrat a držel se daného směru. Poté si počkal na další podnět.
Marek	65	Marek byl při rozhovoru zpočátku nervózní. Marek mluvil chronologicky, jeho životní osa se odvíjela od dětství, o kterém evidentně nechtěl podrobně hovořit a působil na mě napjatě. O dalších životních etapách již Marek hovořil snadno a jeho nervozita částečně opadla. Rozhovor ukončil větou: „ <i>Ted' jsem tu a říkám vám to.</i> “

4.5 Realizace samotného výzkumu

Narativní rozhovory jsou zdlouhavé a náročné, vycházejí z předchozích zkušeností respondentů. Obtížnost výzkumu začíná zajištěním respondentů a také zajištěním kvalitních rozhovorů. Požádat romské muže, aby poskytli vlastní příběh formou vyprávění, nebylo zdaleka jednoduché. Základním problémem je důvěra a pocit bezpečí, zejména když mají muži hovořit o citlivých tématech jako nelegální práce, násilí, vztahy s partnerkami. V této situaci byl podstatný vliv lokality, která se stala zprostředkovatelem a vstupní branou pro můj výzkum. Moje známost s komunitou, těmito muži a částečná znalost jejich prostředí byla nesmírně důležitá. Prostřednictvím neformálních sociálních sítí, které v lokalitě mám, jsem měla snadnější přístup k mužům, kteří zde žijí. Nejprve jsem oslovila členy komunitních skupin, které v lokalitách působí a požádala je o pomoc při zprostředkování kontaktu možných respondentů do výzkumu. Tito členové komunitních skupin byli přítomni v první fázi domlouvání rozhovoru, což mělo přímý vliv na souhlas s poskytnutím rozhovoru. Také jsem využila formálních sítí, konkrétně neziskové organizace působící v lokalitách, což potvrdilo mou domněnku, že neformální

sítě mají pro obyvatele větší váhu, jelikož pouze jeden respondent se zúčastnil výzkumu přes tuto síť. Ostatní muži do výzkumu vstoupili díky oslovení přes neformální síť. Se všemi respondenty jsem se osobně znala již před uskutečněnými rozhovory.

Výzkum probíhal ve dvou sociálně vyloučených lokalitách v Ostravě. Vzhledem ke své geografické poloze jsou obě lokality izolovány především omezeným dopravním spojením, malou vybaveností služeb a nízkou kvalitou bydlení. V lokalitách žijí převážně Romové, kteří mají v lokalitách silné rodinné vazby, a to napříč všemi lokalitami v Ostravě. Obě lokality vykazují vysokou míru nezaměstnanosti, nízkou míru ekonomické produktivity domácností, závislost obyvatel na sociálních dávkách, zvýšený podíl kriminality spojené s násilnými trestnými činy (nejčastěji přepadení). K dalším sociálním ukazatelům patří drogová problematika. V obou lokalitách se nachází základní školy, které navštěvují děti ze stejného sociálního prostředí. Tyto negativní obrazy zčásti potvrdili respondenti během rozhovorů a uvedli, že místo, kde žijí, není bezpečné (DCHOO 2019).

4.6 Limity výzkumu a reflexivita výzkumníka

Reflexivita je součástí každého kvalitativního výzkumu, a to od jeho počátku až do jeho ukončení. Reflexivita je především „*schopnost všimat si našich reakcí na svět kolem nás, na příběhy a ostatní lidi a události*“, které využijeme k předávání informací, pochopení a komunikaci (Etherington 2007: 601). Sebeuvědomění a kritika musí být začleněna do všech výstupů a použitých strategií. Podstatná je také transparentnost výzkumu (Pillow 2003). Níže popisuji výzvy, se kterými jsem se v průběhu výzkumu potýkala.

Největší výzvou ve výzkumu byla otázka, jak se dostat do vnitřního světa mužů, když jsem žena a zda gender výzkumníka vytváří výhody nebo omezení ve sběru dat. V tomto případě jsem vycházela z výzkumů, které prokazují, že stejná genderová skupina nemusí být schopna porozumět zkušenostem stejné skupiny a může narážet na bariéry plynoucí z neporozumění odlišnosti rasy, etnicity, třídy a náboženství. Vycházela jsem z názoru, že mezi pohlavími je vzájemný vztah, navzájem se ovlivňují a utváří a cílem bude tento vztah lépe pochopit (Anthias, Yuval-Davis 1983). I přes jasné dělení pohlaví se muži podělili o své životní příběhy s velkou otevřeností a upřímností a byli pro mě relevantní díky svým zkušenostem. Rozdíl pohlaví byl patrný zejména při vyprávění

zážitků spojených s fyzickou silou a násilím. I přesto, že násilí je ve výzkumu tématem, které lze považovat za citlivé, někteří muži vyjádřili touhu prezentovat se ve světle silných a fyzicky zdatných jedinců.

Další výzvou je samotná role výzkumníka v narativním rozhovoru. Udržet rozhovor bez vynucování konkrétních informací a zároveň vést respondenta ve vyprávění bylo náročné. Je velmi těžké zeptat se lidí na jejich životní příběh a nechat je mluvit tak, aby příběhy naplnily dostatečně informativnost. Vědomí toho, že z potenciálně dobrého rozhovoru se vinou výzkumníka stane nepoužitelný rozhovor, mě vedla k důsledné přípravě ve formě nastudování odborné literatury autora Toma Wengrafa (2001), kde jsou také návodné otázky a posléze nácviku rozhovoru na známých v rodině. Vlastní zkušenost mě přivedla k tomu, že existují respondenti, kteří popsali svůj životní příběh obecně a v krátkém časovém intervalu a jiní, kteří mluvili dlouze a emotivně. Faktory, které ovlivňují nejen délku rozhovoru, ale především hloubku souvisí s osobností respondentů, jejich důvěrou, emocionalitou, senzitivitou, prostředím, konkrétní náladou a také vědomím, že se rozhovor nahrává. Sebehodnocení mužů ve výzkumu ukazuje jistou míru sebmarginalizace. Muži, které jsem oslovila, zmínili, že jejich příběh není ničím zajímavý nebo oni sami nejsou zajímaví. Toto nízké sebehodnocení respondentů tak pomáhá spoluvytvářet institucionální formy moci, závislosti a pocity bezmoci.

Možnými limity výzkumu jsou teoretizování a stereotypy výzkumníka. V případě rozhovoru s respondentem vyplynuly mé vlastní stereotypy ve chvíli, kdy jsem se respondenta zeptala, kolikrát již byl uvězněn. Respondent odpověděl, že jednou, což mě přimělo k zamyšlení nad vlastními stereotypy, že pokud má někdo zkušenost s vězením, žije v prostředí, kde je zvýšená kriminalita bude s největší pravděpodobností opakovaně páchat trestnou činnost (Nowicka, Ryan 2015).

Pozicionalita výzkumníka a jeho vlastní poloha ovlivní samotný výsledek výzkumu. V případě rozhovoru, ve kterém je výzkumník na jedné straně a respondent na druhé (já tady a on tam), tak takové oddělování a ohraničování vede k nerovnému vztahu. Taková diferenciací je někdy přítomna i v případě, že lidé vyrůstají ve stejném prostředí, ale žijí v odlišných světech a nesdílejí stejný životní styl. Někdy vyšší vzdělání a dosažení profesního úspěchu může být bariérou, kterou si výzkumník vystaví před sebou, což komplikuje budování nezbytné důvěry pro inter pohled (Nowicka, Ryan 2015).

I přes výše uvedené opatření jsem se ani já nevyhnula různým situacím, které mě emočně ovlivnily. Skutečnost byla taková, že jsem se v některých chvílích v rozhovorech smála, sdílela stejný názor nebo smutek a obavy, při vyprávění negativních zkušeností respondentů. Tyto zkušenosti respondentů pro mě byly důležité, takže jsem se doptávala a tím jsem čelila vlastní citové výzvě do jaké míry, jsou tyto události a vzpomínky pro výzkum potřebné, a že je vyvolávám záměrně a pro vlastní potřebu.

4.7 Etika výzkumu

Všichni respondenti byli informováni o povaze a účelu výzkumu včetně dobrovolné účasti. Respondentům jsem sdělila, že mají právo neodpovídat na položené otázky a mají právo z výzkumu odstoupit. Respondentům jsem sdělila, že jejich účast na výzkumu je anonymní a nikde nebude zveřejněno jejich jméno. Dále jsem je informovala o tom, že rozhovor bude nahráván na záznamník telefonu, nahrávka nebude nikde prezentována a bude sloužit pouze pro účely tohoto výzkumu. Vzhledem k povaze výzkumu, který se soustředí na biografii jedinců, jsem si byla vědoma, že může vyvstat situace, které mohou odhalit bolestné zkušenosti (násilí, zanedbávání, týrání, úmrtí). Mac an Ghail (1994) doporučuje, že v tomto případě je potřeba jedince terapeuticky ošetřit. Právě z toho důvodu jsem předem domluvila možnost využít terapeuta neziskové organizace, ve které pracuji. Terapeut nebyl využit.

Respondenti byli při rozhovorech upřímní, maximálně otevření a sdílní, což považuji za velmi důležitý aspekt etického závazku, který mě vedl k tomu, abych jejich životní příběhy prezentovala způsobem, který reflektuje a ctí jejich prožitky (Maxwell (2005).

Všichni respondenti sdělili ústně svůj souhlas, který zároveň stvrdili písemně. Podepsané Písemné souhlasy s účastí na výzkumu budou k nahlédnutí při obhajobě rigorózní práce. Vzor informovaného souhlasu je součástí přílohy č. 1.

5. Analýza dat

Tato kapitola začíná představením každého z romských mužů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu. Poté představím témata a podtémata, která vyplynula z interpretační analýzy dat. Kapitulu zakončím shrnutím zjištěných poznatků.

5.1 Holisticko-obsahová analýza

Zpracování dat probíhalo následovně. Po pořízení nahrávek jsem všechny rozhovory nejprve doslovně přepsala. V další fázi jsem v prepisu upravila pouze slovosled, vynechala jsem všechny historky a popisy, který nesouvisely s tématem práce. Slangové výrazy jsem nijak neupravovala, jelikož tento způsob vyjádření respondentů, považuji za podstatný pro pozadí a formu vyprávění. Příběhy jsem poté rekonstruovala, všechny segmenty jsem zpracovala jako jeden celek v kontextu a podmínkách, jak byly vyprávěny, což dává vzniknout příběhům, které jsou založeny na zkušenostech respondentů. Strukturově jsem příběhy rozdělila do tří období: dětství, dospívání a dospělost. Příběhy mužů obsahují přímé citace, které slouží jako podpůrný prostředek pro vysvětlení a ilustraci postojů mužů, kteří se zúčastnili výzkumu, což vede k lepšímu porozumění jejich maskulinitám. Každý jednotlivý příběh dostal název, který jej určitým způsobem vystihuje.

5.1.1 O svou rodinu se starám

Pavel 30 let, pochází z početné rodiny, má celkem osm sourozenců, s většinou z nich se nestýká. Společně se svou družkou a dvěma dětmi žije v lokalitě asi pět let. Pavel je vyučen v oboru elektro.

DĚTSTVÍ

Pavel žil v období od 10 do 14 let v dětském domově. Zážitky z dětství se mísí mezi hezkými zážitky a negativními zkušenostmi. Ve svých vzpomínkách Pavel hovoří o své matce, která měla těžký život kvůli jeho otci, který je později opustil a hodnotí: „*Měla smůlu na chlapy, vždycky se na ni přilepil nějaký, co neměl kde bydlet, a ještě ji třeba bil.*“ Právě těžký život podle něj souvisí s tím, že matka začala užívat léky na bolest a zapíjela je alkoholem. Pavel se zamýšlí nad tím, že mnoho žen středního a staršího věku v lokalitě užívá léky proti bolesti, se kterými se v lokalitě běžně obchoduje. Ihned na to pokládá

otázku, zda se jedná o závislost a sám odpovídá: „*Vlastně jo, jsou to závislačky, moje mamka s tím začala, aby zahнала bolest no, a teď to zobe jak lentilky, a ještě to zapije rumem.*“ Otec rodinu opustil, když bylo Pavlovi sedm let. Dobu před odchodem otce z domova přirovnává k životu, ve kterém byla zásadní nálada, jakou otec měl a podle toho byla v rodině atmosféra příznivá nebo méně příznivá:

„Probudil se a hned jsme věděli, že je to blbé, vlastně to bylo často blbé, řval po nás, po mamce nejvíc, furt se mu něco nelíbilo, není uklizené, chtěl jídlo, pak zasejc kafe, to jsem byl furt venku, když byl takový, někdy jsem to slyšel i venku, když řval. A ty zdi, všude fleky, díry, dveře rozbité, ale mamku moc nebil, to zas jako ne.“

Pavel reflektuje, co se již jako dítě naučil a podle toho vyjednával svou pozici v rodině. Když byly v rodině peníze, tak se o něj nikdo nestaral, rodiče slavili: „*Vždycky jsem toho využil, i von byl v pohodě, jednou si pamatuju, mi dal stovku.*“ Pavel popisuje, že se otce bál, ale zároveň ho měl rád. Tento ambivalentní pocit má dosud, sám sebe se ptá, kde asi otec momentálně žije a dodává: „*Je to zbabělec, mámě občas tresknul, ne moc, jenom když měl vztek třeba, když mu nechtěla dát peníze, na prachy to on vždycky byl.*“ Výchovný styl v rodině byl uzpůsoben potřebám a náladám rodičů, Pavel vzpomíná ve svém příběhu na období, kdy s otcem chodil na skládku, a sbírali materiál, který byl vhodný ke zpeněžení. Právě otec ho naučil poznávat různé kovy a také manuální zručnosti při odstraňování „*bužírky*“ z drátů: „*Byl jsem šikovnej, měl sem malé ruky, to mi bylo myslím, tak šest, sedum a pak odešel.*“ Otec podle slov Pavla nepracoval v žádném stabilním zaměstnání, ale přivydělával si jako pomocný pracovník, nejčastěji na stavbách. Když je otec opustil, matka svůj smutek řešila větším množstvím léků a alkoholu. O Pavla a další sourozence se v tomto období starala starší sestra, popisuje život s matkou a dělbu práce v domácnosti:

„Mamka pak měla dalšího chlapa a pak ještě jednoho, ale oba byli stejní, flákači, myslím, že měla ráda jenom jeho, jako tátu, asi je srovnávala nebo co, nevím. Ona se podle mě tím trestala, jakože ji on opustil, ti chlapi byli fakt hnusáci, nikdo jsme je neměli rádi, ségra jim nadávala, celkem sprostě. Mamka ta se jako trápila, myslela si, že je k ničemu víte, a podle toho se i chovala. Třeba k nám byla fakticky hodná, nikdy na nás neřvala, říkala nám všem hezky, Kájiku, Maruško, jo, jo, prostě nás měla dycky ráda. Holky, myslím jako ségry se o nás musím říct, no jo staraly, uklízely a tak, no, my,

mám tři bráchy, všichni sou mladší, jsme je, jakože zlobili, třeba jsme jim schválně zaprasili zem, když ji utřely a tak, no. Mamka, ta toho moc nedělala, ona byla namol nebo mimo, občas uvařila, vařit uměla, no jo, ale pak už vařily ségry.“

Další část dětství Pavel a jeho sourozenci strávili v dětském domově. Podle Pavla matka nezvládla výchovu dětí, Pavel hovoří o tom, že mívali občas hlad a taky nemuseli chodit do oškoly, když se jim nechtělo: *„Myslím, že to nahlásili ve škole nebo co a pak přišli k nám domů a odvezli nás všechny.“* Na dětský domov vzpomíná Pavel rád: *„V domově bylo teplo, jo, jídlo, hodné vychovatelky, teto, jo jsem jim říkal, neměl jsem tam žádné problémy, i škola mě bavila. Dřív jsem škole moc nedal, no jo, mamka mě často jako nechávala doma, když se mi nechtělo, byla fakt hodná.“* Pavel popisuje svůj návrat z dětského domova zpět k rodině, ve kterém byl celkem čtyři roky. V době návratu domů mu bylo 13 let a vrátil se společně se třemi staršími sesetrami. Čtvrtá nejstarší sestra byla v té době již plnoletá a mladší sourozenci vyrůstali v pěstounských rodinách. Domů se velmi těšil, jeho představy se setkaly s realitou všedního života, návyky, které si osvojil v domově po návratu, nedodržel dlouho:

„Nikdo moc nehlídal, jo, jestli chodím do školy, ale v domově byla jedna hodná teta, která mi furt jako říkala, že se mám učit, prý, že to je důležité, jo, že jsem chytrý a tak, moc jsem toho nepochytil, ale nevím proč, no, asi se mi to vrylo do té moje kebuly, tak jsem to vydržel. Víte, já nikdy nepropadnul, takže jsem vychodil základku, no jo, a tak jsem se přihlásil do školy dál a šlo mi to, ani nevím jakto, že mi to šlo. Mamka byla hodná, všude se chlubila, že jsem vychodil školu, no a já jsem taky rád, že ji mám, to jo, myslím, že je to lepší se školou a tak.“

DOSPÍVÁNÍ

Období dospívání spojuje Pavel se střední školou, kde měl jednoho kamaráda, který byl také Rom: *„Víte, to bylo fajn, mít někoho jako sem já, myslím cikána jo, drželi jsme spolu po celou dobu, teda von to ve třetíáku zabalil, ale to už jsem, jakože moc neřešil, byl jsem zvyklej, měl jsem tam už svoje, chápete ne? Myslím, že právě proto jsem to dodělal jo, jasné, že jsem rád.“* Po ukončení školy byl delší dobu nezaměstnaný: *„Je to těžký jo, když jste cikán, tak vás nikde nevezmou, a ještě bez zkušeností, tak jsem byl na pracáku.“* Nemožnost uplatnit se své profesi, dostatek volného času, který dříve věnoval studiu,

nedostatek financí přivedly Pavla k možnosti vydělat si peníze drobnou krádeží: „*No, šlo to rychlejc, kradnul jsem občas v obchodě, v tramvajce, no a pak mě chytli, jo, a pak ještě jednou, a najednou jsem byl ten, jako kriminálník.*“ Zkušenost s kriminalitou, především s drobnou krádeží vedla k odsouzení podmíněně a Pavel musel odpracovat 200 hodin obecně prospěšných prací. Tyto práce vykonával v místě bydliště, kde se nachází kostel s farou a místní farář poskytuje možnost výkonu obecně prospěšných prací. Pavel následně popisuje svůj vztah k víře: „*Věřím, ale do kostela nechodím, chodil jsem jenom, když jsem dělal ty, no honem, prospěšky, jo, jo, říkal jsem si, že je to tak, no, dobré.*“

DOSPĚLOST

Ve svých 20 letech se seznámil se svou družkou, společný čas trávili venku nebo v bytě u její matky. Jeho partnerka brzy otěhotněla, společně mají dvě nezletilé děti, chlapce a dívku a o vztahu k nim říká:

„Mám je rád stejně, je jedno, kdo je kluk a kdo holka, ale myslím, že holky to maj těžší v životě, jako. Mají pak děcka, no, a když maj smůlu, tak je pak chlap opustí, no jo a ony jsou s děckem samy. Kluci to maj taky těžký, ale jinak, musí se umět starat, taky o to svoje, o rodinu, no jo. Víte, oni jsou moje všechno, taky pro ně všechno dělám, aby se měli dobře, ne jako já, nechci, aby vyrůstali bez mámy a táty. Moje ženská je úžasná, jo. Teď čekáme třetí a raději bych, aby to byl zase kluk.“

Výchovu dětí zajišťuje především jeho žena, uznává dělení rolí, ve kterém má žena být pečující osobou a muž má zajistit rodinu ekonomicky: „*No je jasný, že ženský nedělají to, co my, chlapi, ony se staraj o děcka, to ony musí, vaří, uklízí, a když přijdu domů z roboty, tak ona se o mě postará, ale já, ji zase dám peníze, za který nakoupí, no, a tak to vlastně máme my, jo.*“

Hierarchii a dominantní postavení v jeho rodině a také vztah mezi dalšími muži vystihl následovně:

„Když jsem se hádal se svojí, tak je jasné, že ona řve, jo, ale já nakonec vyhraju a je vždycky tak, jak já řeknu. Jsem chlap jo, jak bych vypadal před ostatníma jako, kdyby mi rozkazovala ženská, byl bych chudák, však by se mi směli. No, ale v práci vím, že to tak není, tam musím poslouchat zase já, no jo, musím udělat, co řekne šefík, třeba se mi to nelíbí, ale nebudu poslouchat jako, tak mě vyhodí hned no.“

Pavel je vyučený v oboru elektro a myslí si, že právě díky výučnímu listu má lepší zaměstnání než ostatní muži v lokalitě, kde žije. Pracuje u jedné soukromé společnosti, zároveň se zamýšlí nad sociální nespravedlností, kterou dává do souvislosti s etnicitou. Plat je mu vyplácen v podobě minimální stanovené mzdy zákonem, ostatní peníze dostává tzv. na ruku. Pavel ví, že na tomto systému vydělává pouze jeho zaměstnavatel, ale jak sám podotýká: „*Když nebudu držet hubu, tak mě vyrazí a jsem bez roboty. No, a co pak, že jo? Může si to dovolit, jsem cikán, nebo jak se říká Rom, tak na to dycky a dycky doplatím, tak to je, no jo. Dycky to tak bylo.*“

Na otázku mužnosti odpovídá po delším přemýšlení následovně:

„Mužství pro mě znamená být chlap, starat se o rodinu, mít děcka a všechny je chránit. Třeba, kdyby je někdo napadnul, tak si to s ním vyřídím. Jako nebiju se často, no, vlastně vůbec ne, ale, dřív jo, ale víte, vono bylo těžký dívat se na tu mamku, jak byla občas zbitá, od táty ani ne, ale ten další, ten byl fakt magor, to bych svojí ženský já neudělal. Myslím si, že nemlátit ženské je dobré, ale tady to vidím furt, že tu svoji ženskou některý chlap bije, no, ale některý ženský si to i zaslouží, jako nechcu být sprostý, ale klidně třeba zahnou, chápete, co myslím ne?“

Mužnost je pro Pavla jeho přirozenou součástí, svou mužnost demonstruje před svou ženou. Cítí se být mužem především ve chvílích, kdy si díky jeho výdělků rodina může koupit veškeré nutné potřeby. Pavel nedokázal odpovědět na otázku, kdo je pro něj vzorem správného muže, ale jednoznačně věděl, že muž se nemá chovat jako zbabělec, do této skupiny zahrnul svého otce a muže, se kterými žila a žije jeho matka: „*No, můj otec jako vzor není.*“ Vzory z dospívání spojuje se školou a učiteli. Ve svém okolí nenalézá žádného muže, se kterým by se identifikoval a přidává: „*Možná od některých bych si vzal něco, no jo. Třeba v práci mám jednoho, který je, jako všechno, no musí mít na svojem místě a tak, no to si myslím, že je taky ta mužnost, patří to k tomu, ale jinak je to chuj.*“ Pavlovo smýšlení o homosexuálních párech je negativní, myslí si, že se jedná o úchylku, která by ve společnosti neměla být podporována a dává ji do souvislosti převážně s muži: „*Chlap má mít ženskou, však je to v Bibli.*“ Ideál mužnosti v jeho rodině byl spojován převážně s fyzickou silou a podle jeho názoru tento vzor platí i v jeho komunitě: „*Umět se postavit, to je tady, jako si vás váží, potom.*“ Nároky na Pavlovu mužnost jsou kladeny neustále, musí se starat o rodinu. Rizikové situaci vyhodnotil jako všechno, co se kolem něj děje:

„No pořád, že jo, no, vlastně mám pořád strach, že mě přepadnou, třeba když se bere, jako výplata, nikdy nevíte, kdo vo tom ví, a kdo vás chce obrat.“

S rodinou se nestýká, neví, kde a jak žijí jeho sourozenci. Navštěvuje pouze matku, za kterou dochází nepravidelně, matka má partnera, se kterým Pavel nevychází dobře. S otcem není Pavel v kontaktu, neví, kde se nachází, ani zda ještě žije.

5.1.2 Respekt okolí je důležitý

Jan 38 let, má základní vzdělání a momentálně žije třetí měsíc v Azylovém domě pro muže. Jan je nejmladším z pěti dětí. Se svou bývalou přítelkyní má čtyři děti. Jan velkou část svého života prožil stěhováním, bydlel s rodiči, na ubytovně, u známých, s partnerkou, poslední tři roky strávil ve vězení.

DĚTSTVÍ

Janův vztah s rodinou je rámován především jeho zkušeností z dětství, které spojuje s výchovou otce a občasným násilím mezi rodiči:

“Dětství bylo fajn, táta mě vždycky zbil, když jsem něco dělal, mamka se mě zastávala, ona mě nebila, ale táta pak bil i ju. Jako dostal jsem hodně i ona. Ted', jak už sou staří, tak je klídek. A já byl hajzl, takže on měl nervy třeba, že jsem zas něco provedl, tak mě zmlátil, jednou mi zlomil nos. Ale jinak mám ségry a bráchu a doma jsme museli poslouchat, hlavně fotříka.“

Podle Jana byly a stále jsou v rodině jeho roeíčů zavedená jasná pravidla. Matka se stará o děti a domácnost, uklízí, vaří, také má povinnost poslouchat svého muže, který má být podle Jana především silný a když je potřeba, tak rodinu brání. Dívky v rodině byly vychovávány ke stejným povinnostem, ale jak Jan dodává:

„Třeba moje ségra, ta je jinačí, vždycky tátovi odporovala, dostala, ale nepomohlo to, ona si dělá, co chce, má chlapa, takového ubožáka, on ji poslouchá. Pamatuju si, jak si chtěla udělat řidičák, fotřík řval, no a má ho, jezdí a ten její se vozí. Ona je trochu jako chlap. Vždycky si vydupala to svoje. Třeba druhá ségra ta ne, ale táta ji měl jako mazánka, vlastně ji ani nebil a vždycky ji kupoval hezké věcičky. Jednou, jí donesl želvú, to byla

sranda, ségra řvala, ona se jí bála. Myslím, že ji fotřík od někoho dostal, vyhrál ji, ani nevím, co se s ní stalo, měli jsme ji chvíli.“

Jan vzpomínal na svá školní léta pouze sporadicky, škola ho nebavila a věnoval ji minimum času, rodiče ho nemotivovali k dalšímu studiu. Janova matka je podle jeho názoru negramotná: *„Mamka neumí moc číst, já myslím, že vůbec, ale před náma dělá, jakože některá písmena zná. Když přijde dopis ze socky, tak ji to čte fotřík nebo my.“* Ve škole byl pouze anonymním studentem, vybavuje si jednu příjemnou vzpomínku na učitelku, která se mu individuálně věnovala, oslovovala ho jménem. Hned na to přidává negativní vzpomínku, ve které na něj jiný učitel křičí, když nezvládá výuku.

DOSPÍVÁNÍ

Období dospívání bylo pro Jana spojeno s volností a nezávislostí. Volný čas trávil venku s kamarády, také boxoval. Tento sport provozoval s kamarády na prostranství za místními potravinami, kdy se sami učili různým technikám tohoto sportu. Dodnes ho box baví, k tomuto sportu vede i svého syna. Jan vysvětluje, že fyzická zdatnost je důležitá, vyjádřil hrdost na svou fyzickou sílu, díky ní se může bránit ostatním, aby nebyl šikanován, a popisuje zkušenost s násilím: *„Vystoupil jsem z tramvajky a jeden cigán na mě tak divně kouká, tak jsem mu jednu vrazil, hned jsem utekl, no je pravda, že jsem byl trochu sjetý.“* Období dospívání skončilo s narozením prvního dítěte, když bylo Janovi 20 let.

DOSPĚLOST

V 18 letech se Jan seznámil se ženou, se kterou dva měsíce společně žili v domácnosti jejich rodičů. V té době se seznámil s další ženou, se kterou také udržoval vztah: *„Někdy tomu neporučíte, chvíli jsem měl dvě ženské, ale pak jsem se rozhodl pro jednu, prostě jsem věděl, že s ní chci být. Ty začátky byly fajn, máme spolu čtyry děcka, ale pak se to pokazilo.“* Vztah se svou bývalou ženou, se kterou žil v sociálně vyloučené lokalitě celkem 14 let popisuje jako nestabilní a nevyrovnaný. O své bývalé partnerce hovoří vulgárně, připisuje ji větší část viny za problémy ve vztahu, zároveň přiznává i svou vinu. K ukončení vztahu došlo v době, kdy byl Jan odsouzen do vězení: *„Právě kvůli tomu, že mě zavřeli, tak mě vona opustila, našla si jiného.“*

Jan charakterizuje rozdíly v plnění ženské a mužské role. Ženské roli připisuje veškeré atributy popsané v odborné literatuře jako ženské: *„Ženská má být doma, starat se o děcka, vařit, uklízet a poslouchat.“* Ihned po tomto vysvětlení dodává, že tyto povinnosti

se netýkají mojí osoby: „Vy, gádži to máte jináč, já vím. Vy ste jiná.“ Jan rozděluje povinnosti romské a majoritní ženy. Jan popisuje, že své děti má rád, má tři dcery a jednoho syna. Líčí život nejstarší dcery, které je 18 let a je těhotná: „Taky mohla počkat, první kluk a hned se nechala zbouchnout, je prostě blbá.“ Svého syna Jan charakterizuje takto: „Kluk dělá problémy, asi je po mně nebo co, však taky jak já vypadá. Říkají to všichni. S však vy víte, co Denis udělal, půjde asi do výchovného ústavu, tam ho snad dají trochu dokupy.“ Jan vysvětluje problémové chování svého syna, zmiňuje, že sousedé i policie jsou proti jeho synovi zaujatí. Svému synovi věří, při hovoru mírně zvyšuje hlas. Podle Jana má velký vliv na výchovu syna jeho matka, která má zodpovídat za výchovu dětí: „Nestará se, to matka se má starat o děcka, ale nechává je samotné, místo toho chodí do roboty a pak se courá ani nevíte, co všechno jsem o ni slyšel, co ona dělá, tahá se s chlapama.“

Jan bez zábran hovoří o své zkušenosti s drogami, důvodem je skutečnost, že jeho drogová historie je mi známa, zároveň je patrné, že tuto závislost přijímá jako fakt, který patří k jeho životu a v místě bydliště rodičů se o jeho závislosti obecně ví. Jan si je vědom skutečnosti, že když užívá drogy je agresivní, agresivitu přijímá jako svou přirozenost, která patří k jeho osobnosti:

„S však vy víte, že jsem fetoval, vlastně o mně víte hodně a v kriminále se dá taky fetovat, takže jsem vlastně ani nepřestal, když mě zavřeli, jen to nebylo tak často. Já, když fetoval, tak jsem tu svoji vždycky zmlátil, bili jsme se jak dva chlapi, ona si to pak už nenechala líbit. Jednou mě praštila tak, že mi tekla z hlavy krev.“

Momentálně Jan volný čas tráví nejčastěji s kamarády nebo dochází za rodiči. Nedostatek peněz Janovi brání v možnosti najít si koníček. S rodiči je stále v kontaktu a pravidelně je navštěvuje, zároveň přiznává, že domů chodí hlavně, když otec není doma. Jan hovoří o tom, jak zklamal své rodiče, nenaplnil jejich očekávání a sociálně připsanou roli, tím, že nenaplnňuje dominantní představu mužství, nevlastní majetek a je závislý na příjmu své rodiny:

„To, jak se na mě dívaj, prostě jsem je zklamal, nemám nic, ženskou, děcka vidím občas, bydlím na azyláku, hm, no, já fakt nevím, co jako budu dělat dál. Furt si chodím k mamce pro prachy, přitom pracuju, ale ono je to furt málo, co vydělám, prostě se neuživím, ani děcka mě neposlouchaj, vidím,

jak se na mě dívají i moje bývalka, je to kráva. Fotřík, ten se mnou ani nemluví, tak tam nechodím, když je doma, ale on je stejně furt v robotě, pracuje sám na sebe, kope a tak, dřív mě bral na brigády, teď mě nechce, tak si hledám brigády jinde. Mamka mi dává najest, jsem chlap, tak nevařím, na azyláku to stejně nejde, vlastně jsem tady furt, na azylák chodím jen přespat. Někdy jsem tady jen tak, kecám venku s kámošema.“

Jan popisuje své zkušenosti se zaměstnáním: *„Vždycky se něco najde, tam něco potřebují, mám práci třeba na týden, dva, někdy i déle třeba na měsíc, pak se najde zas něco jiného. Pracuju jako kopáč, pomůžu na stavbě, prostě všechno, co se najde.“* Jan nerozlišuje mezi prací na pracovní smlouvu a nelegální prací, podstatné je pro něj vydělat peníze. Tento aspekt považuje Jan za podstatný pro získání respektu okolí a způsob, jak finance získá, hodnotí následovně:

„Mám exekuce, no a takhle na mě nemůžou, já bych i pracoval na smlouvu, ale nejde to, nic by mi nezůstalo, všechno by mi vzali, a přece nebudu robit zadara, to je blbost. Vlastně je mi to jedno, ale chlap musí robit. Chlap, co nemaká, tak je flákač a rodina a ostatní na takového flákače koukají, že je neschopný a flákač.“

Jan vzpomíná na pobyt ve vězení a popisuje zkušenost s vytvářením skupin, které jsou hierarchicky oddělené, sám se identifikuje jako Rom:

„Tam jsou lidi, kteří jsou kápoři, no a nejlepší je držet se svých lidí a všechno bude v klidu, ale jak se sereš někam, kde nepatříš, tak se rychle dostaneš do problémů. Já jsem cigán, navíc jsem fakt černý, takže na mě se lidi dívají blbě, no není to příjemné, ale zvyknul jsem si a držím se raději s našima, s nima je mi dobře. Víte, tam musíte vědět, kde je vaše místo, a pak máte klídek, ale zase si nesmíte nechat všechno líbit, jinak jste děvka, i takoví tam byli, to byste koukala.“

Jan popisuje své zkušenosti s utvářením mužnosti následovně:

„No, pro mě být chlap znamená hlavně mít sílu a taky se musíte umět postarat, že jo. Mezi ostatníma si musíte umět udělat pořádek, když se mi někdo nelíbil, tak jsem se i popral, občas jsem pěkně dostal, ale rvát se umím. Taky děcka a ženská musí poslouchat, jsem chlap, tak mě musí poslouchat, když ne, tak dostali.“

Mužnost Jan spojuje s dominantním postavením a fyzickou silou, což považuje za nejdůležitější v životě každého muže. Mužně se cítí především při uplatňování násilí, slabost považuje za opak mužnosti a takoví muži si zaslouží výsměch od komunity. Mužně se cítí, když projevuje náklonost ženám: „*Třeba, když přinesu prachy a vezmu ji ven.*“ Jeho vzorem je vlastní otec, se kterým má nevyjasněný vztah. Jan touží po uznání od svého otce. Dalším vzorem jsou pro Jana obecně boxeři. Rizikové situace někdy sám vyhledává, pomáhají mu v uvolnění vlastní tenze a emocí, které někdy neovládá.

5.1.3 Mám rodinu a práci

Jiří 46 let, ženatý, má dvě dospělé dcery, čtyři vnoučata a žije se svou rodinou 20 let ve stejné lokalitě. Svoji rodinu hodnotí takto: „*Jsmo klasická přizpůsobená rodina.*“ Jiřího životní příběh se organizuje kolem rodiny a práce. To jsou ústřední témata, na která klade největší důraz. Způsob, jakým rámuje svůj život, se soustředí na současné rodinné zázemí.

DĚTSTVÍ

Jiří rozhovor začíná vzpomínkami na své rodiče, kteří jsou původem ze Slovenska. Jiří se zaměřuje na svého otce, připomíná skutečnost, že otec byl velký pracant, povoláním voják. Popisuje, že matka byla laskavá a pracovitá žena. Svě dětství charakterizuje jako bezproblémové, má dva sourozence, sám sebe hodnotí jako prostředního mazánka. Jiřího dětství se odvíjí od vzpomínek na mateřskou školu a vyzvedávání ze školky rodiči, kteří oba pracovali. Jiří vyrůstal v rodině bez násilí, vystihuje trestání v rodině a vyjmenovává povinnosti ženy:

„Doma jsme to měli skvělé, jako výchova úplně fakt, je ze mě normální člověk. Rodiče mě trestali, ale myslím, že podle zásluh, mamka byla skvělá. Jaké můžou být matky? Skvělé, klasika, matka se má starat o vaření, uklízení, praní, výchova, škola. Doma jsem dělal, co se řeklo, vysát, uklidit si po sobě. Když se něco stalo, tak to bylo podle závažnosti, buď ty, ty, ty, nějaké brutální tresty ne, ani my to nevedeme a vedu k tomu dceru, klečení na hrachu, a tak, ale fyzické tresty, to ne. Klasika, malé dítě zákaz televize. Fyzický trest byl plácnutí přes zadek, přes hlavu ne, nebo holou rukou ne,

bud' papuč, nebo noviny. Trestal jsem holky, tak jak to bylo u nás, když jsem byl malý. Moje žena to má stejně. “

DOSPÍVÁNÍ

V dospívání se Jiří věnoval různým zájmovým kroužkům, docházel do kroužku modelářství: *„a pionýr, to znáte ne? Byl jsem pionýr, vlastně to bylo fajn, dělali jsme tam hodně zajímavých věcí, to už dneska není takové kroužky, děcka jsou jen venku a flákají se, k ničemu je nevedou, rodiče. “* Vzdělání je pro Jiřího podstatnou hodnotou, na školu má hezké vzpomínky, zároveň přiznává i negativní zkušenost:

„Jako vyučit jsem se chtěl, jsem slévač, kdysi perspektivní zaměstnání, dneska bohužel ne, ale měl jsem sny, takové ty klukovské popelář, kosmonaut. Když jsem byl malý, tak jsme se venku bili, ale spíš jsem se bránil. Ve škole jsem neměl problém. Chodil jsem do školy normální, dneska jsou školy, kde jsou sami cikáni, ale já chodil s bílými. Občas mi i nadávali, bylo mi to líto a cítil jsem se někdy ostrčený. Když se říkalo, že cikáni smrdí a kradou, tak to se pořád říká, ale ti, co nás znají, to neříkají. “

Jiří své dospívání hodnotí jako bezproblémové a klidné, měl pár kamarádů: *„No a hned po škole, to mi bylo 17, jsem začal pracovat, takže nebyl čas na žádné lumpárny, do práce, domů, pomáhat doma, občas s kamarády ven. “*

DOSPĚLOST

Jiří vždy pracoval na pracovní smlouvu. Práce je součástí jeho životního stylu, než se seznámil se svou ženou, tak pracoval několik let v zahraničí a považuje to za skvělou pracovní zkušenost. Pokládá za přirozené a správné, že lidé pracují. Také jeho žena je zaměstnaná. Nelegální práci odmítá, ví, že tato práce je pro něj nevýhodná, pozici nezaměstnaného hodnotí se studem a je patrný odstup od Romů, kteří pracovat nechtějí:

„Až budu v důchodu, tak z čeho pak budu žít, když budu pracovat na černo? Vždycky jsem pracoval, byl jsem dvakrát v životě na pracáku. Ale to okolí, jak se na vás dívá, když jste nezaměstnaný! Takového chlapa měla moje dcera, nepracoval, chtěl žít, jak se říká na dluh, a my jsme mu to měli platit. Vidím to tady pořád, fetujou, nepracují, kradou, ale chtějí jíst, bydlet. No a pak, jak se na nás dívá majorita, když tady jsou takoví Romové. “

Po návratu ze zahraničí se Jiří seznámil se svou ženou, která je o osm let mladší. Vztah se svou ženou popisuje jako harmonický. Děti jsou plánované, Jan si vždy přál mít syna, ale zdravotní důvody jeho ženy jim nedovolily další děti, i když si přáli mít více dětí. Jiří toužil po synovi, kterému by předal své vzory mužnosti, očekávání vkládá do vnuka: *„Chtěl jsem mít syna, ale už jsme pak nechtěli, protože žena měla potraty a pak se narodila mladší holka, ta je nemocná. Ale ten kluk chybí, mám vnuka, ale zas, je nemocný, takže se s ním nedá hrát fotbal a chodit na procházky. Kluka jsem chtěl, no.“*

Jiří se zamýšlí nad tím, že jeho dcery mají ukončené základní vzdělávání, i přesto, že si přál, aby obě dívky získaly výuční list. Tento typ vzdělání považuje za nedostatečný a dodává, že na jejich školní neúspěch měl u první z dcer vliv partner a u druhé dcery její špatný zdravotní stav:

„Holky mají bohužel základní vzdělání, starší chodila na učiliště, otěhotněla v 17 letech, našla si toho pitomce. A ta druhá má taky základní vzdělání, učila se, ale vzhledem ke zdravotnímu stavu nemohla, má nemocné srdce, má jen půlku srdce, je po operaci, učila se dva roky košíkářkou, pro ni to bylo, hlavně pro ten organismus zátěž, ranní stávání, dojíždění, tak, než by se trápila, tak jsme to skončili, a vykašlali se na to. Ale je to škoda, já vím, přál bych, aby měly vzdělání, ale bohužel.“

Jiří hovoří o svých dospělých dcerách, které s nimi žijí ve společné domácnosti. Starší dcera má čtyři děti, dvě z těchto dětí žijí v Anglii se svou babičkou, dvě děti žijí ve společné domácnosti s Jiřím a jeho rodinou. Jiří charakterizuje dřívější partnerský vztah své dcery jako problémový, bývalého partnera dcery nazývá „smetákem“. Kritériem při hodnocení bývalého partnera dcery, je zkušenost s kriminalitou a pobyt ve vězení. Pro Jiřího je tato událost nepřijatelná a je rád, že dcera s partnerem již není ve vztahu: *„Bohužel, chlap byl úplně nanic, odseděl si tři roky, ani nevím za co, je to ostuda, když seděl, tak dcera se s ním rozešla, pustila byt a šla k nám bydlet domů. Jsem rád, fakt rád, že s ním není.“* Dvě vnoučata žijí v Anglii, vídá je pouze jednou za rok, občas si volají. Jiří popisuje, starší vnučka si přála odejít žít do Anglie a vysvětluje, jak došlo k situaci, že i nejmladší vnučka žije v Anglii:

„Starali jsme se, potom tam byla sociálka, no a potom si ji vzala do Anglie zase ta babička. Myslím si, že někoho podplatila, aby ji tu holku dali, prostě všivné jim dala, malá byla něco jak ve stacionáři, nevím, jak se to jmenuje,

domeček se to jmenovalo, dcera si ji mohla brát na víkend domů. A dopadlo to tak, že přišel Covid, všechno uzavřené, nemocnice, domeček, a když tam šla, tak ji zakázali vstup, no a přišel tam smeták s tou svojí maminkou a pustili je. Nevím, co tam bylo, ale myslím, že je podplatili, dcera na to rezignovala, malá to stejně nechápala, je postižená na hlavu a ta babička si vzala holku do Anglie, tam bere příspěvek, proto, aby nemusela do práce.“

Pro Jiřího je podstatná soudržnost v rodině, popisuje pravidla, která jsou zavedena v širší rodině, kde se dodržuje dělení na mužské a ženské role. Jiří sám ve své rodině pravidla uvolňuje:

„Otec manželky, to je taková ta hlava, tam to dodržují úplně, chlapi mají svoje a ženy mají svoje. My už to máme trochu jinak, sedíme tak, že děcka jsou jinde, ale my už jsme víc dohromady, je větší sranda. Děti jsou zvlášť u stolu. Ale když jsme byli s rodiči, tak to bylo rozdělené. I u nás doma žena uklízí, já ji pomáhám, ale je to na ni. Dříve se kladl důraz na oddělené stolování žen a mužů, dneska sedí muži a ženy pohromadě, když třeba slavíme narozeniny, tak u nás je to tak.“

Soudržnost v rodině se projevuje také v přímé finanční pomoci:

„Držíme spolu, když někdo nemá, tak mu půjčím, bratranec nemá, tak mu půjčím, ale záleží kolik. Takhle by to mělo fungovat v každé rodině. Klidně to může být i deset tisíc, ale musím vědět, že je normální a je schopný mi to vrátit, ale když nemá, třeba chce pětistovku, tak mu dám, i když vím, že bude problém mi to vrátit a třeba mi je ani nevrátí.“

Jiří neuznává násilí mezi mužem a ženou, muže, kteří ubližují ženám, charakterizuje jako zbabělce, svá slova doprovází prudkým gestem rukou: *„Ženské nebiju, nikdy, ani manželku, to dělají slaboši.“* Násilí mezi muži vnímá jako přirozenou součást života mužů, kteří si někdy musí své mužství mezi ostatními vydobýt: *„Chlap si musel to svoje ubránit, tu svoji pravdu. Chlapi to mají jinak, tam je to normální. I mi se to někdy stalo a musel jsem se postavit za to svoje.“*

Jiří popisuje život v místě svého bydliště. Když se zde stěhoval, jednalo se o lokalitu obývanou převážně horníky, později se lokalita proměnila na sociálně vyloučenou. Jiří nemá zájem bydlet v jiné části města, jak sám hovoří, již si na lokalitu zvykl a se svou ženou se domluvili, že zde zůstanou bydlet. Jiří popisuje negativní zkušenost s napadením

dcery „místním feťákem“, ale ihned dodává, že zde mají jistotu bydlení, protože mají nájemní bydlení se smlouvou na dobu neurčitou: „*a to nám jinde nedají*“ a popisuje dřívější snahu odstěhovat se do jiné části města a zkušenost s diskriminací: „*Když jsme přišli na prohlídku bytu, tak stačil ten pohled, no jo, cikáni přišli. Já se jim na jednu stranu nedivím, nejsou všichni stejní, ale oni to nemůžou vědět, že? Byt jsme nejen nedostali, ale prý nám dají vědět, a už se nikdo neozval, žádná slušnost z jejich strany.*“

Mužnost má Jiří spojenou především s péčí o rodinu, zajištěním rodiny a dobrými vztahy. Mužně se cítí v případě, že má peníze, za které si mohou nakoupit, co potřebují a je to jeho primární odpovědnost. Mužnost dále chápe jako funkci ochrannou před násilím ze strany jiných mužů. Selhání je podle něj možné, pouze v případě, že muž je zbabělec a bojí se. Také muž homosexuál není podle Jiřího ideálem mužnosti: „*Myslím, že to není správné, muž má mít ženu, i tady žije pár homoušů, ale neznám je osobně.*“ Ideálem mužnosti je vlastní otec, v komunitě nezná žádného muže, který by pro něj byl vzorem: „*Tady najdete spíš opak.*“ Podle jeho vyjádření se na jeho mužnost klade nárok neustále a dodává: „*Takhle je to v pořádku, chlap se má starat pořád.*“ Rizikové situace spojuje Jiří s životem v této lokalitě, kdy jedinec musí být stále ve střehu, aby nebyl přepaden.

5.1.4 Máme svoje děti doma

Radek 42 let, má sestru, která je starší o 14 let, žije se svou manželkou, třemi dětmi a tchánem v podnájemním bytě. Je vyučený zámečník.

DĚTSTVÍ

Podle vyjádření Radka byli oba jeho rodiče alkoholici, v rodině panovalo tradiční dělení rolí, poměry v rodině hodnotí takto:

„Otec umřel v mých třech letech, neznám ho, otec pil, pil, pil, prostě se upil. Mamka byla hodná, taky ráda pila, byl jsem baraba, nechtělo se mi do školy, tak jsem nešel, napsala mi omluvku. Mamka si našla jiného, říkal jsem mu tati, do 14 let jsem nevěděl, že je nevlastní, to mi potom mamka řekla, že je nevlastní, on ji bil.“

Jeho o 14 let starší sestra s nimi žila v domácnosti krátce, brzy se odstěhovala se svým přítelem do jiného bytu a Radek k ní občas chodil na víkendy:

„To bylo super, měla to doma hezké, takové čisté, jejího chlapa jsem moc nemusel, ale nebyl zlý, nikdy mi nic nezrobil. Víte, ona nemůže mít děti, takže si mě brala k sobě a starala se o mě. Vlastně to je asi nejlepší na tom mojem dětství. Vždycky na mě byla hodná, starala se o mě jako o svoje vlastní děcko, i když jsem byl baraba.“

DOSPÍVÁNÍ

Radek popisuje zkušenost s nevlatním otcem, která v době dospívání byla běžnou součástí jeho každodenního života:

„Často jsem fotra já vodil domů, když byl ožralý, jednou jsem ho vezl na kolečkách, vyklopil jsem ho do křaku, on hore kopytama, on byl furt připitý, no a když jsme přišli domů, tak on začal rvát a chtěl ji bít, tak říkal ji pičo ožralá, tak jsem ho praštil a rozbil mu brýle. Občas jsme se pobili. Když jsem byl větší, tak už jsem se ho nebál a klidně mu vrazil, on, jak byl ožralý, tak neměl moc sílu.“

V 17 letech Radkovi umřela matka a nevlastní otec ho po neshodách o pár měsíců později vyhodil na ulici. Na ulici žil Radek celkem dva roky a popisuje zkušenost s vyděláváním peněz:

„Víte, musíte vědět na koho se obrátit, taky sledujete lidi, co kolem vás chodí a pak někdy poznáte, kdo vám dá peníze, takže jsem i žebрал. Občas jsme s kámošema něco vzali, pak jsem spal třeba u někoho doma nebo i venku, v létě to bylo dobré, to se dalo, nebyla zima.“

Radek popisuje, že tento život je velmi těžký a on si velmi rychle osvojil pravidla přežití: *„Když nemáte, co jest, kde spát, tak prostě berete všechno, a pak to bylo šup, šup, kradl jsem, co se dalo, prodal to a během tří let jsem byl sedmkrát trestaný.“* Poté dodává, že byl odsouzen za loupežné přepadení: *„S kuličkovou pistolí jsem přepadl benzinku, při šestém přepadení mě chytili, byli už na mě připraveni, komando. Dostal jsem čtyři roky. Byl jsem ve věznici s ostrahou.“* Pobyt ve vězení hodnotí jako zkušenost, ve které se jedinec musí přizpůsobit pravidlům silnějšího. Mužnost je zde prokazována ve fyzické převaze a přístupu ke zdrojům:

„Prostě dycinky tam je někdo, kdo to vede, někdy i víc, no, třeba musíte umět sehnat, co je třeba, pak jsi žádaný, tak jsem to poznal, já se zase umím

přizpůsobit, no a bylo to v pohodě. Byl tam jeden, ten vždycky dostal, tak ho pak radši přeložili. Tam si dáváte pozor na bitky, protože za to hrozí, že tam jsi déle, to je pak na nic. Ted' mám rodinu, tak si dávám pozor.“

DOSPĚLOST

Radek vzpomíná na své seznámení se svou o 12 let mladší ženou:

„Moje žena mi nejdřív říkala blbečku, malá holka, měla 16 roků, jak jsem se s ní seznámil. Říkala blbečku, kup mi čokoládu, dělej, ty debile, nadávala mi, jsi škaredý, no a za pár měsíců jsem se nastěhoval k jejím rodičům, no pak jsme hned měli děcko, holku jsme měli.“

O další dva roky později se jim narodila další dcera a za další dva roky syn. Radek je rád, že má syna, přiznává, že pokud by třetí dítě byla zase dívka, tak by měli další dítě a doufal by v syna. Syn je podle Radka pokračovatelem rodu, také mu může předávat své zkušenosti a učit ho mužským záležitostem: *„Tak s klukem to je jiné, já přesně nevím, ale třeba ho беру s sebou na fušku, sice je ještě malý, ale aspoň se něčemu přiučí. Kluci jsou silnější, no on se taky pere s ostatními, taky na něj řvu, pak probereme, jak se má bránit, kluk se musí umět bránit, tak mu ukážu, jak na to, jo a mluvit prostě, to on umí.“*

Se svou rodinou žil také nějaký čas na ubytovně, poté u známých a popisuje odebrání dětí do ústavní péče. Důvody odebrání dětí spojuje především s tím, že rodina neměla stabilní zázemí a vlastní bydlení a vysvětluje, že když žili u soukromého pronajímatele, tak neplatili nájem:

„Nějak nám na to někdy nevyšlo, bylo třeba kupit domů jídlo, tak jsme někdy zaplatili třebas jen osm tisíc nájem, a to mu nestačilo, nájem byl 13 tisíc, a tak nás vyhodil. Chvilu jsme bydleli zas u její rodiny, ale to moc nešlo, pak jsme šli ke kámošovi, báli jsme se, že nám vezmou děcka, a taky že jo. Už jsme neměli, kde jít, už předtím nás hlídali, a tak jsme je museli dát do domova.“

Děti v dětském domově žily tři roky. V tomto období žili Radek se svou ženou u známých, potulovali se, spali na nádražích nebo venku. Podle Radka právě zásluhou jeho ženy dostali děti zpět do péče, žena Radka neustále pobízela, aby si našli stálé bydlení a trvala na tom, aby děti pravidelně v domově navštěvovali: *„Furt o nich mluvila a bečela a bečela, bylo ji smutno.“* Se zajištěním bydlení jim pomohla pracovnice sociálně právní

ochrany dětí a doporučila jim spolupráci s konkrétní sociální službou, která se zaměřuje na podporu rodin s nezletilými dětmi: *„To nám pomohlo, oni nám na té charitě pomohli vyřídit papíry a peníze, třeba šla pracovnice se mnou i na úřad, neměl jsem občanku, tak jsme to tam všechno vyřídili.“*

Radek je zaměstnán na pracovní smlouvu, která je vždy maximálně na půl roku. Popisuje, že správný muž vždy pracuje, ať legálně nebo nelegálně. Sám si přivydělává tím, že chodí sbírat šrot. Jeho žena chodí na brigády a roznáší letáky do schránek, ale Radek si myslí, že žena má být doma a starat se o děti. Ale jak sám dodává: *„Máme málo, tak je to třeba, ale nelíbí se mi to.“* Občas bere syna s sebou na různé práce, dodává, že momentálně řeší synovo vandalství: *„Jsem se musel smát, on prostě rozbil auto, no a hned ho chytli, blba.“*

Radek popisuje, jak v rodině hospodaří, přiznává velké exekuce, přesné číslo neví, ale myslí si, že je to přes půl milionu. Radek má jednorázovou zkušenost s lichvou, kterou již nechce opakovat: *„Jsem si půjčil pět tisíc a vrátit jsem musel deset. Vrátil jsem, bylo to trápení a strach, že to nevrátím, to byl, oni by klidně šli i na děcka, to jsem se bál.“*

Radek vystihuje styl výchovy v rodině, neuznává fyzické tresty a dodává, že podstatná je také víra v Boha:

„Výchova dětí je taková, že manželku neposlouchají, tak čekají na mě, když přijdu domů z roboty, tak mi řekne, konečně jsi doma, ty buzerante. Jinak děcka, když fakt zlobí, tak klečí, něco malého, klečí 20 minut, no a my si koupíme něco, co má kluk rád, třeba brambůrky, no a jím to schválně před ním, když je to větší, tak 30 minut. Zákazy jsou taky, třeba televize. Víte, ono je důležité věřit, kdo věří, tak ten bude ochráněn a bude vědět, jak se má chovat, takže i děcka, kluk bude vědět, co je správné, a co špatné. Jasně, že já a žena jim taky říkáme, co je dobře, ale ta víra je podle mě to nedůležitější.“

Ženské a mužské role jsou naplňovány tradičně, žena a dcery se zapojují do domácích prací, muž pracuje a je využíván při potřebě fyzické síly. Od syna se očekává, že až dospěje bude zastupovat otce. Radek v hovoru mírně kritizuje svou ženu, že nezvládá výchovu dětí, které ji neposlouchají, jako příklad používá svou švagrovou, která výchovu svých dětí zvládá. Přidává kritiku s hospodařením, podle jeho mínění jeho žena nezvládá hospodařit s penězi, nakupuje komodity, které nepotřebují: *„Utrácí za blbosti, kupuje*

děckám brambůrky, tyčinky, když máme před výplatou, já pak nemám žádné maso, do roboty jdu třeba hladový.“

Radek klade velký důraz na manželský svazek:

„Jak se narodil poslední kluk, tak jsme se vzali. Navedli nás k tomu křesťané, co chodili po ulici, že nejde milovat ženu bez svatby, je to hřích, a tak jsme se vzali. Pak jsme se vzali i v kostele, nedávno, teď v červenci, jsme se vzali ještě jednou, v kostele, bylo to důležité, pro oba.“

Uvádí, že v Bohu našel oporu, do kostela nechodí. Víra je součástí jeho životního stylu, protože mu pomáhá ujasnit si v životě správné a špatné volby:

„Já vím, že jsem se někdy choval špatně, ale myslím, že to je nová šance pro mě i moje děcka, víte, nechal jsem je pokřtít, bylo to ve stejný den, jak jsme se s mojí brali. Bylo to krásné a silné, věděl jsem, že dělám dobře. Třeba naše holka, Anežka, ona je trochu slabší, no a proč myslíte, že to tak je? Rodiče mojí ženy jsou bratranec a sestřenice, no, a to tak není dobře, nemělo to tak být, no a chudák Aňa, to je trest boží.“

Z vlastní rodiny Radkovi zůstala pouze starší sestra, která se s ním, ale od doby jeho zkušenosti s vězením odmítá stýkat. Radek si myslí, že se za něj stydí a opakovaně se snaží sestru kontaktovat, ale zatím neuspěl:

„Prostě od té doby, co jsem byl v kriminále, do té doby jsme se bavili, ale od té doby prostě ne, po kriminále mi dala tisícovku a prý mě nechce vidět, ať jdu pryč. Pak jsem ji přišel ukázat děcko, dceru, ale neměla zájem, nic, nechtěla, vůbec s ní nejsem, je to jediná příbuzná, co mám.“

Radek je často v kontaktu s rodinou své ženy, konkrétně jejími dvěma sestrami, které jsou vdané, Radek se kamarádí především s manželem starší sestry. Rodiny společně tráví volný čas, navzájem se navštěvují. Rodina má také přátelské vazby se sousedy, se kterými se stýkají především na venkovním prostranství: *„Někdy přijdu z roboty a najím se a hned sedíme venku, udělali jsme si před barákem takové malé posezení, máme tam i deštník, dáme si kafe, něco ostřejšího, pokecáme o blbostech a druhý den zas do roboty.“*

Mužnost pro Radka znamená především starost o rodinu, ochrana a správná výchova dětí. K mužnosti Radek řadí také vlastnění majetku a peníze. Mužné chování si představuje jako souboj dvou mužů, ve kterém zvítězí a tím ochrání sebe a svou rodinu.

Mužský vzor nemá žádný, otec mu nebyl dobrým vzorem, nestaral se řádně o svou rodinu a on se nechce chovat stejně. V dětství si často hrál, že je superman, a tak také zněla jeho odpověď na vzor z dětství. Homosexualitu neuznává, je to proti vůli Boha. Nemyslí si, že by na jeho mužnost byly kladeny vysoké nároky. Rizikové situace zažil nedávno, když ho přepadli a zbili a zamýšlí se nad tím, že v tuto chvíli asi jeho mužnost utrpěla: *„Vlastně, když mě zbili, tak jsem měl vztek, že jsem se neubráníl, byli dva, tak to nešlo, to bylo blbé, bylo mi nepříjemně, že teda nejsem chlap, ale zas tak hrozné to nebylo.“* Radek si uvědomuje, že jeho mužnost někdy sráží jeho vlastní žena tím, jak ho oslovuje:

„Říká mi, ty buzerante, blbečku, chcípni a ještě horší, nechcu to před vámi říkat, je to trapný, ale říkám si, že si to nechám líbit. Já ji taky nadávám, ale to ona začne, tak ji to pak jenom vrátím. Je mi to nepříjemné, to se necítím jako chlap. Pak se napijem a hned na to zapomenu, že jsme se hádali.“

5.1.5 Začnu znova s novou rodinou

Dan 26 let, celkem pět dětí, bydlí se svými rodiči a dvěma dětmi v lokalitě, ve které žije od svého narození. Dan je nejstarší ze tří sourozenců, má základní vzdělání. Životním příběhem Dana se prolíná především jeho dominantní mužství a utvrzování jeho platnosti.

DĚTSTVÍ

Dan vzpomíná na své dětství, které charakterizuje jako divoké, rodiče jsou pro Dana pevně daným pilířem a začíná slovy: *„Byl jsem vždycky divoký, to mi zůstalo doted'. Naši si se mnou užili, oni mi vždycky pomohli, když jsem byl ve sračkách, zažil jsem toho hodně.“* Dětství spojuje Dan s obdobím volnosti a s respektem hovoří o svém otci, kterého považuje za dominantního vůdce rodinného klanu:

„Bylo to super, nic jsem nemusel dělat, byl jsem venku, přišel domů, mamka mi dala jídlo, no a zase ven. Vlastně jsem měl všechno, táta je šikovný, měli jsme vždycky všechno, mamka má do dneška na sobě zlato, pořád to nosí na sobě. Je na to pyšná. Jé, já si třeba pamatuju, jak jsme ji jednou s kámošem vzali prsten, takový velký, prodali jsme ho nějakému týpkovi. Fotr mě seřezal, měl jsem moňo přes celou hubu, pak si šel podat i kámoše, byl z toho fakt vedle, pohádal se i s jeho fotrem, ale tatík ten se nedá, hodně chlapů tady u nás se ho bojí. I jeho bráchové ho berou jako šéfa.“

Dan shrnuje vztah vlastních rodičů a přidává jednu konkrétní vzpomínku:

„Naši to mají tak, že mamka se o nás stará, to je její starost, my ji za to máme rádi. No, s tatškou je to horší, on na ni někdy vystartuje, to jako ona už ví, že se má klidit, ale někdy to nestihne, párkrát ji střískal, no myslím, že teď už to tak často nedělá. Jednou přišel trochu popitý a nelíbilo se mu, že se mamka dívá na jeden program v televizi, tak tu televizi rozbil. Pak jsme byli měsíc bez, než našetřil na druhou.“

Otec v rodině vládne pevnou rukou, když byl Dan malý, často trestal jeho i mladšího bratra. Mladší sestru otec netrestal fyzicky tak často jako chlapce. Dan tento přístup zdůvodňuje tím, že sestra je žena a je pro ni přirozené, že je klidnější, hodnější a není tudíž důvod k častým trestům.

DOSPÍVÁNÍ

Dan přesně neví v kolika letech poprvé vyzkoušel drogy, ale hovoří o tom, že je zkoušel proto, aby se zabavil: *„S kámošema jsme se nudili, nejdřív jsem našim čoroval cigára a pak jsme to zkusili, víte, tady není problém je sehnat“* a popisuje různé typy drog, které lze v lokalitě sehnat a také jakým způsobem se konkrétní drogy aplikují. Marihuanu nevnímá jako drogu, používá ji, jak sám říká: *„ze zdravotních důvodů“*, přirovnává ji k cigaretám. Dan popisuje, že má v lokalitě pevné rodinné vazby, díky kterým dosáhne na vše, co v životě potřebuje. Tyto zdroje využívá pravidelně: *„Musíte vědět na koho se obrátit, seženu vám od travky po parfém, prostě všechno.“*

Násilí, které bylo součástí jeho dětství, se v období dospívání stalo běžnou součástí jeho života, různé rvačky absolvoval nesčetněkrát:

„Však vidíte, že nemám dva zuby, prostě při rvačce jsem o ně přišel. Když jsem byl mladší, tak jsem se rval furt a s každým, kdo se na mě blbě podíval. Měli jsme takovou partu, byli jsme v ní čtyři, no dělali jsme blbiny, však to znáte, třeba jsme někomu nadávali sprostě a tak. Byl jsem furt venku a s klukama jsme blbli, jo to bylo fajne, teď je to jiné, už maj děcka a pak chodí do práce a tak.“

Dan hovoří o tom, že v lokalitě žije mnoho jeho příbuzných, také všichni jeho sourozenci, strýcové a tety. Často se vzájemně navštěvují, popisuje průběh setkání, který je občas zakončen bitkou, která mezi rodinou propukne kvůli různým sporům. Dodává, že

jako rodina drží všichni pohromadě, když má někdo problém, tak se mu všichni snaží pomoci, nejčastěji se jedná finanční půjčku nebo poskytnutí dočasného bydlení. Pomoc je nutná i při zachování rodinné cti, jako příklad popisuje situaci, ve které jiný obyvatel lokality nařkl člena rodiny z krádeže: „*Tak jsme na ně šli všeci, no museli přijet i policajti.*“

DOSPĚLOST

Další Danovo vyprávění se odvíjí od vztahu se ženami. Dan má pět dětí, první dítě má s jinou ženou, další čtyři s ženou, kterou hodnotí jako neschopnou starat se o děti. Svě nejstarší dítě nezná, s jeho matkou se rozešel ještě před jeho narozením, ví pouze, že má syna. Další děti jsou v pěstounské péči, dvě v pěstounské péči jeho matky, další dvě děti u cizí osoby. U všech dětí má Dan soudem stanovené výživné, což vnímá negativně, nemyslí si, že je správné, aby na děti platil: „*Šak u toho prvního to platím jí, ona to utratí pro sebe, kde mám jistotu, že mu něco koupí, hm? Beztak si koupí cigára a jemu nedá nic.*“ Dan má jasně utvořený názor na plnění mužské a ženské role. Žena je stvořena k tomu, aby se starala o muže a děti a vytvářela rodinné zázemí. Muž má ve vztahu větší volnost, může se setkávat s kamarády: „*No, ženská nemůže jen tak, chodit sama.*“ Dan srovnává svůj život s bratrovým a hovoří o tom, že mladší bratr se ponižuje před vlastní ženou a tím riskuje ztrátu mužnosti, kterou Dan chápe jako nadvládu nad ženami, ale i nad muži, kteří jsou slabší: „*Brácha, to je takový slaboch, on tu svoji ženskou poslouchá, když něco chce, hned to má, jo, myslím, že to pěkně posral, no a teď v tom ten blb musí žít. Je to takový chudák, nikdo se ho nebojí.*“

Dan nikdy nepracoval na pracovní smlouvu, i přesto je pracovně aktivní. Vzor převzal od svého otce, který také pracuje nejčastěji nelegálně. Díky otci má zajištěnou práci, často pracuje s ním, pomáhá na různých stavbách, výkopech, jedná se o výdělek, který hodnotí takto: „*Bydlím s našima, tak mi to stačí na cigára, na trávu, ale kdybych bydlel sám, tak to nedám, neměl bych na nájem.*“

Dan má za sebou opakovanou zkušenost s vězením:

„*No, naposledy to bylo kvůli alimentům, ale pustili mě dřív, bo sem byl nemocný, skončil jsem v Opavě, ale už je to dobré. Tam to bylo teda hrozné, už bych tam nechtěl, naši dělali všechno, abych z tama přišel zpátky, psali všude. Hulil jsem trávu a bral všechno možné, teď jsem čistý, zůstal jsem jenom na travce.*“

Svou představu mužnosti přirovnává ke svému otci, ve kterém vidí vzor správného muže. Otce hodnotí jako silného a schopného jedince, který se zvládne postarat o rodinu, je pro něj přirozenou autoritou. Hlavním znakem mužnosti je pro Dana fyzická síla, vlastnění majetku a rodina, která respektuje jeho osobnost. Mužné chování je podle něj projevem dominance a nadvlády nad ostatními, konkrétně uvádí: „*Všichni mě budou poslouchat, žena, děcka a já jim za to dám pěkný život.*“ Muž podle jeho názoru není ten, který se neumí postarat o svou rodinu a děti. Dalším příkladem je podle něj fyzická slabost a homosexualita. Na homosexualitu má vyhraněný názor, který je založen na víře: „*To je hřích, hnus, když vidím buzeranta, nejradši bych ho zabil. U nás tady bydlí dvě lesby, mají jedno děcko, jo, jsou v pohodě, jo, ale mi řekněte, co z toho děcka bude? Buzeranti, to bych trestal.*“ Rizikové situace podle svého názoru zažívá opakovaně: „*Tady je furt něco, přepadnou vás, když si nedáte pozor.*“

Svou budoucnost Dan vidí především v nalezení vlastního bydlení a osamostatnění se, také chce založit novou rodinu. Život s vlastními dětmi v domácnosti rodičů neplánuje, v rozhovoru se o dětech blíže nezmiňuje, věk dětí nezná přesně, vyhodnotil je jako malé. Vlastní děti nevnímá jako své, ale jako děti své matky: „*Ona na to bere, to pěstounské, a to je dost peněz, tak by se měla starat ona, já ji do toho nekecám, ona je ženská, tak tomu rozumí líp, občas je seřvu, když ji serou nebo je i plesknu. Ale jsou to její děcka, chtěla je, tak je má.*“

5.1.6 Ženy mě provází životem

Karel 30 let, žije společně s partnerkou a dvěma dětmi, očekávají další dítě. Karel je vyučen v oboru elektrotechnika. Ústředním tématem Karlova vyprávění je život v ženském kolektivu.

DĚTSTVÍ

Karel své rodiče charakterizuje jako problémové, není s nimi v žádném kontaktu. Matka se Karla vzdala a odjela do Anglie, když mu byly tři roky, otec je momentálně ve vězení. Karel popisuje, že zlom v jeho životě nastal, když vyrůstal u své babičky, společně se svou mladší a starší sestrou. O své babičce i sestrách hovoří hezky, vzpomíná, že babička byla temperamentní žena, která často zvýšila hlas:

„Bylo ji slyšet přes celý barák, i chlapi se jí báli, ona vždycky chtěla, aby bylo po jejím, ale mi to nikdy nevadilo, říkala mi přezdívkou Kaloš, říkali mi tak všichni, doted' mi tak říkaj. Když si na ni vzpomenu, tak ji vidím v kuchyni, cigáro v puse, ona snad kouřila, i když spala. A jak uměla vařit, to už tak nikdo nevaří, cikánská jídla, uměla. Jo, ale nikdy nechtěla, abych se naučil mluvit cikánsky, prý to nebudu potřebovat, nikdy jsem se to nenaučil a taky to nepotřebuju. Byl jsem vykuk, ale ona, když jsem něco udělal, tak řvala, to zase jo, ale nikdy, nikdy mi nedala ani facku. Vlastně jsem se ji trochu bál, ale taky jsem ji měl hrozně rád, myslím, že hodně, ona mi dělala náhradní mamku. Sestry jsou fajn, ta mladší byla vždycky hodná, víte ona je zaostalá, tak trochu mešuge, chodila do zvláštní školy. Ta starší, tu jsem musel poslouchat, klidně mě i praštila, když jsem nedělal, co chtěla.“

Karel konstruuje své školní období ve spojení s etnickou příslušností a přidává svůj názor na romské školy, které podle něho neposkytují dětem kvalitní vzdělání: *„Chodil jsem do cikánské školy, všichni jsme tam byli stejní a podle toho se k nám chovali, jednomu klukovi učitelka řekla, že je debil a půjde do zvláštní, on pak brečel, no a taky, že šel do zvláštní, podle mě byl normální, ona ho jenom nesnášela.“* Zmiňuje, že zažil ze strany učitelů šikanu, ale nechce ve svých vzpomínkách zacházet dále. Babička vyžadovala po dětech disciplínu, školu navštěvovaly děti pravidelně a dbala na plnění školních úkolů, dětem zajistila vždy potřebné pomůcky do školy. Svůj dětský život Karel žil podle pravidel, které v rodině zavedla babička.

DOSPÍVÁNÍ

Změna nastala, když babička zemřela, Karlovi bylo 17 let a po její smrti zůstal bydlet v jejím bytě se sestrami, kterým byl do svých 18 let svěřen do péče. Karel hodnotí, že to byl životní zlom, do školy nechodil, neměl práci a také již neměl nad sebou žádnou autoritu, která dohlížela na dodržování zavedených pravidel. V rodině chyběly peníze: *„My jsme to moc neuměli hospodařit a tak, ani ségra, nikdy jsme moc peněz neměli.“* Nedostatek peněz a nově nabytá volnost vedla Karla k trávení volného času s kamarády, se kterými peníze získávali pomocí krádeží v obchodech:

„A to mi nestačilo, pak jsem přepad starší paní, serval jsem ji z krku řetízek, pak mě chytli a šel jsem si sednout na čtyři roky. Měl jsem toho víc.“

Po třech a půl letech mě pustili. Říkal sem si, že už to nechcu zažít a od té doby jsem jinej, nekradu. Byla to blbost, myslím, že to bylo kvůli tomu, že babina umřela. Do vězení už bych se nechtěl vrátit, jediné, co bylo dobré, že tam bylo jídlo a teplo, ale někteří chlapi jsou pošahanci, úplně magoři. Držel jsem se. Měl jsem tam kámoše, bez kámošů to ani nezvládnete, no a už prý zase sedí.“

DOSPĚLOST

Asi dva roky po propuštění z vězení se seznámil se svou ženou, po dalším roce se jim narodila dcera. Rodina neměla žádné bydlení, bydleli u matky své ženy. Karel vzpomíná, že to bylo náročné, se svou tchýní si nerozuměl, vznikaly hádky, Karel často z domu odcházel i na několik týdnů pryč. V době, kdy nebydlel s rodinou, přespával u kamarádů nebo žil na ulici. Tento stav trval celkem pět let. V současnosti bydlí rodina v nájemním bytě a očekávají další dítě. Karel přiznává, že by si přál syna, ale toto přání není nijak výrazné: „*Mám dvě holky, tak by byl dobrý kluk, ale беру to tak, že když to bude holka, tak to tak bude.*“ Rodinné poměry hodnotí velmi otevřeně a přiznává, že veškeré peníze odevzdává své ženě, která s nimi po celý měsíc hospodaří. Dostává přiděly na svačiny a cigarety. Svou mužskou nadvládu si udržuje v dělení domácích prací, které jsou určeny pro ženy: „*Já myslím, že tak jak to máme, je to fajn, já bych ty prachy utratil rychle, moje žena ví, jak to udělat a pak vydržíme celý měsíc, nemáme moc. Neuklízím, nakupovat chodím s ní, pomůžu ji s nákupem, ale uklízí ona a holky.*“ Karel sám sebe hodnotí jako člověka, který potřebuje oporu ženy: „*Víte, já bych bez svojí ženy nebyl nic, ani bez babiny, ženský jsou fajn.*“

Čas strávený ve vězení Karel využil k tomu, aby si doplnil vzdělání a vyučil se v oboru elektro, což zpětně hodnotí jako výborně využitý čas, protože díky vyučení má na trhu práce lepší pozici. Karel je v současnosti zaměstnaný, do nového zaměstnání nastoupil před měsícem. Za sebou má zkušenost s různými druhy práce, které jsou zaměřené na fyzickou sílu, nelegální práci vykonává častěji, tento typ výdělků nerozlišuje od práce legální: „*Najít si práci, když jste byl v base, není žádná sranda, no, a když nejste k tomu všemu úplně bílý, tak máte smůlu. Já jsem rád, že mám práci na smlouvu, i když asi to není žádná výhra.*“

Mužnost je podle Karla spojena se zajištěním rodiny a ochranou. Součástí rodiny je také tchýně, se kterou nemá dobré vztahy, i přesto péči o její osobu chápe jako rodinnou

povinnost. Na dotaz, zda má zkušenost s drogami odpovídá jednoznačně ne, ale dodává, že v lokalitě, kde žijí je to poměrně běžný jev a také matka jeho družky je závislá na lécích:

„Družka ji shání prášky, jde to snadno, ona už ví, za kým zajít a taky ví za kolik, co koupí. Jak máte prachy, tak je seženete hned. Ona má bolesti, trpí na záda, doktor ji to už nechce napsat, chvílku to bylo tak, že si to nechala psát moje na sebe, ale to už taky nejde, tak si je kupuje, no vlastně já je kupuju, jde to z mojich peněz. Je to dobře, ona, když je nemá, tak je protivná a sprostá, bylo to hrozné, když jsme s ní bydleli, tak vyváděla, když to nedostala. Ted' to tolik neřeším, zaplatím to, když je třeba, je to matka mojí družky a ta ji má ráda, tak co nadělám.“

Podle Karla se muž cítí být mužem především ve chvílích, kdy je jeho rodina spokojená a má dobré vztahy především se svou ženou. Správný muž ženu netrestá. Vzorem mužnosti pro Karla není nikdo z jeho blízkého okolí. Mužské vzory v dospívání neměl žádné a hodnotí spokojenost se svým životem, je toho názoru, že díky tomu, jak ho vychovala babička, tak v životě uspěl: *„Přece jsem vyrůstal s holkama, takže asi nikdo. Rozhodně to není ten, kdo mlátí ženy. Jo a taky teplouši, to podle mě není chlap. Ale vzorem je moje babina, sice je to ženská, ale ona je vzorem.“* Karel uznává pouze heterosexuální vztahy. Ideál mužnosti je podle Karla zpěvák Karel Gott, který měl velké charisma. Rizikovým situacím se Karel vyhýbá a hned dodává, že život v místě jeho bydliště je rizikem: *„Když jste jako já, tak nemáte moc šancí bydlet jinde, než na takových místech jako je tohle. Všude cikáni a feťáci. Jsou tady různí lidi, někteří jsou fajn, jiní moc ne a někteří jsou blázni.“*

5.1.7 Chci mít kontrolu nad svým životem

Marek 31 let, základní vzdělání, tři děti, momentálně žije v bytě svého bratra a jeho rodiny. V Markově vyprávění je evidentní rozlišování dvou životních fází, období dětství a život po tomto období.

DĚTSTVÍ

Marek vzpomíná na své dětství až s viditelným odporem a napětím, který se odráží v jeho tváři. Dětství popisuje v nelichotivých větách a svou matku po celou dobu rozhovoru nazývá ona. Narodil se své matce jako prvorozený syn v jejich 20 letech.

Celkem má další dva bratry. Podle Marka se rodiče domluvili s jeho tetou, že si vezme Marka do pěstounské péče kvůli penězům a také proto, že otec Marka neměl rád. Marek žil v pěstounské péči své tety od tří let:

„Víte, já myslím, ne vím, že mě fotr nenáviděl, vona mě taky neměla ráda. Vždycky když mě viděl, tak mi dal facku, pak si mě k sobě vzala teta, ale vůbec to nepomohlo, fotr a ona si mě brali na víkendy, a to bylo hrozné, von mě bil a ona se na to jenom dívala a nic neudělala, nic, čuměla jenom. Vždycky, když jsem se vrátil po víkendu, tak teta to viděla, ty moncle, ale taky nic neudělala, vona se ho bála, no a taky chtěla mít ty prachy, že jo, to jsem zjistil, až jsem byl větší. Já byl rád, když umřel, chcípnul, když mi bylo 12, bylo to jako bych se znovu narodil. Bil jenom mě, nevím proč, ale bráchy nikdy nebil, voni tam zůstali, doma, myslím s nima. No, když umřel, že jo, tak to skončilo. To jsem začal žít normálně. Teta na mě byla hodná, no teda ne jako na vlastní, ale neměl jsem se špatně.“

Marek ve vyprávění porovnává svůj život s životem svých sourozenců, kteří svůj život prožili s rodiči a ti jim projevovali lásku. Právě toto srovnání ve své naraci Marek používá pro vysvětlení svého nelehkého života:

„Bráchové to měli vždycky lepší, voni je měli rádi, proto taky nedělali takové blbosti jako já, žijou si svůj život, ale je fajn, že se aspoň stýkáme, i když jsme spolu vlastně nežili. Mě jenom von bil, někdy se na to museli dívat i voni, ale pořád na tom byli líp než já, myslím, že se taky trochu báli, že dostanou přes hubu.“

Život Marka v domácnosti tety a její rodiny hodnotí jako průměrný a poměry v domácnosti popisuje jako normální. V domácnosti pomáhal, zároveň dodává, že nevykonával žádné ženské práce: *„Vaření to dělala teta, to je podle mě pro ženskou, já musel poklízet, no vlastně jsem toho moc nemusel, teta byla pořádná, i vona byla pořádná, to ženská musí.“* Markův strýc byl zaměstnaný a podle Marka byl tím, kdo v domácnosti rozhodoval o podstatných záležitostech. Vztah Marka a strýce byl chladný, Marek strýce respektoval, ale neměl ho zvlášť v oblibě.

DOSPÍVÁNÍ

Ve svých vzpomínkách hovoří o událostech, které zažil především s dalšími kamarády: „*Byli jsme taková partička, tři jsme byli, no, občas jsme dělali kraviny, něco vzali a tak, byla sranda. Samo i holky byly.*“ Na dotaz vzdělávání Marek pouze pokyvuje hlavou a přiznává, že škola ho nebavila:

„Nastoupil jsem do prváku jako ten, jak se mu říká, jo, číšník, ale nebavilo mě to, tak jsem hned skončil, už ani nevím, kdy, ale asi jsem tam vydržel měsíc, dva. Teta trochu nadávala, ale nijak ji to nevadilo. Začal jsem dělat různé brigádky, byl jsem na pracáku a přivydělával si, třeba jsem chodil na šrot, nebo to si pamatuju, jsem jednou kopal, celý den, bylo to šílené, no druhý den jsem tam už nešel, všechno mě bolelo. Byl jsem tam s kámošema, no a byli jsme na tom stejně, tak jsme se na to vykašlali.“

Marek se seznámil se svou družkou ve svých 17 letech a brzy měli první dítě. Bydleli u rodičů své družky tři roky, pak získali vlastní byt. Do bytu se stěhovali již se dvěma dětmi. V tomto období Marek pracoval na pracovní smlouvu jako pomocný dělník na stavbě, o půl roku později přišel o práci.

DOSPĚLOST

Vězení a zkušenost s drogami jsou životním zlomem Markova vyprávění. Marek hovoří o ukončení jeho vztahu s partnerkou a následcích, které zapříčinily drogy:

„O práci jsme přišli všichni, co se známe, myslím, že nás vyhodil, protože jsme cikáni, tak jsme šli jako první, tak to chodí. No a pak jsem začal kšeftovat s drogama, však to víte, odseděl jsem si šest let, teda po pěti mě pustili. Myslím, že by nás nechytli, ale já začal brát, no, a to je blbě, že jo. Nejde fetovat a kšeftovat. Měl jsem prachy, no a jak jsem si dal, tak jsem byl fakt mimo, úplně mimo, bil jsem se se všema, i děcka, i svoju. Já nechtěl, ale vono to nějak, nevím.“

Marek reflektuje svou zkušenost s drogami a je si vědom, že své chyby může zopakovat:

„Já jsem se o drogách naučil, že mě dělaj horším, než sem, tak se jim snažím vyhýbat, ale třeba se mi to jednou nepodaří a budu zas fetovat. Třebas se neovládnu nebo mě potká něco blbého, špatného no, a tak potom

se klidně může stát, že je zas budu brát, fet na to pomáhá. Já se držím, ale kdoví, kde zas skončím a co udělám. Je to těžký, víte. Vy to máte lehčí. No a tady je berou všeci i ženský, ty někdy fetujou víc než chlapi. “

Marek hovoří o tom, že jeho víru v Boha ovlivnil pobyt ve vězení, kde se setkal s knězem, ke kterému chová velkou úctu dosud. V rozhovoru o knězi mluví pozitivně, zároveň dodává, že nepraktikuje aktivně křesťanství ve svém životě.

Násilí je součástí jeho života: *„Jo, to já se zase umím porvat, často jsem se bil, i ted’. Někdy je to jediné, co se dá dělat. “* Marek dále popisuje některé životní zkušenosti ve vztahu k ženám:

„Víte kolik já znám chlapů, kteří svým ženským něco udělali a dělají, ony si to nechaj líbit, myslím, protože ví, že je jako máme rádi, my, chlapi. My to tak máme, já nejsem jedinej, ono to není dobře, ale když nemáte jinou možnost. Fakt nejsem jedinej, znám hodně takých. Já sem ju měl taky rád, vlastně ju mám furt rád, kdyby se mnou chtěla bejt, tak bych ju vzal zpátky, vona nechce, zkoušel sem to, ale vona prý má jinýho týpka. To mi říkal její brácha. Ona ví, že jsem ji nikdy nechtěl nic udělat, ale za to můžou ty drogy, to sem byl dycky úplně to, no nechcu být před váma sprostý. “

Marek v současnosti žije u svého bratra, protože nemá, kde bydlet. Se svou partnerkou nežije od propuštění z vězení. Své děti vidá nepravidelně, nemá s bývalou partnerkou nastaven žádný pravidelný režim předávání dětí: *„Ona má chlapa, tak za děckama nechodím, občas jsem je viděl, ale ted’ už delší dobu ne. “* Výchovu dětí Marek popisuje následovně: *„Děcka musí poslouchat a hlavně vědět, kdo je pánem, nemůžou si dělat co chtějí, jsem chlap, tak mě musí poslouchat. “*

Na otázku mužnosti Marek odpovídá bez přemýšlení, že mužnost znamená mít sílu, kterou použije v boji proti ostatním, kteří mu ubližují, a právě v této roli se cítí mužně. Muž není mužem, pokud je slabý. Homosexuální jednání ostatních je mu lhostejné, podle jeho názoru má každý právo dělat ve svém životě to, co je mu příjemné. Vzory v dětství neměl žádné, po položení této otázky mi vysvětluje, že pro každého chlapce by měl být vzorem právě jeho otec, ale v jeho případě to tak není. Jeho vzorem mužnosti není žádná existující osoba, ale představa jedince, který má peníze, moc a sílu a ovládá díky tomu ostatní. Nároky na mužnost spojuje především s uplatňováním síly, možnost použít sílu mu dává pocit moci, který je pro něj příjemný. Rizikové situace má v myšlenkách spojeny

s užíváním drog, které ovlivnily jeho jednání, Marek si uvědomuje, že v těchto situacích se stal pro své nejbližší okolí nebezpečným.

5.2 Kategoriálně obsahová analýza

„Definovat kategorie obsahu znamená vybrat slova, věty, skupiny vět nebo jiné jednotky analýzy jako východisko pro uspořádání do kategorií. Kategorie pak mohou být predefinovány teorií, nebo lze k textu přistupovat bezpředpokladově, opakovaně jej číst tak dlouho, dokud se smysluplné kategorie nevynoří. Ty jsou potom dále zkoumány, uváděny do vztahu apod.“ (Leiblichové, Tuval-Mashiachové a Zilberové 1998 In Čermák, Hiles, Chrz 2007: 60).

Na základě rekonstrukce životních příběhů jsem identifikovala čtyři společná témata. Ke každému klíčovému tématu vyvstala související podtémata. Témata a podtéma jsou ilustrována v následujících tabulkách č. 3 až č. 7.

Tabulka č. 3 Téma č. 1 Rodové vzory

Klíčové téma	Rodové vzory			
Podtémata	Ambivalentní vztah otec-syn	Pocity méněcennosti	Generační síla mužů	Heterosexuality

Tabulka č. 4 Téma č. 2 Dělbba práce

Klíčové téma	Dělbba práce		
Podtémata	Tradiční genderové normy	Hierarchie	Kulturní povinnost

Tabulka č. 5 Téma č. 3 Zaměstnání

Klíčové téma	Zaměstnání			
Podtémata	Nelegální práce	Etnicita	Nízké vzdělání	Flexibilita

Tabulka č. 6 Téma č. 4 Mocenské vztahy

Klíčové téma	Mocenské vztahy				
Podtémata	Privilegované postavení	Sociální sítě	Fyzická síla	Násilí	Prezentace mužství na veřejnosti

Tabulka č. 7 Téma č. 5 Chudoba

Klíčové téma	Chudoba			
Podtémata	Sebe-marginalizace	Zkušenost s kriminalitou	Sociální vyloučení	Závislosti

5.2.1 Rodové vzory

Respondenti hovořili o svých zkušenostech z dětství, konkrétně se svými otci. I přesto, že uvedli, že doufají, že budou lepšími rodiči, byla v jejich slovech patrná nevyřešená **ambivalence ve vztahu otec-syn**, která byla rekapitulována v jejich vlastním rodičovském vztahu se syny. Respondenti aplikují naučené vzory z nukleární rodiny na svou rodinu. Prokazování lásky jejich otci bylo nedostatečné nebo zcela chybí. Lásky je nahrazována mužským chováním bez emocí, která potlačuje především ženské chování. Například Pavel hodnotí svého otce jako zbabělce, zároveň popsal, že díky otci získal určité zkušenosti potřebné pro obživu. Dan a Jan touží po respektu ze strany svých otců, kterých se zároveň obávají pro jejich dominantní mužnost. Radek a Marek byli svými otci v dětství trestáni a ponižováni. Radek při výchově důsledně dbá, aby své dcery a syna netrestal stejným způsobem, který zažil v dětství. Marek v souvislosti s negativními

vzpomínkami na otce, ambivalentně uznává, že trestal své děti v době, kdy s nimi žil ve společné domácnosti. Jiří naopak hovoří o svém otci s uznáním a respektem. Poukazuje to na důležitost mužské identity a také rozdílnost vnímání pohlaví. Kimmel (2009) píše o významné roli otce, který se pro syny stává mužským vzorem a plní vývojové úkoly spojené s předáváním vzorů především svým synům.

Respondenti zažívají **pocity méněcennosti**, ty souvisí se zkušenostmi, které prožili v dětství a dále zažívají ve svých rodinách. Při konstrukci mužnosti je u respondentů zásadní naplnění nebo nenaplnění očekávání rodičů. Jan charakterizuje svůj dosavadní život jako zklámání, ve kterém nenaplnil sociálně připsanou roli, nevlastní majetek, je závislý na příjmu své rodiny. Pocity nedostatečnosti a minimum projevu lásky vede muže k nízkému sebevědomí. Tyto pocity méněcennosti vedou muže k obraně ve formě uplatnění fyzického násilí jak na svých ženách, tak na dalších osobách (Wood, Lambert, Jewkes 2008). Marek si uvědomuje, že není správné, fyzicky trestat děti a ženy, přesto není schopen své jednání ovládat, právě pro neschopnost dosáhnout svých cílů. Prostřednictvím svých otců se muži učí, že je v pořádku, když jsou děti a žena trestáni. Respondenti kromě Jiřího popsali dominantní postavení otce, matky hodnotili všichni muži ve shodě jako podřízené mužům. Muži chtějí být ve vedení, požadují od svých žen uznání, že jsou dominantními v domácnosti, pokud je jim toto očekávání odepřeno mohou zažívat pocity frustrace a bezmoci a sahají po snadném a rychlém řešení, které násilí nabízí (Anderson 1999).

Muži vylepšují svou mužskou dominanci a patriarchální nadvládu nad ženami skrz heteronormativní manželství. Muži jednoznačně preferují ve svých výpovědích **heterosexualitu**. Homosexualitu vnímají jako špatnou. V lokalitách, kde žijí nebo vyrostli se objevují homosexuální páry, které do jisté míry tolerují, ale zároveň jejich chování odsuzují. Dan i Radek homosexualitu vnímají jako opak správného křesťana. Radek spojuje homosexualitu především s muži. Karel, který svou maskulinitu konstruoval převážně mezi ženami a nevykazuje znaky dominantního chování, homosexualitu také odsuzuje. Heterosexuální chování mužům umožňuje udržení nadvlády nad jejich ženami a budování respektu v komunitě ostatních mužů. Své heterosexuální chování a životní směr spojují s fází rodičovství, což podporuje tradiční genderové normy. Heterosexualita je úzce spjata s hegemonní maskulinitou, což souvisí s představou mužnosti romských mužů (Connell 2005). Z analýzy vyplývá, že mužům byly vzorem v jejich raném dětství pouze heterosexuální páry a byli socializováni k tomu, aby se považovali za muže, kteří mají

sexuální vztahy pouze s ženami, což muže vedlo k tomu, že pouze tento vztah je normální. Za zásadní lze považovat vliv náboženství, který sehrává podstatnou roli při utváření maskulinity, která respondenty vede k prosazování konvenčních postojů o sexualitě. Muži vykazují známky pasivních křesťanů a odvolávají se na tradiční náboženská pravidla, při přijímání pohlavní orientace.

5.2.2 Dělbá práce

Dělbá práce je pro muže přirozená a funkční, je součástí přirozeného genderového řádu, podle Jana zde není patrná žádná nerovnost, ženy se starají o výchovu dětí a domácnost, muž chodí do práce: „*Je fajn, když přijdu domů z práce, sednu si ke stolu k večeři, kterou mi moje udělá.*“ Muži ve výzkumu se ztotožňují s dělením rolí a ve svých odpovědích se shodli, že vykonávají činnosti, které chápou jako mužské. Respondenti ve svých rodinách uplatňují **tradiční genderové normy**. Tento postoj si muži osvojili ve svých primárních rodinách a předávají ho dalším generacím. Muži se významně nezapojují do výchovy dětí. Z úryvku Pavla je patrné, že je se svým pohlavím muže a genderem v souladu: „*No je jasné, že ženský nedělají to, co my, chlapi, ony se staraj o děcka.*“ Muži disponují větší volností v otcovských povinnostech, což popisuje Dan ve své výpovědi a poukazuje to na nerovnost genderu: „*No, ženská nemůže jen tak, chodit sama.*“ V případě selhání naplnění mateřské role, muži nepřevzali zástupně rodičovskou roli. Dan výchovu svých dětí předal své matce, toto uspořádání přijímá on i jeho okolí. Marek a Jan, kteří nežijí s partnerkami a se svými dětmi se téměř nestýkají, považují za přirozené, že děti zůstávají v péči matky. U Karla péči o jeho osobu v dětství převzala místo matky babička. V romské komunitě tak stále převládá silný mechanismus chránící tyto sociální vzorce, které tvoří propracovanou sociální síť péče o děti, a to převážně ženami. Činnost mužů je tak spojena spíše s veřejnou sférou. Podle Jakoubka (2008) tento životní styl určuje všem členům rodin jasně vymezené role a povinnosti v očekávání, že je budou plnit. Moravec (2006) popisuje předávání naučených vzorců chování dalším generacím.

Pro definici mužnosti je důležitým faktorem **hierarchie**. Je evidentní, že muži jsou dominantními ve vztahu k ženám, které využívají jako prostředek potvrzení své mužnosti, a to právě v případě jejich pocitů nedostatečnosti mužnosti. Je to způsob, jak se mohou cítit nadřazeně, kdy dominujícími rysy jsou síla a agresivita. Je to pro ně zdroj symbolické nadvlády. V rodinách je stále silný **patriarchát**. Ten muži uplatňují pomocí mateřství

svých žen. Ženy se tak dostávají do podřízené role, díky péči o děti a domácnost nebývají ekonomicky činné a jsou závislé na příjmu muže. Na muže působí tento stav odlišně, muži nenesou žádné nevýhody, které by je stavěly do podřízené role. Muži ve svých výpovědích potvrdili, že ženám nevěří při utrácení financí, některé nakoupené komodity považují za zbytečné a mají námitky vůči nákupům svých žen. Radek kriticky hodnotí hospodaření své ženy: „*Utrácí za blbosti, kupuje děckám brambůrky, tyčinky.*“ Touto kritikou si muži budují a udržují své nadřazené postavení. Stereotypní role a modely předávají další generaci, jedná se především o dominanci a mužskou převahu ve vztazích vůči ženám (Jakoubek 2004). Zároveň patriarchát romských mužů není statický a přizpůsobuje se sociálním změnám ve společnosti, například Jiřího manželka je zaměstnaná a ekonomicky se podílí na zajištění rodiny. Jiří popisuje pravidla ve své rodině, která jsou nastavená rovnoprávněji, nejsou zde přísně vymezené mužské a ženské role, zodpovědnost za rodinu je dělená mezi oba manžely.

Muži mají **kulturní povinnost** starat se o své rodiny ekonomicky. Respondenti se nezapojují do domácích prací, to je určeno ženám. Muž dohlíží na záležitosti rodiny, ale nezasahuje do povinností své ženy, jako jsou domácí práce, péče o děti, úklid, vaření. Příjem, který muži do domácnosti přinášejí, je nepostradatelný k přežití a představuje kulturně nesankcionovanou formu dělby práce a poukazuje na vytvoření mechanismů pro zvládání možných rozporů mezi ideologií muže jako živitele, hlavou rodiny a realitou ekonomického přežití.

5.2.3 Zaměstnání

I přesto, že sociálně vyloučené lokality jsou definovány jako místa s vysokou mírou nezaměstnanosti, výzkum ukázal, že všichni respondenti pracují. Rozhovory odhalily, že práce mužů není vždy legální, oslovení muži **často pracují nelegálně**, jejich práce je krátkodobá, nejistá a špatně ohodnocená. Také je patrné, střídání zaměstnání. V případě, kdy muži nedosáhnou tradičně mužské formy úspěchu legální cestou, konkrétně bohatstvím, jejich volbou je tzv. šedá ekonomika, která některé vede ke kriminalitě. Muži jsou na trhu práce častěji diskriminováni. Podmínky pro získání lépe placené práce souvisí s jejich vzděláním a etnicitou, a to i přesto, že na rozdíl od žen nejsou omezeni časově a mohou se lépe přizpůsobit pracovní době. Jejich třídní původ a vzdělání omezuje jejich výběr zaměstnání. Muži si diskriminační praktiky v souvislosti se zaměstnáním silně uvědomují a

hledají vlastní strategie ve využívání nelegální práce a snaží se být nezávislími vlastním způsobem. **Etnicita** staví muže v hierarchii na spodní příčky. Muži zažili diskriminaci na základě své etnicity. Na jejich práci má vliv kromě etnicity také **nízké vzdělání**, tyto kategorie se vzájemně prolínají. To lze popsat jako nevýhody, které je z trhu práce vylučují a umocňují jejich prostorové vyloučení a s ní související chudobu. Muži prokázali, že i přesto, že mají nízké vzdělání a nižší odbornou kvalifikaci, jsou velmi **flexibilní** a pružně reagují na různé jiné nabídky práce. V sektoru formálních zaměstnání se uplatňují minimálně. Muži zajišťují ekonomicky své rodiny a vnímají to jako součást své mužnosti, kterou přijímají jako přirozenou v očekávání, že ženy převezmou roli pečovatelek o domácnost a děti. Výzkum prokázal schopnost adaptovat na životní podmínky. Například Dan přebírá po svém otci způsob obživy, který je spojen především s neformálním zaměstnáním. Karel využil výzvy, která se mu nabízela a doplnil si své vzdělání ve vězení. Lze shrnout, že život sociálně vyloučených Romů ovlivňují kulturní a politické konstrukty, ve kterých sehrává svou roli etnicita a nízké vzdělání při získání zaměstnání (Toušek a kol. 2018).

5.2.4 Mocenské vztahy

Moc, postavení a zdroje jsou pro romské muže významné pro vyjádření jejich mužnosti. Všichni muži ve výzkumu potvrdili, že majetek nebo peníze jsou pro muže důkazem, že se zvládnou postarat o rodinu a symbolem společenského uznání. Nedostatek peněz znamená také méně respektu. Podle Filipowicze (2010) je respekt velmi důležitý při budování mužnosti a je v lokalitě ceněnou komoditou. Mirek spojuje mužnost s majetkem a vlastněním, díky majetku je veřejně uznáván v lokalitě. Tyto zdroje mužům zaručují **privilegované postavení** ve vlastní rodině a komunitě. Jejich postavení je spojeno s kontakty, které muži v lokalitě mají. Dan popisuje, že jeho otec je vůdcem rodinného klanu a toto postavení do jisté míry zaručuje určité postavení i Danovi. Muži využívají především **sociálních sítí** v lokalitě, kde žijí. Tyto sítě slouží především při zajištění práce. Jan popisuje, že práci nejčastěji získává přes svého otce, také Dan potvrzuje, že otec mu přiděluje brigády.

Dalším klíčovým znakem, kterým si marginalizovaní muži dokazují svou mužnost je jejich **prezentace mužství na veřejnosti**. Ulice je místem, kde muži vyjednávají svou mužnost, ta je zde kulturně předávána. Na ulici tráví muži svůj čas, probíhá zde vzájemná

interakce. Zde si muži udržují nebo budují své privilegia. Zároveň je ulice místem, kde jsou muži vystaveni riziku nejistoty a selhání vlastní mužnosti. K překonání této individuální nejistoty muži sahají po násilí. Tlak na úspěch, bohatství a podřízenost žen je velký a demonstrace násilí se pak stává nedílnou součástí jejich každodenní životní reality.

Romští muži si přivlastňují dominantní znaky mužství. Využívají fyzickou sílu a násilí k přijetí jako smysluplné mužské vzory. Právě těmto znakům připisují význam, a to ovlivňuje jejich život. Všichni respondenti se shodli, že **fyzická síla** je důležitým aspektem jejich mužství. Tento pojem zahrnoval především schopnost zajistit ochranu a bezpečí své rodině, ale také manipulaci s těžkými předměty. Fyzickou sílu projevují muži také v zaměstnání.

Násilí je znakem, který používají všichni oslovení muži. Pouze Pavel, Jiří a Radek dávají násilí do spojitosti s ostatními muži, před kterými jsou občas nuceni demonstrovat vlastní sílu. Násilí všichni muži chápou jako běžnou součást svých životů. Autoři Wood, Lambert a Jewkes (2008) popisují, že násilí může být příkladem učení, ale i formou vyjádření lásky. Karel v rozhovoru uvedl: „*Víte kolik já znám chlapů, kteří svým ženským něco udělali a dělají, ony si to nechaj líbit, myslím, protože ví, že je jako máme rádi, my, chlapi.*“ Žena ho opustila, což naznačuje, že tento projev lásky z jeho strany neměl trvalý charakter. Mimo Jiřího, ostatní muži zažili jako děti násilí a byli trestáni svými otci nebo partnery matek. Rané vzpomínky Jana a Dana na dětství charakterizuje domácí násilí. Také Radkův otec mámu bil. Násilí se promítlo i do jejich ambivalentního vztahu k otci. Obojí vyplývalo podle respondentů z chudoby. Tato událost pro některé znamenala předání vžitého rituálu, který dále uplatňují na svých dětech. Radek naopak dokazuje, že i přes násilí, které zažil v dětství, nepředává tento vzor svým dětem. Jan, Dan, Marek své agresivní chování volí jako ochranu před zklamáním ze strany rodiny a zklamáním, že nedokáží udržet pevné vztahy s ženami. Dan je nucen žít se svými rodiči, Marek žije v rodině svého bratra, což muže vede k marginalizaci jejich pozic v rodině, kdy jsou nuceni poslouchat a dodržovat pravidla jiné domácnosti. Vedlejším efektem této pozice je jejich sklon k násilí, díky kterému si dokazují vlastní mužnost.

5.2.5 Chudoba

U mužů se kterými jsem vedla rozhovory, je chudoba základem jejich mužnosti. Životní poměry mužů jsou nestabilní, počínaje zaměstnáním až po nejisté bydlení. Respondenti sami **sebe reflektují jako marginalizované**, v jejich etnické skupině jsou odlišné podmínky mužnosti a ústředním faktorem jejich mužství je dynamika mužnosti postavená na vnímání majoritním okolím. Muži se tak dostávají do pastí konkurenčních maskulinit. Hegemonní maskulinita je založena na tom, že muži založí rodinu a ekonomicky zajistí své potomky. *„Hegemonní konstrukce maskulinit úzce souvisejí se sexuální zdatností tak, že otcovství je životně důležitým ukazatelem mužské mužnosti, stejně jako schopnost zajistit ekonomické potřeby dětí a rodin jako celku“* (Datta 2007: 98). Marginalizovaní muži se tak stávají otci, aniž by byli schopni plně zajistit svým dětem a rodinám ekonomický blahobyt a žijí v chudobě. U mužů není nezvyklá absence otce v jejich vlastním dětství, což se potvrdilo u dvou respondentů. Zároveň lze hovořit o tom, že život v sociálně vyloučeném prostředí jejich mužnost utváří společně s vlastnostmi zahrnujícími houževnatost, vytrvalost, odolnost, které jsou nutné pro přežití (Kimmel 1996). Svou mužnost realizují v kontextu vlastní kultury, která je úzce spojená se **sociálním vyloučením**.

Výzkum prokázal **zkušenost** respondentů **s návykovými látkami**. Tři respondenti otevřeně hovořili o svých zážitcích. Muži nehovořili o důvodech užívání drog podrobněji, ale lze předpokládat, že jednou z příčin je jejich snadná dostupnost v lokalitě. Z rozhovoru dvou respondentů vyplynulo zajímavé zjištění, že ženy z jejich rodin jsou závislé na lécích proti bolesti a v lokalitě se volně s léky obchoduje.

Kromě Jiřího, ostatní respondenti prokázali **zkušenost s kriminalitou** a vězením. Autoři Gibbs a Merighi (1994) popisují spojitost mezi nelegální prací, kriminalitou a vězením. Muži prokázali flexibilní povahy. V podmínkách sociálního vyloučení se muži adaptují na dané prostředí. Muži žijící v sociálně vyloučeném prostředí mají ztížený přístup ke zdrojům práce, bydlení a vytvářejí vlastní strategie nutné k přežití. Jiří ve své výpovědi hovoří o nemožnosti nalézt bydlení mimo lokalitu. Karel doplňuje, že je těžké najít si práci v případě, že je jedinec Rom. Kriminalita je jedním ze způsobů, jak obstarat peníze pro své nejbližší a muži neztrácejí důvěru svých rodin a komunity, pokud jsou za kriminální činnost odsouzeni.

5.3 Shrnutí výzkumu

Z výše uvedeného výzkumu odpovídám na hlavní výzkumnou otázku: Jak se konstruuje mužská role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, kde se zdá být malá naděje na rozvíjení hegemonní mužnosti? Výsledky výzkumu analyzují u kritériálního vzorku sedmi romských mužů, jak romští muži smýšlí a ujišťují o své vlastní mužnosti a jaké budují vztahy s ženami a muži. Vztah mezi vyprávěnými příběhy a mužností lze shrnout následovně.

Výsledky výzkumu ukazují, že při utváření mužnosti romských mužů sehraává významnou roli faktor sociálního vyloučení a rodina. Muži přijímají sociální normy, které se naučili v dětství. Muži zažili tradiční genderový řád a dělbu práce. Primární péče v dětství byla u většiny mužů nefunkční nebo narušená. V případě dvou respondentů došlo k odloučení od matky již v raném věku. Muži nemluví o svých pocitech, přijímají pouze heterosexuální vztahy, které vnímají jako běžný standard. Jejich zkušenosti z dětství, kdy zažili násilí, ponížení se potvrzuje v jejich každodenním životě a muži selhávají při emocionální péči svých dětí a opakuji chování svých rodičů. Násilí se promítlo i do jejich vztahu k otci a následně dalšího života.

Méněcennost, vyloučení ze standardního trhu práce vede muže k tomu, aby zdroj příjmu hledali jinde, a to v nelegální práci, což zároveň utvrzuje jejich vyloučení. To vše ovlivňuje jejich mužství. Zatímco statisticky ukazují, že obyvatelé žijící v sociálně vyloučených lokalitách jsou nezaměstnaní, výpovědi mužů prokázaly, že muži pracují. Muži mají nepříznivou pozici na trhu práce a jsou vyloučeni z formálního trhu práce, uplatnění hledají mimo tuto oblast a častěji vykonávají nelegální práci, kde není nutná odborná znalost. V důsledku této situace, pak muži nepožadují práci, která je nad rámec jejich vlastní hodnoty, cítí se nejistě a jsou vyloučeni ze způsobů jednání, které jsou požadovány při získání prestižnější práce, které si neosvojí. Muži jsou jen na okraji moci, zdrojů a postavení, jsou propojeni s ekonomickým vyloučením, kdy selhávají jako živitelé rodiny. Výzkum zároveň prokázal rozdíly mezi marginalizovanými muži. I přes nižší postavení si někteří muži udržují stabilní zaměstnání a zapojují se do domácích prací. Žádný z mužů není primárním pečovatelem o dítě a domácnost.

Dále se ve výzkumu potvrdilo, že marginalizovaní muži konstruuji život podle pravidel komunity. Je zde patrný strach z emaskulace spojený se ztrátou síly, což je znakem zranitelnosti. Mužnost tito muži spojují s fyzickou silou a ochranou rodiny.

Podrobnou analýzou jsem došla k závěru, že marginalizovaní muži zdědili uplatňování dominantní maskulinity ve svých rodinách. Svá privilegia uplatňují formou násilí, tak jak tyto vzorce převzali od svých otců nebo partnerů jejich matek, což se stává ústředním rysem jejich nadvlády nad ženami. Je zřejmé, že dominantní mužské vzory přispívají k celkové dominanci mužů jako nadřazené sociální skupině nad ženami a očekávají, že ženy budou respektovat jejich mužství. Převaha mužů nad ženami je odvozená z rozšířených patriarchálních stereotypů, které se v sociálně vyloučené lokalitě předávají. Tím si muži aktivně vylepšují svou dominantní mužnost a patriarchální hegemonii nad ženami. Tyto stereotypy jsou hluboce vtažené do romské sociální struktury, jsou legitimizovány, především v heterosexuálních vztazích. Mužnost nemusí nutně znamenat dominanci, i přesto ji někteří muži prokázali. Zatímco příběhy Dana, Jana a Marka prokázaly sklon k násilí, příběh Karla a Jiřího ukazuje, že mužnost lze konstruovat i bez násilí. Muži se distancovali od rovnosti pohlaví. Nerovnost pohlaví je zakotvená jednak v jejich rodinách, tak také institucionálně.

Příběhy dále naznačily, že muži se cítí marginalizováni na základě své etnicity, což ovlivňuje vnímání sebe samých jako občanů společnosti. Muži si udržují své sociální sítě, které jsou spojené především s rodinou a komunitou. Prostředí jejich obydlí se stává místem setkávání a klíčovou doménou pro vyjednávání, předvádění hrdosti, pověsti a jejich mužnosti.

Muži touží po moci, kterou nejsou schopni dosáhnout, což podkopává a ohrožuje podstatu jejich patriarchálního postavení a maskulinity. Touha naplnit vzor mužství vytváří obrovský tlak na tyto muže. Absence peněz, špatné bydlení, nefunkční vztahy, nenaplnění mužství dle norem komunity, vede k závislosti na návykových látkách, získávání peněz nelegální cestou. Právě peníze umožňují oprostit se od těchto každodenních starostí, ať již koupí drog, pěkného oblečení nebo zboží rychlé spotřeby.

Výzkum prokázal, že romští muži žijící v sociálně vyloučené lokalitě používají naučené vzorce a strategie pro přežití, nasávají genderové stereotypy a asimilují je do svých každodenních interakcí. Muži vyjednávají a ověřují vlastní maskulinitu ve vztahu k ostatním maskulinitám pomocí dominance v rodinách. Mezi hlavní znaky jejich mužství patří nadřazené postavení vůči ženám, zavedený patriarchát v domácnostech, prezentace mužnosti pomocí fyzické síly a násilí. Romští muži přijali mužský ideál, který prokazuje marginalizovanou maskulinitu, která vznikla na základě reakce na hegemonní maskulinitu

a již tak vyloučení muži jsou postaveni na ještě větší okraj. Život romských mužů zrcadlí podmínky života v chudobě a sociálním vyloučení.

Závěr

V rigorózní práci jsem se věnovala mužské roli v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, ve výpovědích romských mužů. V teoretické části práce jsem představila přístupy k vymezení konceptu maskulinity, výzkum maskulinity a krizi maskulinity a popsala marginalizovanou maskulinitu v českých sociálně vyloučených lokalitách. Idefinovala jsem hlavní faktory: sociální vyloučení, rodina, škola a média, které ovlivňují konstrukci mužství romských mužů. Ve výzkumné části práce jsem zvolila narativní výzkum a provedla sedm hloubkových rozhovorů s romskými muži. Výzkum potvrdil v teoretické části definované hlavní faktory související s konstrukcí maskulinity. Při konstrukci marginalizované maskulinity mají významnou úlohu faktory sociálního vyloučení a rodina. Romští muži prokazují marginalizovanou maskulinitu a jako strategie přežití využívají své nadřazené postavení v rodině. V prostředí sociálního vyloučení konstruují svou maskulinitu a přizpůsobují se podmínkám života v chudobě, které je vedou k pocitu, že být mužem znamená mít sílu, moc nad ženami a sahají častěji k násilí. Je evidentní, že se jedná o prostředí, kde ekonomické bohatství více než sociální spravedlnost určuje, kde má muž v komunitě své místo. Ve svých rodinách se muži učí nadvláde nad ženami, což přebírají nejčastěji od svých otců. Romské ženy se stávají sociálními barometry pro měření jejich mužnosti. Mezi silné stránky těchto mužů patří jejich houževnatost. Svou maskulinitu projevují častěji násilně s falešným pocitem, že takto je to správně. Romští sociálně vyloučení muži mají potřebu vyrovnat se hegemonní maskulinitě. Ve společnosti převládá názor, že Romové jsou chudí, protože nepracují a nemají žádnou pracovní morálku. Tito respondenti prokázali, že pracují, častěji nelegálně, protože na trhu práce jsou mnohdy diskriminováni. Svou mužnost konstruují jako živitelé rodiny a nemožnost uplatnit se ve společnosti podle jejich pravidel, vede tyto muže právě k nelegální práci a kriminalitě. Kulturní aspekty jsou romským mužům předávány při konstrukci jejich maskulinity společně se představami, že mužství je ověřováno prostřednictvím síly, orientace na výkon, budováním a udržováním patriarchátu v rodinách. Úspěch a neúspěch muže je měřen na základě vlastnění materiálních statků a také schopnosti založit rodinu.

Tato rigorózní práce prokázala přímou spojitost mezi sociálním vyloučením, rodinou a konstrukcí marginalizované maskulinity, ve které hodnotový žebříček mužů vede k negativním postojům, které se projevují ve větší míře jejich sebe marginalizací,

dominantním chováním, násilím a kriminalitou. Na romské muže a jejich maskulinity nelze pohlížet jako na patologické osobnosti, je potřeba hledat slabiny, které vznikají v souvislosti s makroúrovň systému, který uměle vytváří sociálně vyloučené prostředí. V konečném důsledku právě stát a jeho suverenita může lépe intervenovat a nepodporovat vyloučení Romů a romských mužů.

Seznam použité literatury

ADLER, A Patricia & ADLER, Peter, 1998. *Peer Power: preadolescent culture and identity*. London, Rutgers University Press. ISBN 9780813524603.

ALEXANDER, Gerianne, WILCOX, Teresa & WOODS, Rebecca, 2009. *Sex differences in infants' visual interest in toys* [online]. Arch Sex Behavior. Vol. 38, No. 3, Pp. 427–433 [cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1007/s10508-008-9430-1>

ANDERSON, Elijah, 1999. *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: W. W Norton. ISBN 978-0-393-32078-7.

ANDERSON, Elijah & WHITE, Adam, 2018. *Sport, Theory and Social Problems: A Critical Introduction*. New York: Routledge. ISBN 978-1138699922.

ANTIAS, Floya & YUVAL, Davis Nira, 1983. *Contextualizing Feminism-Gender, Ethnic and Class Divisions*. [online]. Feminist Review. Vol. 15, No. 1, Pp. 62–75 [cit. 2021-09-29]. Dostupné z: doi:10.1057/fr.1983.33

ARCHER, John, 2000. *Sex Difference in Aggression Between Heterosexual Partners: A meta-analytic Review* [online]. Psychological Bulletin. Vol. 126, No. 5, Pp. 651–680 [cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1037/0033-2909.126.5.651>

ASZ, 2018. *Situační analýza Ostrava. Analýza sociálního vyloučení na území města* [online]. Červen 2018, Agentura pro sociální začleňování [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Situacni-analyza-Ostrava-2018.pdf>

BADINTER, Élisabeth, 2005. *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka. Souvislosti (Paseka). ISBN 80-7185-727-0.

BARKER, Chris, 2006. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-099-2.

BARNES, Matt, 2002. Social exclusion and the Life Course. Pp. 1–23. In BARNES, Matt, ed. *Poverty and Social Exclusion in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN 978 1 84064 375 6.

BAUMAN, Zygmunt, 2010. *Umění života*. Praha: Academia. XXI. století. ISBN 978-80-200-1869-4.

BAUMAN, Zygmunt, 2013. *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. Praha: Academia. XXI. století. ISBN 978-80-200-2270-7.

BEM, Sandra Lipsitz, 1993. *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven, London: Yale University Press. ISBN 978-0300061635.

BERTAUX, Daniel, 1990. Oral History Approaches to an International Social Movement. Pp. 158–170. In ØYEN, Else. ed. *Comparative Methodology*. London: Sage. ISBN 9780803983267.

BEYNON, John, 2002. *Masculinities and Culture*. Open University Press. ISBN 978-0335199884.

BITTNEROVÁ, Dana, DOUBEK, David a LEVÍNSKÁ, Markéta, 2011. Stigma ve škole. *Pedagogická časopis/Journal of Pedagogy*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Roč. 2, č. 1, s. 11–28. ISSN 1338-1563.

BERGER, Peter L a LUCKMANN, Thomas, 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1.

BLAZINA, Christopher, PISECCO, Stewart & O'Neil, James M, 2005. *An Adaptation of the Gender Role Conflict Scale for Adolescents: Psychometric Issues and Correlates With Psychological Distress* [online]. Psychology of Men & Masculinity. Vol. 6, No. 1, Pp. 39–45 [cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1037/1524-9220.6.1.39>

BLY, Robert, 1990. *Iron John: A Book About Men*. Reading, MA.: Addison-Wesley. ISBN 978-0201517200.

BLYE, E Frank, 1996. Masculinities and Schooling: The Making of Men. Pp. 114–132. In EPP, Ross, Juanita & WATKINSON, M Ailsa. *Systemic Violence: How Schools Hurt Children*. London: Flamer Press. ISBN 9780203988985.

BOLEN, Derek M & COLLINS, Devin B, 2016. *Masculinity Stereotypes* [online]. The SAGE Encyclopedia of LGBTQ [cit. 2021-06-01]. Dostupné z: https://www.academia.edu/30009618/Masculinity_Stereotypes.

- BOURDIEU, Pierre, 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-775-5.
- BOURDIEU, Pierre, 2016. Pocit vlastního místa. S. 76–76. In *Kniha sociologie*. Přeložil Ivana RYBECKÁ. Praha: Knížní klub. ISBN 978-80-242-5395-4.
- CAMPBELL, Hugh, BELL, Michael Mayerfeld & FINNEY, Margaret, 2006. *Country Boys: Masculinity and Rural Life*. University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press. ISBN 978-0-271-02875-0.
- COOPER, Frank Rudy, 2005. *Against Bipolar Black Masculinity: Intersectionality, Assimilation, Identity Performance, and Hierarchy* [online]. University of California Davis Law Review. Vol. 39, Pp. 853–906 [Cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228222330_Against_Bipolar_Black_Masculinity_Intersectionality_Assimilation_Identity_Performance_and_Hierarchy
- COLLINS, Patricia Hill, 2005. *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism*. New York, NY: Routledge. ISBN 9780415951500.
- COLLINS, Cherry, KENWAY, Jane & MCLEOD, Julie, 2000. *Factors Influencing the Educational Performance of Males and Females in School and their Initial Destinations after Leaving School*. Deakin University University of South Australia Canberra: Detya. ISBN 0 642 44879 5.
- CONNELL, Raewyn W, 2000. *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press. ISBN 9780745626321.
- CONNELL, Raewyn W, 2005. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press. ISBN 9780520246980.
- CONNELL, Raewyn W & MESSERSCHMIDT, James W, 2005. *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept* [online]. Gender Society. Vol. 19, No. 6, Pp. 829–859 [Cit. 2021-07-05]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1177/0891243205278639>
- CONNOLLY, Paul, 1998. *Racism, Gender Identities and Young Children: Social Relations in a Multi-ethnic, Inner-city Primary School*. London Routledge. ISBN 9780415183192.
- CRESWEL, W John, HANSON, E William VICKI, L Clark Plano & MORALES, Alejandro, 2007. *Qualitative Research Designs: Selection and Implementation*. [online]. The Counseling

Psychologist. Vol. 35, No. 2, Pp. 236–264 [Cit. 2021-09-30]. Dostupné z: doi:10.1177/0011000006287390

ČERMÁK, Ivo, HILES, David a CHRZ, Vladimír, 2007. Narativně orientovaný výzkum: interpretační perspektivy. S. 53–66. In ŘEHAN, Vladimír a Matúš ŠUCHA. *Sborník z konference Kvalitativní výzkum a metody ve vědách o člověku VI*. Psychologica 37, Olomouc, Univerzita Palackého.

DATTA, Kavita, 2007. *In the Eyes of a Child, a Father is Everything: Changing Constructions of Fatherhood in Urban Botswana?* [online]. Women's Studies International Forum. Vol. 30, No. 2, Pp. 97–113 [Cit. 2021-10-30]. Dostupné z: doi:10.1016/j.wsif.2007.01.005

DAVIDOVÁ, Eva, 2004. *Romano drom: Cesty Romů: 1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 2., přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. Interface. ISBN 80-244-0524-5.

DEBURG, William L Van, 2004. *Hoodlums: Black Villains and Social Bandits in American Life*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0226104638.

DCHOO, 2019. *EVALUAČNÍ ZPRÁVA PROJEKTU „Komunitní práce v Osadě míru“* [online]. Diecézní charita ostravsko-opavská, 2019 [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://ssi.charita.cz/res/archive/085/010087.pdf?seek=1588271021>

ECKES, Thomas & TRAUTNER, H Martin, 2000. *The Developmental Social Psychology of Gender*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. ISBN 9780805831900.

ERICSON, Richard, BARANEK, Patricia M & CHAN, Janet B, 1989. *Negotiating Control: A Study of News Sources*. University of Toronto Press. ISBN 978-0802066916.

ETHERINGTON, Kim, 2007. *Ethical Research in Reflexive Relationships* [online]. Qualitative Inquiry Vol. 13, No. 5, Pp. 599–616 [Cit. 2021-10-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1077800407301175>

FILIPOWICZ, Marcin, 2010. Možnosti využití maskulinních studií pro výzkum české literatury 19. století. S. 57–66. In MATONOHA, Jan, ed. *Česká literatura v perspektivách*

genderu: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky *Jiná česká literatura (?)*: [Praha, 28. 6. - 3. 7.2010]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2010. ISBN 978-80-85778-72-4.

FRANCIS, Becky & SKELTON, Christine, 2005. *Reassessing Gender and Achievement: Questioning Contemporary Key Debates*. London, New York: Routledge. ISBN 9780415333245.

FRASER, Angus M, 1998. *Cikáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny národů (NLN, Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-710-6212-X.

FREUD, Sigmund, 1927. *Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes* [online]. Int. J. Psychoanalysis. Vol. 8, Pp. 133–142 [Cit. 2021-07-05]. Dostupné z:

http://www.aquestionofexistence.com/Aquestionofexistence/Problems_of_Gender/Entries/2011/8/28_Sigmund_Freud_files/Freud%20Some%20Psychological%20Consequences%20of%20the%20Anatomical%20Distinction%20between%20the%20Sexes.pdf

FROSH, Stephen, PHOENIX, Ann & PATTMAN, Rob, 2002. *Young Masculinities: Understanding Boys in Contemporary Society*. London: Palgrave. ISBN 9780333779231.

FROSH, Stephen, 1994. *Sexual Difference: Masculinity and Psychoanalysis*. London: Routledge. ISBN 9780415068444.

GAC, 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR* [online]. Praha, květen 2015 [Cit. 2021-10-05]. Dostupné z:

<https://www.esfcr.cz/documents/21802/791224/Anal%C3%BDza+soci%C3%A1ln%C4%9B+vylou%C4%8Den%C3%BDch+lokalit+v+%C4%8CR/65125f3c-3cd9-4591-882b-fd3935458464>.

GARFIELD, Robert, 2017. *Mužský kód: klíč k mužským emocím*. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1253-9.

GIBBS, J Taylor & MERIGHI, Joseph, R, 1994. Young black males: Marginality, masculinity and criminality. Pp. 64–80. In NEWBURN, Tim & STANKO, Elizabeth A, ed. *Just Boys Doing Business: Men, Masculinities and Crime*. New York: Routledge. ISBN 9780415093200.

GRAMSCI, Antonio, 1970. *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*. 1. vyd. Praha: Svoboda. ISBN 66/508-21-8.6.

GRAMSCI, Antonio, 2016. Výzvou modernity je žít bez iluzí a nepodlehnout rozčarování. S. 178–179. In *Kniha sociologie*. Přeložil Ivana RYBECKÁ. Praha: Knižní klub. ISBN 978-80-242-5395-4.

GULOVÁ, Lenka, 2012. *Aktivizace sociálně znevýhodněných skupin v pedagogické praxi a výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita. Sociálně pedagogický výzkum. ISBN 978-80-210-6030-2.

GUY, Will, 2009. Význam rodinných vazeb pro migraci českých a slovenských Romů. S. 267–285. In JAKOUBEK, Marek a JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, Lenka, ed. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-178-9.

HARRIS, Judith, Rich, 1998. *The Nurture Assumption: why Children Turn Out the Way They Do*. London Bloomsbury. ISBN 978-0747548942.

HASINOFF, Amy Adele, 2009. *It's Sociobiology, Hon! Genetic gender determinism in Cosmopolitan magazine* [online]. Feminist Media Studies. Vol. 9, No. 3, Pp. 267–283 [Cit. 2021-07-05]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1080/14680770903068233>

HIGATE, Paul & HENRY, Marsha, 2010. Space, Performance and Everyday Security in the Peacekeeping Context. *International Peacekeeping*. Vol. 17, No. 1, Pp. 32–48. ISSN 1353-3312.

HINES, Melisa & ALEXANDER, Gerianne, 2008. *Monkeys, girls, boys and toys: a confirmation Letter regarding "Sex differences in toy preferences: striking parallels between monkeys and humans"* [online]. Hormones and Behavior. Vol. 54, No. 3, Pp. 478–479 [Cit. 2021-06-27]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1016/j.yhbeh.2008.05.012>.

HEARN, Jeff, 2013. Men, Masculinity and Masculinities. Pp. 149–156. In EVANS, Mary & WILLIAMS, Carolyn H, ed. *Gender: The Key Concepts*. London. New York: Routledge. ISBN 9780415669627.

HEARN, Jeff a COLLISON, David, L, 1994. Theorizing Unities and Differences Between Men and Between Masculinities. Pp. 97–118. In BROD, Harry & KAUFMAN, Michael. *Theorizing Masculinities*, London: Sage. ISBN 0-8039-4904-9.

HONWANA, Alcinda, 2013. *Youth and Revolution in Tunisia*. London: Zed Books. ISBN 978-1780324616.

HORVATH, Kata a PRÓNAI, Csaba, 2009. Mezi „špinavostí“ a „úzkostlivostí“. O systému (ne)čistoty v komunitě maďarských cikánů. S. 177–192. In JAKOUBEK, Marek a JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, Lenka, ed. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-178-9.

HORVÁTHOVÁ, Jana, 2002. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s. ISBN 80-7106-615-X.

CHODOROW, Nancy J, 1999. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press. ISBN 0-520-22155-9.

CHODOROW, Nancy J, 2002. The enemy outside: Thoughts on the psychodynamics of extreme violence with special attention to men and masculinity. Pp. 235–260. In GARDINER, Judith, Kegan, ed. *Masculinity studies and feminist theory: New directions*. New York: Columbia University Press. ISBN 9780231122795.

JAKOUBEK, Marek, 2004. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu: tractatus culturo(mo)logicus*. Praha: BMSS-Start. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-86140-21-0.

JANEBOVÁ, Radka a ČERNÁ, Lucie, 2008. Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce. *Gender, rovné příležitosti a výzkum/ Gender and Research*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. Roč. 8, č. 2, s. 37–44. ISSN 1213-0028.

JANESICK, Valerie J, 1998. *"Stretching" Exercises for Qualitative Researchers*. Thousand Oaks, Ca: Sage. ISBN 9780761902553.

JANOŠOVÁ, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.

JUNG, Carl, Gustav, 2003. *Aspects of the Masculine*. Oxon, UK: Routledge. ISBN 978-0415307697.

KALEJA, Martin a KNEJP, Jan, ed., 2009. *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-708-3.

KALIBOVÁ, Květa, 2009. Demografické charakteristiky Romů ve vybraných zemích střední a východní Evropy. S. 214–237. In JAKOUBEK, Marek a JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, Lenka, ed. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-178-9.

KASTEN, Hartmut, 2006. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-X.

KELLER, Jan, 2010. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5.

KIMMEL, Michael S, 1996. *Manhood in America: A Cultural History*. New York: Free Press. ISBN 978-0-02-874067-6.

KIMMEL, Michael S, 2009. Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. Pp. 58–70. In FERBER, Abby L, HOLCOMB, Kimberly & WENTLING, Tre. *Sex, gender, and sexuality: the new basics: an anthology*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0195332902.

KOLÁŘOVÁ, Marta, 2008. Na křižovatkách nerovnosti: gender, třída a rasa/etnicita. *Gender, rovné příležitosti a výzkum/ Gender and Research*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. Roč. 8, č. 2, s. 1–10. ISSN 1213-0028.

KUPKA, Petr, TOUŠEK Ladislav, WALACH, Václav a kol, 2019. *Analýza možností a širších souvislostí prevence kriminality v SVL. Koncepční příloha Metodiky prevence kriminality v sociálně vyloučených lokalitách*. Plzeň: Západočeská univerzita Fakulta filozofická Katedra antropologie.

KOMÁREK, Stanislav, 2013. *Západ v mlze*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2192-2.

KOVATS, Martin, 2008. Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou. S. 187–198. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-105-5.

KWANZA, Jonic, 2018. *"Gangsters vs Players": The Construction of Black Masculinity within Hip-Hop Culture* [online]. Taboo: The Journal of Culture and Education [Cit. 2021-06-27]. Dostupné z: https://www.academia.edu/43595773/_Gangsters_vs_Players_The_Construction_of_Black_Masculinity_within_Hip_Hop_Culture_Thesis

LEVANT, Ronald F, 1996. *The New Psychology of Men* [online]. Professional Psychology: Research and Practice. Vol. 27, No. 3, Pp. 259–265 [Cit. 2021-06-27]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1037/0735-7028.27.3.259>

MAC AN GHAILL, Máirtín, 1994. *The Making of Men: Masculinities, Sexualities and Schooling*. Open University Press. ISBN 9780335157815.

MAJORS, Richard & BILLSON, Janet Mancini, 1992. *Cool Poset the Dilemmas of Black Manhood in America*. New York: Lexington Books. ISBN 978-0671865726.

MAREŠ, Petr, 1994. Konsensuální přístup k definici chudoby. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. G, Řada sociálněvědná. Roč. 43, č. G36, s. 7–22. ISSN 0231-5122.

MAREŠ, Petr, 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, Základy sociologie. ISBN 80-85850-61-3.

MARTINS, Nikole & HARRISON, Kristen, 2012. *Racial and Gender Differences in the Relationship Between Children's Television Use and Self-Esteem: A Longitudinal Panel Study* [online]. Communication Research. Vol. 39, No. 3, Pp. 338–357 [Cit. 2021-06-27]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1177/0093650211401376>

MAXWELL, Joseph A, 2005. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage. ISBN 9780761926078.

MILLINGTON, Brad & WILSON, Brian, 2010. *Context Masculinites: Media Consumption, Physical Education, and Youth Identities* [online]. American Behavioral Scientist. Vol. 53, No. 11, Pp. 1669–1688 [Cit. 2021-06-24]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0002764210368091>

MELOSIK, Zbyszko, 2002. *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. Poznań: Wolumin. ISBN 978-83-7308-705-7.

MERRILL, Barbara & WEST, Linden, 2009. *Using Biographical Methods in Social Research*. London: SAGE. ISBN 978-1-4129-2959-2.

MERETOJA, Hanna & DAVIS, Colin, 2017. *Storytelling and Ethics. Literature, Visual Arts and the Power of Narrative*. London: Routledge. ISBN 9781315265018.

MESSERSCHMIDT, James W, 2018. *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation and Amplification*. Rowman & Littlefield. Lanham, Maryland. ISBN 978-1538114032.

MESSNER, Michael, 2001. Friendships, Intimacy, and Sexuality. In WHITEHEAD, Stephen M & BARRETT, Frank J. *The Masculinities Reader*. Cambridge, UK: Polity Press. ISBN 978-0745626888.

MILANI, Tomasso M, ed., 2015. *Theorizing Language and Masculinities. Performances, Intersections, Dislocations*. London: Routledge. ISBN 9781315759357.

MOORE, Todd M. & STUART, Gregory L, 2004. *Effects of Masculine Gender Role Stress on Men's Cognitive, Affective, Physiological, and Aggressive Responses to Intimate Conflict Situations* [online]. *Psychology of Men & Masculinity*. Vol. 5, No. 2, Pp. 132–142 [Cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1037/1524-9220.5.2.132>

MORAVEC, Štěpán, 2006. Nástin problematiky sociálního vyloučení romských populací. S. 11–69. In HIRT, Tomáš a JAKOUBEK, Marek, ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.

NICHOLS, Hayley & FOSTER, Don, 2005. *Embodied Identities and Positional Choices: How Tattoos Construct Identity and Negotiate a Tattooed Status Within Society* [online]. *Psychology in Society*. Vol. 32, Pp. 1–23 [Cit. 2021-06-24]. Dostupné z: <https://www.pins.org.za/pins/pins32/Nichols%20&%20Foster.pdf>

NOWICKA, Magdalena & RYAN, Louise, 2015. Beyond Insiders and Outsiders in Migration Research: Rejecting A Priori Commonalities. Introduction to the FQS Thematic Section on "Researcher, Migrant, Woman: Methodological Implications of Multiple Positionalities in

Migration Studies". *Forum: Qualitative Social Research Sozialforschung*. Vol. 16, No. 2, Pp. 18.

PARROT, Dominic J, ADAMS, Henry E & ZEICHNER, Amos, 2002. *Homophobia: Personality and Attitudinal Correlates* [online]. Personality and Individual Differences. Vol. 32, No. 7, Pp. 1269–1278 [Cit. 2021-06-30]. Dostupné z: [https://scihubtw.hkvisa.net/10.1016/s0191-8869\(01\)00117-9](https://scihubtw.hkvisa.net/10.1016/s0191-8869(01)00117-9)

PAULÍK, Karel, 2010. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2959-6.

PILLOW, Wanda S, 2003. *Confession, Catharsis, or Cure? Rethinking the Uses of Reflexivity as Methodological Power in Qualitative Research* [online]. Qualitative Studies in Education. Vol. 16, No. 2, Pp. 175–196 [Cit. 2021-10-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0951839032000060635>

POKORNÁ, Ivana a MATOUŠEK, Oldřich, 2017. Vliv partnerského násilí na dětech. S. 29–46. In MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-2621242-3.

POLI, Osvaldo, 2014. *Můj život beze mne: hledání vlastní identity*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-607-5.

PREISSOVÁ, Andrea a JUÁREZ-TOLEDO, Rafael, 2013. *Sociální exkluze v multikulturních společnostech: komparace současné situace v České republice a v Mexiku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3648-7.

RABUŠIC, Ladislav, 2000. Koho Češi nechtějí? *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita. Roč. 5, č. 1, s. 67–85. ISSN 1212-36.

RADOSTNÝ, Lukáš a RŮŽIČKA, Michal, 2006. Masokombinát Kladno: výzkumná zpráva. S. 242–287. In HIRT, Tomáš a JAKOUBEK, Marek, ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.

REIFOVÁ, Irena a kolektiv, 2004. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-926-7.

RINGOLD, Dena, ORESTEIN, Mitchell A. & WILKENS, Erika, 2006. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. [online]. Slavic Review, Vol. 65, No. 3, Pp. 572–573. [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.2307/4148671>.

ROSENTHAL, Gabriele, 2011. *Interpretative Sozialforschung: eine Einführung*. Weinheim: Juventa. ISBN 978-3779914822.

RUPP, Leila J, 2002. *Vytoužená minulost: dějiny lásky a sexuality mezi osobami stejného pohlaví v Americe od příchodu Evropanů po současnost*. Praha: One Woman Press. ISBN 80-86356-11-6.

RŮŽIČKA MICHAL a Laco, TOUŠEK. 2014. Sociální exkluze: její prostorové formy a měnící se podoby. S. 117–143. In ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie VI (Oblasti a specializace)*. Praha: Univerzita v Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2558-4.

ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5.

SHILLING, Chris, 1993. *The Body and Social Theory*. London, Sage Publications. ISBN 9780857025333.

SCHWARTZ, Martin D, 2005. *The Past and the Future of Violence Against Women* [online]. Journal of Interpersonal Violence. Vol. 20, No. 1, Pp. 7–11. [Cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1177/0886260504268087>

SLOBODA, Zdeněk, 2016. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta. ISBN 978-80-88163-09-1.

STEWART, Michael, 2005. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-7364-017-1.

SYNNOTT, Anthony, 1993. *The Body Social: Symbolism, Self and Society*. London; New York: Routledge. ISBN 9780415103596.

ŠMAUSOVÁ, Gerlinda, 1999. „Rasa“ jako rasistická konstrukce. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. Roč. 35, č. 4. s. 433–46.

ŠMÍDOVÁ, Iva, 2008a. Muži na okraji: systémové znevýhodnění mladých mužů bez maturity? *Gender, rovné příležitosti, výzkum/ Gender and Research*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. Roč. 8, č. 2, s. 22–27. ISSN 1213-0028.

ŠMÍDOVÁ, Iva, 2008b. *Pečovatelská otcovství: Zkušenost a genderové vztahy* [online]. Brno: Fakulta sociálních studií Univerzity Masarykovy, Institut pro výzkum reprodukce a integrace do společnosti [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/47048652_Pecovatelska_otcovstvi_zkusenost_a_genderove_vztahy.

TOUŠEK, Ladislav, 2006. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. S. 288–331. In HIRT, Tomáš a JAKOUBEK, Marek, ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.

TOUŠEK, Ladislav, WALACH, Václav, KUPKA Petr a kolektiv, 2018. *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk Společensko-ekologická edice. ISBN 978-80-7239-340-4.

TUČEK, Milan, 2000. Sociální struktura a stratifikace mužů a žen na konci devadesátých let. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Roč. 1, č. 4, s. 10–11. ISSN 1213-0028.

TUKACHINSKY, Riva, MASTRO, Dana & YARCHI, Moran, 2015. *Documenting Portrayals of Race/Ethnicity on Primetime Television Over a 20 - Year Span and Their Association With National-Level racial/Ethnic Attitudes* [online]. Journal of Social Issues. Vol. 71, No. 1, Pp. 173–178 [cit. 2021-06-14]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/273523463_Documenting_Portrayals_of_RaceEthnicity_on_Primetime_Television_over_a_20Year_Span_and_Their_Association_with_National-Level_RacialEthnic_Attitudes

TURNER, Victor, W & BRUNER, Edward, M, 1986. *The Anthropology of Experience*. Champaign-Urbana, IL: University of Illinois Press. ISBN 0-252-01249-6.

URBAN, David, 2015. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-457-7.

WALBY, Sylvia, 1990. *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell. ISBN 9780631147688.

WENGRAF, Tom, 2001. *Qualitative Research Interviewing. Biographic Narrative and Semi-Structured Methods*. London: SAGE. ISBN 0 8039 7500 7.

WHITEHEAD, Stephen, 2002. *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*. Cambridge: Polity Press. ISBN 0-7456-2467-7.

WOOD, Kate, LAMBERT, Helen & JEWKES, Rachel, 2008. *Injuries are Beyond Love: Physical Violence in Young South Africans' Sexual Relationships* [online]. Medical Anthropology. Vol. 27, No. 1, Pp. 43–69 [cit. 2021-06-04]. Dostupné z: <https://sci-hubtw.hkvisa.net/10.1080/01459740701831427>

WYROBKOVÁ, Adriana, 2007. Genderový vývoj: nejvýznamnější teorie a výzkum (Gender development: the most important theories and studies). *Československá psychologie*. Praha: Psychologický ústav Akademie věd ČR. Roč. 51, č. 2, s. 143–154. ISSN 0009-062x.

Seznam tabulek

Tabulka 1	Charakteristika respondentů
Tabulka 2	Záznamy z pozorování v průběhu narativních rozhovorů s respondenty
Tabulka 3	Téma č. 1 Rodové vzory
Tabulka 4	Téma č. 2 Dělbá práce
Tabulka 5	Téma č. 3 Zaměstnání
Tabulka 6	Téma č. 4 Mocenské vztahy
Tabulka 7	Téma č. 5 Chudoba

Seznam zkratk

ASZ	Agentura pro sociální začleňování
DCHOO	Diecézní charita ostravsko-opavská
GAC	Gabal Analysis & Consulting

Příloha 1. Vzor informovaného souhlasu

Byl jsem zkontaktován k rozhovoru za účelem získání dat a informací pro kvalitativní výzkum k rigorózní práci Mgr. Ivy Janůlkové, Dis. s názvem „*Konstrukce mužské role v romské rodině v kontextu sociálního vyloučení, ve výpovědích romských mužů*“ v rámci rigorózního řízení na Filozofické fakultě Katedra sociální práce Univerzita Karlova.

Souhlasím s nahráváním mého rozhovoru na záznamník mobilního telefonu výzkumníci a s analýzou výsledného zvukového záznamu a jeho přepisu.

Souhlasím, že výzkumnice může v rigorózní práci citovat informace, které ji v průběhu rozhovu poskytují.

Souhlasím se způsobem, jak bude zachovávána důvěrnost a chráněna má identita v tomto výzkumném projektu i po jeho skončení.

Rozumím, že v případě, že se v průběhu rozhovoru objeví témata, na které nechci odpovědět, mohu odpověď odmítnout, také mohu rozhovor kdykoliv ukončit. Ukončení rozhovoru a odstoupení z výzkumného projektu pro mě nebude mít žádné negativní důsledky.

Rozumím, že mohu odstoupit z tohoto výzkumného projektu do sedmi dnů od poskytnutí rozhovoru.

V případě dotazů týkajících se tohoto výzkumného projektu se můžu obrátit na jeho hlavní řešitelku, Mgr. Ivu Janůlkovou (tel. 733 610 287 nebo iva.barova@seznam.cz).

Svým podpisem souhlasím se svou účastí na tomto projektu. Jedna kopie tohoto formuláře náleží mně.

Jméno respondenta:

Jméno řešitelky projektu:

Podpis:

Podpis:

Datum poskytnutí rozhovoru: